TEOLOGICKÉ STUDIE

Sedmá patristická čítanka
SOCRATES Scholasticus

CÍRKEVNÍ DĚJINY

PŘELOŽIL JOSEF NOVÁK

Česká katolická Charita v Praze – l. P. 1989

Vkládáme do rukou čtenářů další –
už sedmou – knihu v řadě Patristických čítanek.
Tentokrát je to pokračování Eusebiovy
Historie z pera Socrata scholastika. Vydáváme ji
ve dvou dílech a to tak, že první díl obsahuje I.
a II. knihu, v druhém díle bude III.–VII. kniha.

SOCRATES scholasticus

K nejlepším pokračovatelům církevního historiografa Eusebia Pamphili nesporně patří svou objektivitou Socrates scholasticus svou prací Církevní dějiny v 7 knihách.

O jeho životě se můžeme dozvědět jen z kusých poznámek v jeho Církevních dějinách. Narodil se v Konstantinopoli a tam byl také vychováván (V, 25). Jako chlapec se učil u pohanských učitelů Helladia a Ammonia (V, 16), kteří r. 389 uprchli před pronásledováním z Alexandrie do Konstantinopole (I, 5, 24). Vyučování elementárním předmětům (čtení, psaní, počítání) se začínalo sedmým rokem a pokračovalo na druhém stupni, kde se vyučovalo vyšší matematice a gramatice (učení se řečtině a četbě latinských a řeckých básníků spojené s výkladem díla) do 15. roku žáka. Učitel na prvním stupni se nazýval gramatistes a učitel na 2. stupni grammatikos. Socrates nazývá Helladia a Ammonia „gramatikoi" Z toho by se dalo usuzovat, že měl již za sebou 1. stupeň a u jmenovaných učitelů (grammatikoi) si již prohluboval své vzdělání. Možno tedy klást jeho narození na začátek vlády Theodosia I. (379–95) kolem roku 380. Odborného vzdělání v rétorice, filozofii a právnictví se mu pravděpodobně dostalo u sofisty Troila, o němž se ve svých dějinách pochvalně zmiňuje a dokonce uvádí jeho rodiště a žáky, aniž jej uvadí jako svého učitele.

K jeho jménu je ještě připojováno slovo „scholasticus" V řečtině znamená to slovo člověka učeného a velmi často se vyskytuje u církevních Otců a v koncilních aktech. V té době byl to také výraz pro právníka, právního zástupce. Za takového jej také církevní historici považují. Konečně dobré znalosti dat, pořadí konsulů i odborné znalosti politických událostí i když jen okrajem líčené by tomu nasvědčovaly. Důkladné teologické vzdělání neměl. Fotius (cod. 28) se o něm vyjádřil, že „en dogmasin ou lian akribes", že v církevní nauce nebyl příliš důkladný.

Z povrchního čtení by se dalo usuzovat, že patřil k novatiánské sektě. Tak o něm soudili historici 16. a 17 stol. (Nicephorus, Baronius, Labbeus S. J.). Socrates totiž připomíná řadu novatiánských biskupů v Konstantinopoli. Zvláště chválí Agelia, Sisinnia, Chrysantha a Pavla. Velmi pečlivě zaznamenává vše, co se týká této novatiánské sekty. Novatiánské schisma bylo z počátku motivováno osobními zájmy – Novatianus chtěl být římským biskupem a jeho aspiraci zmařila volba Kornelia (251–53). Konflikt však nabyl věcného charakteru v otázce odpuštění hříchů u těch, kteří v pronásledování neobstáli. Novatiáni chtěli mít církev čistých a svatých – katharoi – a proto ti, kteří

k nim přistoupili, i když již byli pokřtěni, musili přijmout nový křest. Po nicejském koncilu (r. 325) přistoupila k tomu roztržka o slavení velikonoc. Jak vidíme, za Socrata byli velmi rozšířeni. Socrates, pokud možno vyčíst z jeho spisu, byl přísnějších mravních zásad a proto ty sympatie k novatiánům. Možná že tu hrály svou úlohu i rodinné vztahy. Jiné je však sympatizovat s novatiány a jiné je být novatiánem. Stejně jako ariány, macekoniány a eunomiány tak i novatiány považuje pro jejich christologické názory za heretiky (V, 20, 23). To by jistě nenapsal, kdyby byl příslušníkem této sekty. Pro něho pravou církví je jen ta, která vyznává víru nicejského koncilu, že Kristus Bůh je stejné podstaty s Bohem Otcem. Toto se prolíná celým jeho spisem, i když při své objektivitě vyzdvihuje klady některých představitelů sekt.

K sepsání Církevních dějin podle jeho vlastního doznání nevycházel z vlastní iniciativy, nýbrž vybídl jej k tomu blíže neurčený kněz či biskup Theodorus. Jistě pro jeho široké znalosti historie a práva.

Podle vlastního udání (I, 1) chtěl pokračovat tam, kde Eusebius skončil své Církevní dějiny. Poněvadž však shledal, že Eusebius jen zběžně pojednal o Konstantinově době a že rovněž o arianismu se zmiňuje jen povrchně, rozhodl se své vyprávění začít nikoli rokem 325, tedy nicejským koncilem, nýbrž již Diokleciánovou abdikací v r. 305. Tím chtěl doplnit mezery v Eusebiově vyprávění, hlavně události kolem nicejského koncilu. V 1. a 2. knize obsahující dobu od r. 305 až do Konstantinovy smrti r. 361 dost nekriticky použil Eusebia a hlavně církevního historika Rufina. Když však potom se seznámil s Athanasiovými spisy, poznal, že Rufinovy Církevní dějiny obsahují nesprávnosti, přepracoval tyto dvě knihy s použitím Athanasiových spisů a dopisů současníků. První část (1. a 2. kniha) obsahuje cenný materiál doslovně uváděných zápisů. V 3. až 5. knize (od Juliana až po smrt Theodosia I. r. 395 již jen zřídka cituje dokumenty. V 6. a 7 knize líčí události, které sám viděl nebo o nich slyšel od očitých svědků. Socratův spis končí dobou 17 konsulátu Theodosia II. v 2. roce 305 olympiady, to je r. 439. To, že nepokračoval ve svém vyprávění, zavinila pravděpodobně těžká nemoc či smrt. Proto se uvádí rok jeho smrti rok 439 nebo krátce po tomto roce.

Ústředním tématem Socratova spisu je usnesení nicejského koncilu (r. 325) o vztahu Krista k Bohu Otci, že Kristus je stejné podstaty s Bohem Otcem, jako reakce na názory alexandrijského kněze Aria. Téměř o sto let dříve než Arius vyvolal rozruch místodržící královny Zenobie z Palmyry a pak biskup v Antiochii Pavel ze Samosaty tvrzením, že Kristus je pouhým člověkem, který obzvláštním způsobem byl Bohem omilostněn, což byla jen jiná obměna gnosticismu z prvních století křesťanského života. Jako v předchozích názorových odchylkách tak i proti tomuto Pavlovu se ostře postavili biskupové církví a na synodě a Antiochii jej r. 268 odsoudili. Arius stejně jako Pavel ze Samosaty vyšel z Antiochijské školy. O Ariových názorech se dost obšírně zmiňuje Socrates, takže netřeba je v tomto resumé uvádět. Zatímco Pavel ze Samosaty stál se svými názory takřka sám a navíc svým povýšeneckým vystupováním si mnohé odpudil, Arius získával pro svůj názor některé vlivné politicky angažované biskupy. Spor nabyl politických dimenzí hlavně tím, že křesťan-

ství dostalo po staletích svobodu a doutnající věroučné rozdíly v době nesvobody se nyní mohly rozhořet do nebezpečné míry. Proto císař Konstantin z praktických důvodů – chtěl mít v říši klid – se rozhodl svolat církevní sněm do Nicee roku 325. Rozhodnutí koncilu potvrzené 318 biskupy z východní i západní sféry potvrdilo, co strážci svěřeného pokladu od samého počátku křesťanství ochraňovali a co křesťanské církve věřily o Kristu: Kristus je od věčnosti Bůh, tedy stejné podstaty s Bohem Otcem, který se v čase stal člověkem. Tím koncil ukončil vleklé názorové spory. „Vždyť o čem rozhodlo 300 biskupů, nelze považovat za nic jiného než za Boží souhlas, zvláště když v myslích tak významných mužů sídlil Duch Svatý, který jim zjevil Boží vůli", píše císař alexandrijské církvi. Církev zde řekla jasné slovo, kterému se mnozí většinou ze zištných důvodů nechtěli podřídit. I když Konstantin učinil tak v dobrém úmyslu, přece jen jeho zásah se stal precedentem k neblahému césaropapismu, zasahování panovníka do činnosti církve i k pozdější u nás v 16. a 17 stol. známé zásadě „cuius regio, huius religio – čí země, toho i víra" Spis obsahuje plno nechutných a pro církevní představitele těžko pochopitelných scén vzájemného osočování. „. obě strany sesazovaly biskupy ne kvůli víře, ale z jiných důvodů. I když jejich víra nebyla stejná, přece při vzájemném sesazování si nijak druhé straně nevytýkali víru" (II, 42). Byla to velká ostuda pro křesťanské náboženství", povzdechl si Socrates (VI, 7). Přestože „křesťané na východě i na západě nedělali mezi sebou rozdíl" (II, 18), jsou tu již náznaky budoucího odcizení se jednotné a jedné církvi a Socratovo konstatování, že „církev jednou rozdělená nezůstala při jednom rozdělení" (V, 20), potvrdila budoucí staletí a potvrzují je dodnes.

V celém Socratově spise vidíme, jak význačné postavení zaujímal v celé církvi římský biskup a římská církev. Pravda, jistou úlohu tu hrála okolnost, že římský biskup sídlil v hlavním městě římského imperia Římě, i když v Socratově době již tu byl svým dominantním postavením Nový Řím, Nea Roma-Konstantinopol. Především a hlavním důvodem význačného postavení římské církve bylo, že sídlo římských biskupů bylo na hrobech apoštolských knížat sv. Petra a Pavla a že římský biskup byl nástupem sv. Petra, kterého Kristus učinil skalou, na které buduje svou církev. V římské církvi viděli při nechutných sporech zastánkyni pravověří a rozhodčího. Řada pravověrných biskupů – alexandrijský biskup sv. Athanasius, Petr, konstantinopolský biskup Pavel a jiní biskupové z jiných krajů (II, 15) – se utíkají k římským biskupům. Avšak i hlavní zastánce Ariova názoru biskup Eusebius z Nikomedie posílá svého legáta k římskému biskupu s prosbou, aby rozhodl v Athanasiově sporu (II, 11). Rovněž církví odsouzení macedoniáni posílají své posly k římskému biskupu Liberiovi – (IV, 12).

Zajímavý a jistě ne ojedinělý je Socratův názor na poměr státu k církvi a církve ke státu. „Když je stát zmítán nepokojem, je i církev znepokojována bouřemi neblahých událostí. Neštěstí jednoho postihuje i druhého a někdy neklid v církvi je předehrou neklidu ve státě nebo naopak", poznamenává v předmluvě k 5. knize.

K překladu užito textu Migne, Patrologia graeca tom. 67 z r. 1864

SOCRATES SCHOLASTICUS

Církevní dějiny

I. KNIHA

1 KAPITOLA PŘEDMLUVA

Eusebius příjmením Pamphilus sepsal v 10 knihách události v církvi a dovedl je pouze do doby imperátora[1] Konstantina[2], kdy uhasl plamen pronásledování zapálený proti křesťanům Diokleciánem.[3] Týž autor napsal život Konstantina. Jen zběžně se dotkl ariánství. Vychvaloval ctnosti imperátora. Proto se snažil spíše jej vychválit vzletnými slovy než osvětlit události. My jsme se rozhodli vypsat události, které se udály od této doby až do dneška. Své dílo začneme tam, kde Eusebius přestal. Nechceme však následovat jeho způsob. Chceme podat to, co jsme našli v literárním odkazu či slyšeli od těch, kteří to viděli na vlastní oči. Z toho, co nám bylo předloženo, bude asi nemálo užitečné, připomeneme-li, proč imperátor Konstantin přijal křesťanskou víru. Zmíníme se trochu o jeho mužném věku a odtud začneme své vyprávění.

1. Místo u nás obvyklého titulu „císař" užívám římského titulu „imperátor", který výstižněji označoval panovníkovu moc v římském imperiu. Titul „imperátor" (řecky basileus) uděloval panovníkovi senát. Imperátor byl doživotním velitelem nad veškerým vojskem, byl nedotknutelnou osobou (sacrosanctus). Měl právo zakročovat proti záměrům senátu, sněmů i úředníků, pokud s nimi nesouhlasil. Měl moc jmenovat nebo vylučovat členy senátu a dozírat nad mravy občanů. Jako nejvyšší pontificus měl moc nad správou náboženství. Imperátor měl tudíž neomezený vliv na zákonodárství, soudnictví, správu říše a ustanovování úředníků. Tím si možno vysvětlit i jeho zásah do církevní správy. Přes velký vliv křesťanství přece jen vědomí imperátora v římském chápání nebylo otupeno. Synům imperátora příslušel jen titul „césar" (řecky kaisar) v hodnosti korunních princů a v naší době něco jako náměstek panovníka.

2. Konstantin I. (Vel.) 306–337

3. Dioklecián 286–305

2 KAPITOLA KONSTANTIN KŘESŤANEM

Dioklecián a Maximianus[1] příjmením Herculius, kteří tehdy společně vládli, zřekli se císařství a zvolili soukromý život. Maximianus, který byl také nazýván Galerius[2] a vládl s nimi, se odebral do Itálie a určil dva césary: Maximina na Východě a Severa v Itálii. Konstantin byl veřejně prohlášen v Británii imperátorem a nastoupil po otci Konstantiovi[3], který zemřel v prvním roce 271 olympiady 24. července[4]. V Římě za pomoci pretoriánského vojska[5] byl Maxentius, syn Maximiana Herculea povýšen ne k řízení imperia, ale spíše jako samovládce, tyran. Když se to stalo, Herculius v touze po vládě se rozhodl odstranit svého syna Maxentia. Vojáci však překazili jeho úmysl. Herculius později zemřel v kilikijském městě Tarzu.[6] César Severus, který byl poslán Galeriem Maximianem do Říma zatknout Maxentia, byl prozrazen a vojáky zabit. Konečně Maximianus Galerius, který spravoval stát, když přinucen okolnostmi prohlásil za imperátora svého dřívějšího vojenského společníka Licinia, pocházejícího z Dacie,[7] sám se usmrtil. Mezitím Maxentius sužoval a potlačoval Římany. Choval se vůči nim ne jako imperátor, ale jako tyran. Překračoval hranice mravopočestnosti až tak daleko, že znásilňoval manželky svobodných občanů, dal zabít mnoho občanů a ještě jiné podobné neřesti páchal. Imperátor Konstantinus byl o tom zpraven. Po pečlivém uvážení se rozhodl, že zotročené Římany osvobodí. Uvažoval, jak by se tyrana zbavil. A zatímco o tom uvažoval, než se rozhodl, prosil Boha o pomoc při vedení války. Pomyslil na Diokleciána, který, jak se říká, celým srdcem lpěl na kultu pohanských bohů a proto nic dobrého neučinil. Konstantin považoval za prospěšné následovat svého otce Konstantia, který se odvrátil od kultu oněch bohů a byl mnohem šťastnější. Když se po zralé úvaze právě vypravil s vojskem na jakousi výpravu, spatřil jakési zjevení, obdivuhodné až k neuvěření. Kolem poledne, trochu více po poledni spatřil totiž na obloze sloup světla v podobě jasně zářícího kříže a na něm slova „V tomto znamení vítěz" Když imperátor viděl toto znamení, tak užasl, že nevěřil svým vlastním očím. Proto se vyptával těch, kteří s ním byli, zda i oni viděli to zjevení. Když to všichni jedněmi ústy potvrdili, byla váhající imperátorova duše tímto podivuhodným zjevením posílena. V následující noci podruhé vidí klidného Krista, který mu říká: „Udělej kříž, jaký se ti zjevil, a užij jej proti nepříteli; je to znamení vítězství" Uposlechnuv tedy Kristovy věštby dal zhotovit podobu kříže, který je dosud chován v paláci. Spolehnuv se na zjevení vrhá se do víru událostí. Před branami města Říma u milvijského mostu se utkal s nepřítelem a velmi snadno zvítězil. Maxentius se totiž v řece utopil. Bylo to sedmého roku své vlády, když zvítězil nad Maxentiem. Licinius, který spolu s ním vládl a stal se mužem jeho sestry Konstantie, byl mezitím na Východě. Konstantin za tolik dobrodiní, které mu prokázal Bůh, upřímně poděkoval tímto způsobem: Přestal křesťany pronásledovat, domů povolával vyhnance, propouštěl na svobodu uvězněné v žalářích, vracel zabavený majetek, znovu dával stavět kostely. To všechno horlivě činil. Mezitím zemřel v dalmatském městě Saloné Dioklecián, který se zřekl vlády.[8]

1. Maximianus 286–305
2. Galerius 305–311
3. Konstantius Chlorus 305–306
4. Olympiada začínala jarním slunovratem – 24. 7 305
5. Tělesná stráž císařova
6. Tarsus v Kilikii (rodiště sv. Pavla) v jihových. Turecku poblíž Středozemního moře
7 Dacia – dnešní Rumunsko
8. Dioklecián † 3. 12. 316 v nynějším Splitu

3 KAPITOLA VÁLKA MEZI KONSTANTINEM A LICINIEM

Imperátor Konstantin, který své myšlenky zaměřil na oslavu Krista – a myslel to upřímně –, začal plnit všechny povinnosti křesťana: Stavěl nové kostely, zdobil je velkolepými krásnými díly, zavíral pohanské svatyně a bořil je, zabavoval v nich postavené sochy. Licinius, který vládl spolu s ním, co se týče náboženství, byl smýšlením pohan a velmi nenáviděl křesťany. I když se bál je veřejně pronásledovat – bál se totiž imperátora Konstantina – tajně mnohé napadal. Po čase je začal veřejně pronásledovat. Na místech, kde se Licinius zdržoval, propukala bouře pronásledování. Ostatně nejen v tomto, ale i jinak se Licinius projevoval jako tyran. Když však poznal, že se Konstantin o tom dozvěděl a pohoršoval se nad tím, Licinius ihned se snažil u něho se ospravedlnit. Lichotil mu, předstíral přátelství, zapřísahal se, že nikdy nic takového neučiní, co by bylo jen náznakem tyranie, a že nevybízel pronásledovat křesťany. Aby však nemohlo být křesťanské náboženství u pohanů rozšiřováno, zákonem zakázal biskupům stýkat se a hovořit s pohany. Často se mluvilo mezi lidmi o pronásledování i o podvodném klidu. Mlčelo se o tom slovy, ve skutečnosti to všichni věděli. Zvláště ti, které postihla tělesná muka a kterým se stala nesnesitelná křivda na majetku.

4 KAPITOLA

Takové jednání velmi rozhněvalo imperátora Konstantina. Přerušili předstírané přátelské pouto a rozešli se ve velké nenávisti. Zanedlouho vypukla mezi nimi válka. Bylo svedeno mnoho bitev na zemi i na moři, až konečně u města Chrysopolis v Bithynii – je to přímořský přístav v Chalcedonu[1] – se přemožený Licinius vzdal Konstantinovi. Konstantin jej zajal živého. Jednal s ním lidsky a nechtěl jej zabít. Rozkázal mu, aby se usídlil v městě Soluni a tam v klidu a spokojeně žil. Licinius nějaký čas tam žil v klidu. Zanedlouho potom shromáždil jakési barbary a svou porážku chtěl napravit opětovnou válkou. Když se to Konstantin dozvěděl, přikázal jej zabít. Na jeho příkaz byl odstraněn člověk. Konstantin se stal pánem celého římského imperia. Imperátor prohlášený Augustem věnoval potom všechnu svou péči a starost k rozšíření křesťan-

ského náboženství. A netoliko o toto usiloval, nýbrž co mnohonásobně toto převyšuje: jeho přičiněním byl přinesen křesťanům pokoj a mír. Tento klid však záhy přerušila vnitřní válka mezi samotnými křesťany. Jaká to bude a kde vznikla, podle svých sil vysvětlím.

1. Město ležící na asijské části Bosporu proti dnešnímu Istambulu.

5 KAPITOLA ARIUS

V Alexandrii po biskupu tamní církve Petrovi, který byl umučen za Diokleciánovy vlády, se stal biskupem Achyllas. Po jeho smrti v době zmíněného pokoje byl zvolen biskupem Alexander. Byl klidný, pokojný a v církvi usiloval o jednotu. V kterési době v přítomnosti sobě podřízených kněží a ostatního kléru pečlivě a podrobně hovořil o svaté Trojici, o jednotě v Trojici. Arius[1], jeden z kněží podléhajících Alexandrovi, muž velmi se vyznající v dialektice, podezříval biskupa, že chce uvést do církve blud Afričana Sabellia.[2] Proto se v hádce uchýlil k názoru, který byl naprosto opačný, než byl názor toho Afričana. Hrubě napadl, co prý řekl biskup, a tvrdil: Jestliže Otec zrodil Syna, má ten, který se zrodil, počátek svého bytí, a proto je jasné, že byla doba, kdy Syn nebyl; z toho plyne, že Syn měl bytí z ničeho (ex ouk ontón, ex nihilo).

6 KAPITOLA SESAZENÍ ARIA

Když Arius učinil takovýto neslýchaný závěr, vybízel velmi mnohé, aby se o tom přesvědčili. Z jiskry vyšlehl mohutný plamen. Morová nemoc z alexandrijské církve pronikla do celého Egypta, Libye, do Horní Thebaidy a ostatních provincií a měst. Mnoho jich bylo nakaženo zvráceným Ariovým bludným názorem. Mezi nimi byl i Eusebius[1] – ne caesarijský, ale jiný, který předtím byl biskupem berytinské církve, časem však chladnokrevně uchvátil biskupství v bithynském městě Nikomedii – který se k němu připojil mezi prvními. Když to Alexander poznal a na vlastní oči uviděl, co se stalo, vzplanul hněvem. Svolal mnoho biskupů a na synodě zbavil kněžské důstojnosti Aria i s jeho příznivci. O tom napsal biskupům v jednotlivých městech toto:

List alexandrijského biskupa Alexandra

„Milovaným ctihodným bratřím všude a všech národností spojeným s námi ve službě církve.
V Písmech svatých bylo nám svěřeno jedno tělo obecné, katolické církve. A poněvadž nás pojí pevné pouto svornosti a pokoje, máme si písemně navzájem sdělovat co se děje v jednotlivých církvích, společně trpět či se radovat, když jeden úd trpí či se raduje.
V naší provincii vystoupili nedávno muži, kteří porušují zákony, napadají

samého Krista a pokoušejí se svést lid k odpadnutí. Je to sice jen v začátcích a možno bezdůvodně to považovat za předzvěst antikrista. Měl jsem v úmyslu o tomto počínání vůbec pomlčet, aby pohoršení, kdyby to bylo možné, zůstalo jen mezi těmi, kteří se od církve odchýlili, a mohlo být odstraněno, aby se nerozšířilo do jiných míst a nenakazilo svou špínou uši prostých lidí. Eusebius, který je nyní biskupem v Nikomedii, si myslí, že dostal do svých rukou celou církev. Opustil církev berytskou a ve své ctižádostivosti a ješitnosti se vrhl na dosažení biskupství v nikomedské církvi. Myslí jen na sebe a chrání také ty, kteří odpadli od církve. Pokouší se psát na všechny strany a velmi vážnou herezí odporující Kristu se snaží uchvátit ponejvíce ty nezkušené.

Veden myšlenkou napsanou v Zákoně považuji za nutné porušit mlčení a věc vám všem oznámit, abyste poznali nejen ty, kteří odpadli od Krista, ale i rouhání jejich hereze, a také, kdyby snad vám napsal Eusebius, abyste nedbali na jeho slova. Snaží se znovu oživit starou herezi, kterou čas zavál zapomenutím. I kdyby předstíral, že píše v jejich zájmu, ve skutečnosti myslí jen na sebe. Od církve odpadli tito: Arius, Achillas, Aeithales, Karpones, jiný Arius, Sarmates, Euzoius, Lucius, Julianus, Menas, Helladius, Gaius, Secundus a Theonas. Ti kdysi bývali biskupy. Slyšte, co si proti Písmům vymyslili a pošetile vyžvanili: Bůh nebyl vždy Otcem, ale byla doba, kdy Bůh nebyl Otcem; Boží Slovo nebylo od věčnosti, ale povstalo z ničeho, neboť Bůh, který jest, stvořil Slovo v době, kdy nebylo, z toho, co není, a proto byla doba, kdy nebylo; Syn že byl stvořen a učiněn; Syn svým bytím a přirozeností není podobný Otci, není ani jeho Slovem ani pravou Moudrostí, jen v nevlastním smyslu slova je nazýván Moudrostí a Slovem; byl učiněn vlastním Božím slovem a moudrostí, která je v Bohu, skrze níž Bůh jednak učinil vše ostatní, jednak Syna samého; proto jeho přirozenost se může změnit, jako je tomu u všech rozumem obdařených bytostí; Slovo že je něco zcela jiného a nemá nic společného s Boží podstatou; co je Otec a Syn, že nelze vysvětlit, neboť Syna ani Otce není možno plně a přesně poznat ani přesně rozeznat. Své bytí (ousia, essentia), jaké je, Syn že nepoznává. Stal se Synem kvůli nám, aby Bůh skrze něho jako skrze nástroj nás stvořil. Nikdy prý by neexistoval, kdyby se Bůh nerozhodl nás stvořit.

Ptali se tedy, zda by Boží Slovo se mohlo změnit, jako se změnil anděl v ďábla, a neostýchali se odpovědět: Jistě může. Když prý se mohl narodit a tím se změnit, že se může také jeho přirozenost změnit. Proti Ariovi a jeho přívržencům, kteří to tvrdí a o tom současně mluví s těmi, kteří souhlasí s jeho názorem, jsme s téměř stem shromážděných biskupů vyslovili anathema. Eusebius se snaží mísit lež s pravdou a bezbožnost se zbožností. Nemá však dost sil, aby přesvědčil. Pravda vítězí. Světlo nemá nic společného s tmou. Žádná jednota Krista s ďáblem. Kdo totiž, když někdy něco takového slyšel nebo když již to slyšel, nežasl nad něčím tak neobvyklým a cizím a neucpal si uši, aby špína takových slov nepošpinila jeho sluch? Když slyší Janova slova „Na počátku bylo Slovo", kdo by je neodsoudil, když říkají, že byla doba, kdy nebyl? Když slyší v evangeliu „Jednorozený Syn" a „Skrze něho všechno povstalo", nevzplane člověk hněvem, když oni tvrdí, že Syn je jedním ze stvořeních? Kdo by mohl říci, že je Syn podobný tomu, co On stvořil? Jakým

způsobem je jednorozený, jestliže – to je jejich názor – je počítán mezi všechno, co je stvořeno? Jak se stal z ničeho, když Otec říká: „Mé srdce vyslovilo dobré Slovo" (Ž 44,2), „Zplodil jsem tě před jitřenkou" (Ž 109,3)? Z jakého důvodu je jeho bytí odlišné a nepodobné bytí Otce, když je dokonaým odleskem a obrazem Otce a když sám říká: „Kdo vidí mne, vidí i Otce" (J 14)? Jestliže Boží Syn je Slovo a Moudrost, proč byla někdy doba, kdy nebyl? Je tomu právě tak, jako kdyby někdo řekl, že Bůh někdy neměl slovo a moudrost. Jak se může přeměnit a změnit, když o sobě říká „Jsem v Otci a Otec je ve mně" (J 10, 39) a „Já a Otec jedno jsme" (J 10, 30) či co říká skrze proroka: „Pohleďte na mne, že jsem Bůh a neměním se" (Mal. 3). Ačkoli se to může vztahovat na Otce, přece vhodněji a vlastněji se to vztahuje na Syna – Slovo, poněvadž se nezměnil, když se stal člověkem. Apoštol říká: „Ježíš Kristus týž včera, dnes i na věky" (Žid 13, 8). Co je přivedlo na myšlenku, že se stal Synem teprve kvůli nám, když přece Pavel píše: „Kvůli němu všechno a skrze něho všechno" (1 K 8,6). Nikomu se nemusí zdát podivné, když rouhavě říkají, že Syn neznal plně a dokonale Otce. Vždyť když se jednou rozhodli bojovat proti Kristu, musili zavrhnout slova samého Pána, který říká: „Jako zná mne Otec, i já znám Otce" (J 10,15). Poznává-li podle nich částečně Otec Syna, je jasné, že také Syn částečně poznává Otce. Něco takového tvrdit by byl hřích. Když Otec dokonale poznává Syna, je jasné, že jako Otec poznává své vlastní Slovo, tak i jeho Slovo poznává svého Otce, poněvadž je Slovem Otce. Když o tom uvažujeme při výkladu svatých božských Písem, velmi často je usvědčujeme. Oni však jako chameleoni mění svou barvu. Slova mudrce „Bezbožný, když přijde do hlubin hříchů, pohrdá vším" (Přísl. 18,3) obrátili proti sobě. I když před nimi jistě vzniklo mnoho herezí, které se s mimořádnou drzostí rozšířily, přece tito se dopustili té největší pošetilosti. Snaží se odstranit božství Slova. Jako by se přiblížili k době antikrista. Jako by ospravedňovali hereze, které vznikly před jejich bludem. Proto je církev zakázala a proto bylo vysloveno anathema. Ač velmi nás bolí jejich zkáza a nejvíce proto, že znali ustanovení církve a odpadli od nich, čemu se ani moc nedivíme. Před nimi se totéž stalo nejen Hymeneovi[2] a Philetovi, ale i Jidáši, který byl Spasitelovým učedníkem a později se stal zrádcem a zběhem. Známe to. Pán totiž předpověděl: „Hleďte, aby vás nikdo nesvedl (Mt 24,5). Neboť mnozí přijdou ve jménu mém a řeknou: Já jsem to. A přiblížila se doba, a mnohé budou svádět. Neřiďte se jimi (Mt 24,3 n)" Také Pavel, poněvadž se to naučil u Spasitele, napsal: „V pozdějších časech odpadnou od víry a přidrží se svůdných duchů a ďábelských nauk odporujících pravdě" (1 Tim 4,1). Již náš Spasitel to přikázal a skrze Apoštola naznačil takovéto lidi. Na vlastní uši jsme slyšeli jejich bezbožnost. Proto jistě ne bezdůvodně jsme vyslovili nad takovýmito lidmi anathema, jak jsme již řekli, a vyloučili je z obecné církve, protože se odcizili víře.

Milí a ctihodní bratří spojení s námi ve službě církve, zpravili jsme vaši Svatost o tom. Nepřijímejte je, kdyby se snad někteří z nich ve své pošetilosti odvážili k vám přijít, a Eusebiovi či někomu jinému z nich, kdyby vám psali, nevěnujte svou pozornost. Sluší se, abychom my křesťané se vyhýbali všem

těm, kteří mluví proti Kristu a jsou jeho nepřáteli a kazí duše. Tomuto druhu lidí, jak přikázal Jan, se vyhněme a nepodílejme se na jejich hříších.
Bratři, pozdravujte ty, kteří jsou u vás. Kdo jsou se mnou, též vás pozdravují."
Toto napsal Alexander všem biskupům jednotlivých církví. Přesto zlo se ještě rozšířilo. Když se totiž o tomto dopise dozvěděli, začali se mezi sebou hádat. Jedni s dopisem souhlasili a podepsali jej, jiní byli proti. Zvláště nikomedský biskup Eusebius vybízel k odporu, protože jej Alexander ve svém dopise urazil. Eusebius v té době měl velký vliv, protože v Nikomedii, kde Dioklecián krátce před tím vystavěl palác, dlel imperátor. Proto mnozí biskupové poslechli Eusebia. Eusebius na jedné straně psal Alexandrovi, aby ukončil spor a znovu přijal do církve Aria a jeho přívržence, na druhé straně vybízel ty, kteří byli v jiných obcích, aby se postavili proti Alexandrovi. Vznikl proto velký neklid. Bylo možno vidět, jak představení církví častovali jeden druhého nadávkami a urážkami a jak se lid rozdělil na dvě strany. Jedna strana se klonila k názoru těch, druhá zase k názoru oněch. Bylo z toho takové pohoršení, že křesťanské náboženství bylo veřejně zesměšňováno v divadlech. Ti, kteří bydleli v Alexandrii, neuváženě a nikoli bez patřičné dávky drzosti diskutovali o nejvyšších dogmatech našeho náboženství. Biskupům v provinciích posílali svá poselství. Rozděleni na dvě strany, vyvolali podobný spor. K ariánům se přidali meletiáni, kteří nedlouho před tím se oddělili od církve. Kteří to byli, nemohu říci. Meletius[3], biskup nějaké obce v Egyptě byl zbaven biskupského úřadu alexandrijským biskupem Petrem – Petr za vlády Diokleciána zemřel mučednickou smrtí – z mnoha důvodů, zvláště proto, že v době pronásledování zapřel víru a obětoval modlám. Měl mnoho přívrženců, kteří jej považují za vůdce hereze v Egyptě a až do dneška se nazývají meletiáni. Meletius nemohl uvést nic, čím by se mohl ospravedlnit a proč se oddělil od církve. Toliko slovy tvrdil, že se mu stalo bezpráví, a Petrovi nadával. Když Petr za pronásledování zemřel mučednickou smrtí, začal hanebně urážet nástupce biskupa Petra Achillu a konečně i Alexandra, který se stal biskupem po Achillově smrti. Mezitím začal spor s Ariem. Meletius se svými přívrženci podporoval Aria proti biskupovi. Kterým se Ariův názor zdál absurdním, ti schvalovali Alexandrovo rozhodnutí proti Ariovi. Domnívali se, že bylo vyneseno správné a spravedlivé rozhodnutí proti těm, kteří smýšleli jako Arius. Avšak Eusebius (nikomedský) a přívrženci Ariova názoru napsali Alexandrovi, aby odvolal vyloučení a ty, kterým bylo zakázáno společenství s věřícími, aby konečně připustil do církve, neboť se nedrží žádného špatného názoru. Dopisy obou stran, které byly poslány alexandrijskému biskupu Alexandrovi, byly shromážděny. I ty, co napsal Arius i ty co napsal Alexander. Těch využily sekty ariánů, eunomiánů[4] a macedoniánů,[5] které v této době patrně ještě existují, aby mohli hájit svou nauku. Jednotlivé sekty se totiž dovolávají jejich svědectvích.

1. Eusebius z Nikomedie byl vychovatelem císaře Juliana
2. Hymenaios, odpadlý žák sv. Pavla, popíral vzkříšení (2 Tim 2,18)
3. Meletius z Lykopolis v Thebaidě. Při rozdílnosti pramenů těžko rozhod-

ıout, v čem pochybil. Epiphanius jej uvádí ve spojení s otázkou pokání ı mírných zásad alexandrijského biskupa Petra. Athanasius a Socrates mluví ɔ Meletiově zapření víry. Ony zprávy se shodují, že pochybná ordinace byla ılavním důvodem rozšíření schismatu (trvalo až do 5. stol.).
4. Eunomius vůdce extrémních ariánů. Podle něho Syn jako stvoření má jiné ɔytí (heteras ousias).
5. Macedoniáni, přívrženci arianismu. Zakladatelem byl Eunomius, biskup ⁄ Konstantinopoli r. 341. Duch Svatý podle něho není co do důstojnosti rovný Otci a Synu, je jejich služebníkem.

7 KAPITOLA KONSTANTIN POSÍLÁ BISKUPA HOSIA DO ALEXANDRIE

Když se imperátor dozvěděl o tom, velmi ho to mrzelo. Neklid způsobený Ariem považoval i za své neštěstí. Neprodleně tedy přikročil uhasit plamen ıesvornosti. Po váženém a věrném muži jménem Osius (Hosius)[1], biskupu ⁄ Cordobě, což je město v Hispanii, – toho měl imperátor obzvlášt rád ı vyznamenával jej nejvyššími poctami – poslal dopis Alexandrovi a Ariovi. Část dopisu – je připojen v Eusebiově knize o životě Konstantina – myslím, že nebude neprospěšné zde uvést.

1. Hosius poslán do Alexandrie r. 324.

Vítěz Konstantin Veliký Augustus Alexandrovi a Ariovi

Příčinu nynějšího sporu shledávám v tom, že ses, Alexandře, vyptával kněží ıa kterési místo ve svatých Písmech a dokonce že ses snažil vyzvědět, co si každý myslí o jakémsi úžasném problému. Ty, Arie, nevím v jakém smyslu ses vyjádřil. A když ses k tomu vyjádřil, měl jsi to v tichosti přejít a ne to ıeuváženě vyžvanit na veřejnosti. Odtud ten spor mezi vámi a srocování lidí. Tomu se mělo zabránit, aby opravdu zbožný lid nebyl rozdělen ve dvě strany ı nebyl odtržen od těla církve. Odpusťte si jeden druhému. K tomu vás váš spoluslužebník ne bez důvodu nabádá. Avšak co se stalo? Vůbec jste neprosili ani na prosbu odpověděli. Řešit takové problémy žádný zákon ani církevní kánon nutně nepředpisuje, ale ukládá zachovat při řešení problému naprostý klid. I když to vyžaduje velmi bystrého ducha, přece musíme držet na uzdě to, ɔo si myslíme a nevynášet to pošetile na veřejnost, ani aby o tom rozhodoval lid. Kdo může prohlédnout aspoň trochu jasněji či důstojně vysvětlit tak těžký problém zahalený takovým tajemstvím? Kdo, ať už je to kdokoli, si myslí, že to může snadno dokázat a pochopit! Kolik je jich, prosím, kteří by mohli dokázat to pochopit. Kdo konečně by se nedostal při vysvětlování takového problému do nebezpečí, že klopýtne? Proto je při takových problémech třeba krotit svou výřečnost. Při své nedokonalosti nejsme s to vysvětlit daný problém, ani posluchači těžko přesně nepochopí, o čem se to mluví. Na druhé

straně buď lid bude o tom urážlivě mluvit nebo se bude mezi sebou hádat. Proto nerozvážné otázky a neuvážené odpovědi vyžadují vaši vzájemnou ohleduplnost. Písmo svaté vám nesmí být záminkou bojovat proti sobě. Z božského náboženství nemá vznikat žádný nový blud. Ve víře nutno mít jeden a týž názor. Jen tak možno dosáhnout souhlasu společenství. Není vskutku rozumné, aby kvůli vašemu sporu o takových malichernostech bylo tolik vašich lidí nevědomky zatahováno do sporu. Ano, nejen to není spravedlivé, ale je to považováno za hanebný hřích. Abyste pochopili, stručně uvedu příklad. Myslím, že vám není neznámo, že se všichni filozofové, i když pojednávají o téže věci, neshodují. Obyčejně se neshodují, když často tvrdošíjně hájí některé části svého názoru. I když se neshodují v tom, co každý tvrdošíjně hájí, přece při tom, v čem jsou zajedno, se spolu smíří. Je-li tomu tak, nebylo by daleko lepší, kdybychom my, kteří jsme služebníky všemohoucího Boha, se shodli již kvůli své víře, kterou vyznáváme? Ostatně pečlivě uvažme, o čem jsem mluvil, zda je správné, když se hádáme o věcech tak malicherných a naprosto ne nutných, aby bratří bratřím spílali a aby naším hříšným sporem byla svornost hanebně roztrhána. Takové spory se hodí spíše pro prostý lid než pro kněze a rozvážné lidi. Vyhněme se tedy ďábelskému pokušení. A poněvadž náš nejlepší a největší ochránce, náš Bůh nás osvěcuje světlem milosti, proto prosím, aby mně, svému služebníkovi skrze vás dovolil šťastně dokončit pod jeho ochranou svůj pokus o smír a abych jeho lid svými slovy, svou starostlivostí i napomínáním přivedl ke svornosti. A když máme, jak jsem řekl, jednu víru, jedno vyznání, když zachováváme ustanovení zákona a jsme ukáznění, když všechny části jsou spojeny v celé tělo církve, když vládne svornost a dobrá vůle, zmizí vše, co mezi námi vyvolávalo sváry. Poněvadž do toho nebylo zataženo celé naše náboženství, není důvodu, proč byste měli být rozděleni či proč by to vyvolávalo nejednotu. Neříkám to proto, abych vás nutil mít při tomto malicherném a pošetilém problému stejný názor. Hádáte se mezi sebou o něco tak bezvýznamného. Nemáme všichni na tutéž věc stejný názor ani všichni nemáme stejné nadání a stejné smýšlení. Nicméně můžete zachovávat upřímnou jednotu a jedno společenství chránit. Z Boží prozřetelnosti zachovejte jednu víru, jednu vůli a jedno smýšlení o Bohu. Řešte mezi sebou tyto malicherné problémy důkladně, i když na to nemáte stejný názor. Musíte však ve svých úvahách ukrytých v hloubi duše zachovat míru. Ať ve vás zůstane pevné a stálé dobro přátelství, opravdová víra, úcta k Bohu a k zachovávání zákona. Vraťte se k milosti, pěstujte vzájemnou shodu a lidu věnujte svou lásku. Očistěte svou duši od hádek, přátelsky a laskavě opět přijímejte jeden druhého. Velmi často, když přestane nepřátelství a když se uklidní hladina, bývá přátelství upřímnější. Dopřejte mi klidné dny a noci bez nepříjemných starostí, ať radost z upřímné svornosti a klidu setrvá i v dalších dnech. Nyní tomu tak není. Musím bědovat, plakat, být smutný. Ani zbytek života nemohu prožít v klidu. Jak mohu být klidný, když Boží lid – tak nazývám ty, kteří společně se mnou poslouchají Boha – se mezi sebou hádá a panuje mezi ním zhoubné nepřátelství? Uznejte, že mi to působí nesmírnou bolest. Když jsem nedávno přišel do Nikomedie, rozhodl jsem se neprodleně cestovat na Východ. Chvátal jsem k vám přijít. Když však jsem

urazil větší část cesty, zpráva o událostech u vás mne přinutila vrátit se, abych nebyl nucen vidět na vlastní oči to, o čem jsem si myslel, že by to mé uši nemohly snést. Otevřte mi svou svorností přístup k Východu, který jste uzavřeli svými spory. Vynasnažte se, abych brzy poznal vás i ostatní lid radující se a abychom všichni velmi poděkovali nejlepšímu Bohu za svornost mezi všemi a za svobodu smýšlení.

8 KAPITOLA SYNODA V BITHYNSKÉ NICEI O VÍŘE

Ačkoli obdivuhodný a velmi moudrý imperátorův dopis je napomenul, rozpory zesílily a nedaly se utlumit ani potlačit starostlivostí ani autoritou imperátora, které obsahoval jeho dopis. Dopis imperátora neuklidnil ani Alexandra ani Aria. I v samotném lidu panoval svár a pobouření. Předcházel tomu jiný mor sváru, který se rozšířil v jistých zemích a který otřásl klidem v církví. Vznikl totiž spor o slavení velikonoc a rozšířil se toliko v částech Východu. Zatímco tam jedni usilovali slavit svátek židovským způsobem, druzí se zase snažili je slavit pode zvyku křesťanů rozptýlených po celém světě. Hádali se, nemohli se dohodnout a spor o slavení svátku hnali na ostří meče. Když tedy imperátor viděl, že těmito spory je církev mocně otřásána, svolává koncil. Odevšad volá biskupy do Nicee[1] v Bithynii. Přišlo tam mnoho biskupů z provincií a měst. O nich Eusebius Pamphilus píše ve 3. knize Života Konstantinova doslovně toto: „Ze všech církví z celé Evropy, Libye, Asie se sešli Boží služebníci považovaní za přední. Také svatý chrám jako by na Boží pokyn zvětšený přijímá mezi své stěny Syřany, Kilikijce, Feničany, Araby, Palestince, Egypťany, Thébské, Afričany a z Mezopotamie. Na shromáždění je přítomen biskup z Persie, v zástupu nechyběl Skyta. Též Pontus, Galatia, Pamphilia, Kappadokia, Asie, Frygie vyslali výborné muže. Také tam přišli z Thrákie, Macedonie, Achaje, Epiru a jiných vzdálených míst. Z Hispanie byl na shromáždění přítomen jeden, slavný podle jména i pověstí. Biskup, který sídlí v sídle imperia[2] pro stáří nebyl přítomen. Jeho místo zaplnili jeho kněží. Korunou, což se ještě nikdy v minulosti nestalo, byl přítomen imperátor Konstantin, který tak přispěl k oslavě Krista. Z vděčnosti svému Spasiteli jako by přinesl vítěznou trofej za vítězství nad nepřáteli. Svým chováním byl tomuto našemu shromáždění vzorem. Ve svatých Písmech (Sk 2) se říká, že v oněch dobách se sešli svatí muži ze všech národů pod nebem. Byli tam Parthové, Médové, Elamité, obyvatelé Mezopotamie, Judee, Kappadokie, Pontu, Asie, Frygie, Pamphilie, Egypta, z krajin Libye kolem Cyreny, Římané, Židé, proselyté, Kréťané, Arabové. Jen to jim chybělo, že všichni, kteří se tam sešli, nepatřili mezi Boží kněze a služebníky. V tomto shromáždění bylo však více než 300 biskupů, kněží, diakonů, akolytů a jiných, kteří biskupy doprovázeli a které nebylo možno ani spočítat. Z těch Božích služebníků jedni byli váženými odborníky, jiní vynikali přísným životem a zůstali pevní při utrpení. Někteří patřili mezi ty, kteří se proslavili způsobem života a pro svůj život byli velmi chváleni. Bylo mezi nimi nespočet těch, kteří po dlouhou

dobu svého života se proslavili svým čestným životem. jiní zase byli v květu svého života a proslavili se velkým nadáním. Někteří jako by nedávno nastoupili do Boží služby. Všem v jednotlivých dnech štědře a rád poskytoval imperátor stravu"
Toto napsal Eusebius o těch, kteří se tam sešli.
Imperátor přišel do Nicee po oslavě vítězství nad Liciniem. Mezi biskupy, kteří tam přišli, se nejvíce proslavili biskup Horní Thebaidy Pafnutius a kyperský biskup Spiridion. Proč jsem se o nich zmínil, uvedu později. Bylo přítomno mnoho odborně vzdělaných laiků, kteří byli připraveni pomáhat stranám. Ariův názor, jak jsem řekl, obhajovali Eusebius z Nikomedie, Theognis a Maris. Theognis byl biskupem v Nicei, Maris biskupem v bithynském Chalcedonu. Proti nim odhodlaně bojoval diakon alexandrijské církve Athanasius. Biskup Alexander si Athanasia velmi vážil. Potom, jak později uvedu, vzplanula proti Athanasiovi velká nenávist. Krátce předtím než se biskupové sešli, někteří dialektikové si připravovali řeč proti svému odpůrci. Když však někteří byli vlákáni do debaty, jakýsi laik, jeden z vyznavačů, člověk upřímný a prostý, když se utkal s dialektiky, jim řekl: „Kristus ani apoštolové neučili žádného z nás umění debatovat, ani klamat, ale upřímně smýšlet, zachovat si neporušenou víru podepřenou dobrými skutky" Všichni, kteří při tom byli, obdivovali a schvalovali jeho názor. Dialektikové po této opravdu upřímné řeči ztichli. Tak byla potlačena bouřlivá debata. Druhý den se sešli všichni biskupové. Po nich se dostavil imperátor. Když přišel, postavil se mezi zástup. Nechtě usednout dříve, než mu biskupové pokynuli, aby tak učinil. Takovou měl imperátor úctu k mužům. Když všichni ztichli, imperátor měl z křesla řeč, ve které je nabádal k jednotě a svornosti. V ní radil, aby odložili všechno, co by mohlo druhého urážet. Mnozí totiž den před tím, než měl imperátor přijít, mu posílali přípisy, v nichž obviňovali jeden druhého. On však je horlivě povzbuzoval, aby se plně věnovali úkolu, ke kterému byli svoláni, a ony přípisy přikázal spálit. Při tom jen řekl, že Kristus přikázal, aby, kdo žádají o milost, ji také prokazovali svému bratru. Teprve potom mluvil hodně o svornosti a pokoji. Pak je pověřil, aby sami rozhodovali a zabývali se podrobně články našeho náboženství. Tak to zaznamenal týž Eusebius ve 3. knize Života Konstantina, a nebude neužitečné vyslechnout jeho slova. Zní takto: „Bylo předloženo hodně látky a hned na začátku došlo ke sporu. Imperátor trpělivě a klidně všechny poslouchal, pronesené myšlenky podrobil pečlivému rozboru a oběma sporným stranám věnoval velkou pozornost. Pomalu usmířil ty, kteří se vší vervou vystupovali proti druhým. Vlídně hovořil s jednotlivci. Řecky – nebyl neobeznámen s tímto jazykem – vyjadřoval své mínění. Jedny laskavě přemlouval, jiné mírnil, jiné, kteří podali podrobný výklad, schvaloval. Pokud ve všem, co někdy vyvolalo problém, byli jednotní a souhlasili s tím, snažil se je přivést k jednotě, takže mezi nimi panovala shoda. Všichni také v této době šli společně slavit spasitelný velikonoční svátek – paschu. Všechno, o čem všichni společně rozhodli a vlastnoručně podepsali, bylo považováno za právoplatné a zaneseno do spisů" Jak připomenul Eusebius, bylo to písemně zachováno pro příští generace. Ne

nevhodně jsme uvedli jeho slova a dokonce jsme jeho slov použili za svědka té události. Abychom totiž neposlouchali ty, kteří snad odsuzovali koncil v Nicei a pak pochybili ve víře. Ani bychom nevěřili makedonskému Sabinovi, který muže tam shromážděné nazývá nezkušenými a nevzdělanými. Tento biskup Sabinus, Macedoňan z thráckého města Heraklee písemné zápisy různých biskupských synod spojil v jeden svazek a biskupy shromážděné v Nicei nazval potupně neučenci a nevědomci. Myslím, že osočil samého Eusebia, který potvrdil tutéž víru, když jej nazval neučeným. Sabinus některá díla opomenul, některá převrátil, a ty, o kterých se domníval, že by znamenala jeho konec, vyloučil. Ačkoli Eusebia Pamphila chválí jako hodnověrného svědka a imperátora oslavuje za to, že vykonal mnoho pro křesťanské náboženství, přece víru vyloženou na nicejském koncilu těžce napadá jako víru stanovenou nezkušenými a neznalými lidmi. Koho nazývá moudrým a pravdivým svědkem, toho svědectví vzápětí zavrhuje. Eusebius totiž říká o Božích služebnících, kteří tam byli, že jedni rozvážně a věcně mluvili, jiní zase že vynikali přísným životem; imperátor že všechny přivedl k jednotě a dokázal, že v nitru ale i názorově byli biskupové jednotni. O Sabinovi, naskytne-li se vhodná příležitost, řekneme více. I on souhlasil s učením o víře, které bylo uveřejněno v Nicei jasně hlasy všech. Zní takto:

„Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, stvořitele všeho viditelného i neviditelného. Věříme v jednoho Pána Ježíše Krista, Božího Syna, zrozeného z nezrozeného Otce, to znamená, z podstaty Otce: Boha z Boha, Světlo ze Světla, pravého Boha z pravého Boha, zrozeného, ne stvořeného, stejné podstaty s Otcem, skrze něhož všechno povstalo na nebi i na zemi; který pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil z nebe, vtělil se a stal se člověkem, trpěl, třetího dne vstal z mrtvých, vstoupil do nebe a přijde soudit živé i mrtvé. Věříme i v Ducha Svatého. Kdo říkají, že někdy byla doba, kdy Kristus nebyl, dříve než se narodil či že vznikl z ničeho nebo že se narodil z jiného bytí než z podstaty Otce nebo že Božím Synem byl stvořen a může se přeměnit a změnit, proti těm obecná, katolická a apoštolská církev Boží vyslovuje anathema."

Tuto víru schválilo 318 biskupů a všichni s tím souhlasili a podepsali krom těch, kteří slovo „homousios", to je „jedné podstaty" zavrhli. Totiž krom nikomedského biskupa Eusebia, nicejského Theognida, chalcedonského Maris, marmaritského Theona a Secunda z Ptolemaidy. Tvrdí, že „homousios--jedné podstaty" znamená to, co vzniklo z něčeho jiného buď oddělením či odvozením nebo prodloužením jako výhonek z kořene. Odvozením jako děti z rodičů, oddělením jako dvě tři třísky zlata. Avšak na Božího Syna nelze nic takového vztahovat. Proto řekli, že naprosto nechtějí souhlasit s vírou vyhlášenou na nicejském koncilu. Ono slovo „homousios – jedné podstaty" mocně napadali a proto nechtěli podepsat vyloučení Aria. Koncil vyřkl anathema nejen proti Ariovi a jeho přívržencům, ale také zakázal, aby Arius vůbec přišel do Alexandrie. Dále výnos Imperátora nařídil Ariovi, Eusebiovi a Theognidovi odejít do vyhnanství. Eusebius a Theognis krátce potom, co byli potrestáni vyhnanstvím, napsali žádost, v níž prohlásili, že toho litují, a souhlasili s vírou

„homousios" to je s vírou, že Syn je jedné podstaty s Otcem, jak ukážeme dále. V téže době biskup v palestinské Caesarei Eusebius příjmením Pamphilus na onom koncilu, ač trochu váhal a rozvažoval, zda má schválit ono rozhodnutí o víře, spolu se všemi ostatními je schválil a podepsal. Lidu, kterému byl představeným, aby jej nepodezříval, že trochu zaváhal, poslal list, v němž vyložil svou víru a co znamená slovo „jedné podstaty" Napsal doslovně toto: „Pravděpodobně se k vám již dříve doneslo, nejmilejší bratří, o jednání na velmi hojně navštíveném nicejském koncilu o víře církve. Pověst se svou rychlostí snaží předběhnout přesné vylíčení událostí. Aby tomu tak nebylo, jestliže jste se o tom dozvěděli jinak než je tomu ve skutečnosti, považujeme za nutné vám sdělit, že jsme na koncilu předložili svou formulaci víry. Druhou předložili biskupové, když k našim slovům něco málo přidali. Naše vyznání víry bylo přečteno před naším velmi zbožným imperátorem a bylo uznáno za správné. Jak jsme slyšeli od biskupů, kteří byli před námi; jak jsme slyšeli, když byly základy víry vkládány do našich duší při omytí koupelí křtu, jak jsme se naučili z božských Písem a tomu učili, když jsme působili jako kněží a když jsme se stali biskupy, tak věříme a tak vám sdělujeme naši víru: „Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele všeho viditelného i neviditelného. Věříme i v jednoho Pána Ježíše Krista, Boží Slovo, Boha z Boha, Světlo ze Světla, Život ze Života, jednorozeného Syna, prvorozence všeho stvoření, zrozeného z Boha Otce přede všemi věky, skrze něhož je všechno stvořeno. Pro naši spásu se stal člověkem a přebýval mezi lidmi. Trpěl, třetího dne vstal z mrtvých, vstoupil k Otci a opět přijde soudit živé i mrtvé. Věříme také v jednoho Ducha Svatého. Věříme, že Otec je pravým Otcem, Syn pravým Synem, Duch Svatý pravým Duchem Svatým, jak náš Pán přikázal, když své učedníky posílal hlásat evangelium: Jděte a učte všechny národy a křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého. Toto všechno potvrzujeme, o tom jsme přesvědčeni, tak smýšlíme, tak to také cítíme a tak budeme smýšlet až do smrti. V této víře vytrváme a budeme vyhlašovat anathema proti jakékoli bezbožné herezi. Upřímně jsme o tom přesvědčeni, protože jsme to mohli poznat. Proto také upřímně dosvědčujeme před všemohoucím Bohem a naším Pánem Ježíšem Kristem, že je upřímně myšleno, co říkáme. Můžeme dokázat a vás přesvědčit, že jsme tak i dříve učili a vám kázali o víře. To nikdo nemůže popřít. I náš velmi zbožný imperátor první ze všech dosvědčil, že naše víra je pravá. Potvrdil, že naše vyznání je v témže duchu napsáno, a nařídil, aby všichni takto smýšleli, svým podpisem potvrdili rozhodnutí a s tím souhlasili, pokud bude přidáno jedno slovo, totiž „jedné podstaty" Sám toto slovo vysvětlil takto: Jedné podstaty nemůže být chápáno jako nějaká tělesná vlastnost, ani že Boží Syn nepovstal, abych tak řekl, z Otce dělením či oddělením. Není totiž možné, aby nehmotná přirozenost, kterou poznáváme pouze rozumem a která nemá tělo, přijímala do sebe lidské vlastnosti, ale že o věcech takového druhu se musíme vyjadřovat božsky tajemnými slovy. Tak o tom uvažoval náš velmi moudrý a zbožný imperátor. Biskupové však kvůli tomuto slovu „jedné podstaty" vydali tuto formulaci víry:"

„Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele všeho viditelného i neviditelného. Věříme i v jednoho Pána Ježíše Krista, Božího Syna, zrozeného z nezrozeného Otce, to jest, z podstaty Otce, Boha z Boha, Světlo ze Světla, pravého Boha z pravého Boha, zrozeného, ne stvořeného, jedné podstaty s Otcem, skrze něhož všechno povstalo na nebi i na zemi. On pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil (z nebe), vtělil se a stal se člověkem, trpěl, třetího dne vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa, přijde soudit živé i mrtvé. Věříme i v Ducha Svatého. Kdo říkají, že byla někdy doba, kdy Boží Syn nebyl, než se narodil, nebo že Boží Syn byl stvořen, že se může přeměnit a změnit, proti těm obecná (katolická) a apoštolská Boží církev vyslovuje anathema."

Když tato formulace byla přečtena, začali jsme se podrobně vyptávat, jak se má rozumět tomu „z podstaty Otce" a tomu „jedné podstaty s Otcem" Otázky stíhaly odpovědi. Byly pečlivě probírány důvody, jaký ta slova mají smysl. Jedni přiznávali, že „z podstaty" znamená totéž co „být z Otce" a nikoli být částí Otce. To se nám zdálo, že velmi dobře souhlasí se svatým učením, které učí, že je z Otce a že není částí jeho podstaty. Souhlasili jsme s tím a nezavrhli slovo „jedné podstaty", protože jsme také myslili na pokoj v církvi, který byl naším cílem. Bylo nám to také zárukou, že neztratíme pravou víru. Ze stejného důvodu jsme schválili „zrozený, ne stvořený" Řekli jsme, že slovo „stvořený" se vztahuje na tvory, které povstaly skrze Syna, a že Syn nemá s tím nic společného. On že není stvořením jim podobným, které jím byly stvořeny, ale má vznešenější bytí, kterým není obdařeno žádné stvoření, a že je zrozen z Otce, o tom nás poučují svatá Písma. Způsob jeho stvoření nemůže žádná smrtelná bytost ani slovy vyjádřit ani rozumem postihnout. Stejně i ono „jedné podstaty s Otcem" možno postihnout rozumem, ale nemůže to být chápáno lidským způsobem a nemá to nic společného se smrtelnými tvory. Syn nevzniká ani dělením ani oddělením ani změnou Otcova bytí. Přirozenost Otce, řekli jsme, je totiž naprosto odlišná od toho všeho. To, že Syn má stejnou podstatu s Otcem, neukazuje na nic jiného, než že Boží Syn nemá nic společného s ostatními tvory, ale že je naprosto podobný Otci, který ho zrodil, ani že nebyl zrozen z žádného jiného bytí než z podstaty a bytí Otce. Když to takto bylo vysvětleno, považovali jsme za správné to schválit. Věděli jsme, že někteří staří biskupové a spisovatelé, muži rozvážní a slavní při vysvětlování božství Otce a Syna užili tohoto slova „jedné podstaty".[3] Tolik o víře vyložené a vyhlášené na nicejském koncilu. S tím jsme do jednoho souhlasili. Ne neuváženě. Bylo to předneseno a prodiskutováno před samotným velmi zbožným imperátorem a schváleno pro důvody dříve uvedené. Také jsme vysvětlili a schválili, proč jsme vyslovili anathema. Anathema totiž zakazuje, aby nikdo neužíval slov, která se neshodují s Písmem, poněvadž takto byly do církví zavlečeny téměř všechny zmatky a sváry. Žádné inspirované Písmo nikdy neužilo takových slov, jako že Boží Syn povstal z ničeho, že byla doba, kdy nebyl a další. Proto naprosto souhlasně s Písmem se koncil rozhodl takový názor pronést a učit. Souhlasíme, proti komu je to určeno. My jsme předtím nikdy neužívali tako-

vých slov. Nejmilejší bratří, poslali jsme vám to přinuceni okolnostmi. Nejen abychom vám jasně vyložili rozhodnutí, které následovalo po prošetření a souhlasu, ale také, kdyby vám jiní jinak napsali, abyste věděli, že by nás to uráželo. Až do poslední chvíle jsme byli jednotni v jednom a témže názoru, jak to vyžadoval rozum. Když se nám zdálo, že to, co bylo předloženo, souhlasí s tím, co před tím bylo uvedeno ve formulaci víry, snadno, bez hádek a bez urážek jsme přijali a schválili."
To poslal Eusebius Pamphilus do města Caesareje v Palestině. Ve stejném smyslu napsal koncil alexandrijské církvi a všem církvím v Egyptě, Libyi a v Pentapolis.

1. Nicejský koncil r. 325
2. Rozuměj: římský biskup
3. Tento výraz nebyl vymyšlen teprve na nicejském koncilu. Není pochyb, že Eusebius měl či četl díla, která dnes již neexistují, z nichž čerpal toto tvrzení. Tertullian na začátku svého spisu Ad Praxedam výslovně říká, že Otec, Syn i Duch Svatý mají jednu podstatu. „Co, prosím," říká, „jiného znamená v latině unius substantiae (jedné podstaty) než co řecké homousion?"

9 KAPITOLA LIST KONCILU O JEHO ROZHODNUTÍCH A VYLOUČENÍ ARIA A JEHO PŘÍVRŽENCŮ

„ Biskupové shromáždění na velkém svatém koncilu posílají pozdrav svaté z Boží milosti vynikající alexandrijské církvi, milovaným bratřím v Egyptě, Libyi a Pentapolis.
Z Boží milosti a z příkazu velmi zbožného imperátora Konstantina, který nás svolal z různých měst a provincií, se konal velký posvátný nicejský koncil. Považujeme za nutné poslat vám list z posvátného koncilu. Z něho se dozvíte, že sporné záležitosti byly pečlivě prošetřeny a stanovena i rozhodnutí. Předně bylo prošetřeno bezbožné a zvrácené učení Aria a těch, kteří se drží jeho sekty, v přítomnosti velmi zbožného imperátora. Koncil se rozhodl při společném hlasování vyslovit anathema Ariovu bezbožnému názoru a prokletým slovům a myšlenkám, jimiž se odvážil urážet Božího Syna. Zvláště pro jeho tvrzení, že Boží Syn povstal z ničeho, že než se narodil, neexistoval, že někdy byla doba, kdy nebyl, že Božím Synem se stal svobodným rozhodnutím, že může hřešit i nehřešit, že je tvorem a že byl učiněn. Proti tomu všemu rouhání vyslovil posvátný koncil své anathema. Nelze strpět, aby Ariův bezbožný názor, neobvyklá pošetilost či slova plná rouhání se dostala k sluchu věřících. Jak to skončilo, to jste buď již slyšeli nebo od nás uslyšíte. Nechceme totiž budit dojem, že neuváženě a bezdůvodně napadáme člověka, který si zasloužil svůj trest. Jeho bezbožnost došla až tak daleko, že přivedl do záhuby marmarského biskupa Theona a biskupa Secunda z Ptolemais. Oba stihl stejný trest. Z Boží milosti byl Egypt zbaven špatných názorů a rouhání, ale také

i lidí, kteří v lidu žijícím dosud v klidu a pokoji se neostýchali rozdmychávat rozbroje a sváry. Přesto dosud Meletius a ti, které vysvětil, setrvávají tvrdošíjně při své nevědomosti. Slyšte tedy, nejmilejší bratří, jak rozhodl koncil! Koncil jednal s Meletiem velmi laskavě. Kdyby byl Meletius důkladně prošetřen, jistě by si nezasloužil té milosti. Koncil rozhodl, aby zůstal ve své obci, ale aby neměl žádnou moc, na nikoho neskládal ruce (nikoho nevysvětil), nikomu aby nepřiděloval církevní úřady, ani aby se zdržoval v jiné krajině či městě, ale aby si pouze titulárně podržel hodnost a úřad. Ti, kteří jím byli určeni za kněze a dostalo se jim svatého svěcení, ať jsou připuštěni do společenství církve pod touto podmínkou: Mají si sice podržet stupeň církevní hodnosti a služby, ale mají stát na nižším stupni než kněží v jednotlivých provinciích a církvích vysvěcení nejdůstojnějším knězem a naším spolubratrem Alexandrem. Rovněž nesmějí určovat služebníky církve ani je schvalovat ani rozhodovat o jmenování těch, kdo mají být vybráni k vykonávání církevních úřadů. Nikdo, kdo jsou pod pravomocí Alexandra, nesmějí bez souhlasu biskupů obecné (katolické) církve přebíhat do jiné církevní obce. Ti však, kteří Boží milostí a pomocí vašich modliteb se nedopustili žádného schismatu a v mezích obecné (katolické) a apoštolské církve se zdrželi pádu, mají moc světit služebníky hodné nazývat se klérem a mohou vykonávat všechno, co vyplývá ze zákona a církevního ustanovení. Kdyby snad někdo z těch, kdo zastávají církevní úřad, zemřel, ať po zemřelém nastoupí jeden z těch, kteří nedávno byli přijati do církve a je k tomu vhodný. Ať si jej lid zvolí a volbu lidu potvrdí alexandrijský biskup. To nechť je dovoleno i všem jiným. O Meletiovi bylo však jinak rozhodnuto. Kvůli neobyčejné drzosti, kterou vzrušil církev, kvůli pošetilosti a zřejmé nevědomosti ať mu není udělována žádná autoritativní moc. Je to člověk, který by mohl vnést do církve stejný zmatek. Tato rozhodnutí se týkají zvlášť i jednotlivě Egypta a velmi svaté alexandrijské církve. Když by bylo krom tohoto ještě o něčem jiném rozhodnuto, poněvadž je tu s námi nejdůstojnější pán a náš spolubratr Alexander – byl přítomen rozhodnutím a podílel se na nich – on vám to přesně sdělí. Co se týče všeobecného souhlasu k slavení nejposvátnějšího svátku velikonoc, spor pomocí vašich modliteb moudře a prospěšně skončil. Všichni bratří z Východu, kteří slavili svátek podle židovského zvyku, souhlasili, že budou slavit svátek v týž den jako Římané i vy všichni, kteří jste tento zvyk zachovávali od počátku. Věci byly dovedeny k šťastnému konci, zavládly pokoj a svornost mezi všemi a hereze se jako chmýří rozplynuly. Radostně obejměte svého biskupa a našeho bratra Alexandra, kterého si velmi vážíme. Pokud zde byl, působil nám velikou radost. Ve svém věku se ujal převeliké práce, aby naši církev přivedl ke klidu. Modlete se také za nás všechny k Bohu, aby to, co bylo řádně stanoveno a rozhodnuto, zůstalo nadále trvalé s pomocí všemohoucího Boha Otce a Pána našeho Ježíše Krista zároveň s milostí Ducha Svatého, jemuž sláva na věky. Amen."

Z tohoto koncilního listu je jasné, že vyslovili anathema nejen proti Ariovi a přívržencům jeho sekty, nýbrž také proti tomu, co řekl. Dohodli se o slavení velikonoc. Meletiovi, který byl hlavou jakési hereze, sice ponechali biskup-

skou hodnost, ale biskupskou moc mu odňali. Domnívám se, že meletiáni byli odloučeni od církve až do té doby, kdy koncil odňal Meletiovi veškerou biskupskou moc. Krom toho nutno vědět, že Arius napsal o svém názoru spis, který nadepsal Thalia (Svátek). Styl a výrazová forma spisu je trochu nevázaná a rozpustilá a velmi podobná zpěvům básníka Sotadea, jehož knihu koncil také odsoudil. Nejen koncil napsal o sjednaném klidu, nýbrž i sám imperátor to také svým listem alexandrijské církvi naznačil.

Imperátorův list

„Konstantin Augustus katolické alexandrijské církvi.
Velmi vás pozdravuji, nejmilejší bratří!
Jistě velmi velikého a obzvláštního dobrodiní se nám dostalo od Božské prozřetelnosti, protože jsme byli zbaveni bludu a opět jsme poznali jednu a tutéž víru. Ďáblovými úklady proti nám nezůstalo ušetřeno žádné místo. Cokoli však proti nám nastrojil svou lstí, to bylo od základu odstraněno. Schismatické spory, rozbroje a smrtelný jed nesvornosti uhasily – podle Kristova napomenutí – světlo pravdy. Všichni ctíme Boha a věříme, že existuje. Abychom skončili se spory – a k tomu nás Bůh napomenul – povolal jsem velmi mnoho biskupů do města Nicei. Jsem jedním z vás a spolu s vámi se velmi rád podřizuji Božímu pokynu a proto jsem velmi usiloval, aby pravda byla důkladně prověřena. Vše, co skýtalo látku k nesvornosti nebo sporům, bylo podrobně prošetřeno a projednáno. Bože, buď k nám milosrdný! Kolika prokletých hanebností se někteří dopustili vůči úctě našeho Spasitele, naší spáse a našemu životu! Nejen tvrdili, co bylo proti inspirovaným božským Písmům, ale také veřejně prohlašovali, že tomu věří. Vždyť ač více než 300 pánů biskupů obdivuhodných svou skromností i vědomostmi potvrdili jednu a tutéž víru – a ta jako pravá byla potvrzena pravdou svědectví božského Zákona. Pouze Arius tuto víru neuznal. Ďábel svou mocí i lstí jej přemohl. Tento blud ve své bezbožnosti rozsel nejprve u vás a potom i u jiných. Přijměme učení, které nám dal všemohoucí Otec. Vraťme se k našim nejmilejším bratřím, od kterých nás ničemný a nestoudný ďábel nikdy neodloučil. Vraťme se svobodně a upřímně ke společnému tělu církve. Důkazem vaší moudrosti, víry i svatosti bude, když rozhodně od sebe odeženete nepřítele pravdy. Dejte se pod ochranu Boží vůle a milosti! Vždyť o čem rozhodlo 300 biskupů, nelze považovat za nic jiného než za Boží souhlas, zvláště když v myslích tak významných mužů sídlil Duch Svatý, který jim zjevil Boží vůli. Proto nikdo z vás ať neváhá, nikdo ať neotálí. Vraťte se všichni rádi na cestu pravdy, abych, až k vám přijdu, spolu s vámi vzdal díky Bohu, který všechno očisťuje. On nám nejen oznámil pravou víru, ale také nám laskavě prokázal svou lásku, kterou si všichni přejeme. Nechť vás, nejmilejší bratří, Bůh dlouho uchová v pravé víře!“
Toto napsal imperátor alexandrijskému lidu. Jasně naznačil, že odpadnutí od víry se nestalo náhodou a neuváženě. Dále, že koncil vynaložil velmi velké úsilí poznat pravdu. Ne, že jen něco bylo vysvětleno a ostatní se přešlo mlče-

ním, nýbrž vše bylo sneseno, cokoli se zdálo nutné k potvrzení nauky o víře. Nebylo to neuváženě definováno dříve, dokud to nebylo podrobně prošetřeno. Ano, šlo se až tak daleko, že bylo ihned odstraněno, co by mohlo vést ke sporům či nesvornosti. Abych to shrnul: Vůli všech, kteří se tam sešli, nazývá Boží vůlí; nepochybuje, že takové množství biskupů pod vanutím Ducha Svatého mělo stejné smýšlení. Avšak Sabinus, který je hlavou makedonské hereze, se staví proti. Ano, shromážděné v Nicei nazývá nezkušenými nevědomci. Neostýchá se obviňovat z nevědomosti i samotného Eusebia. Ani se nechce zamyslet nad tím, že ti, kteří byli nezkušení, jak říká, přece osvíceni Bohem a obdařeni milostí Ducha Svatého nemohli se nikterak odchýlit od pravdy.
Slyšme, co ustanovil imperátor v druhém listě proti Ariovu učení a proti těm, kteří sdíleli Ariův názor. List poslal biskupům a lidu na kterémkoli místě.

Další Konstantinův list

„Vítěz Konstantin, Veliký, August biskupům a lidu.
Arius napodobuje zvyk bezbožných zločinců a proto musí po zásluze s nimi sdílet potupný úděl, jako je tomu u úhlavního nepřítele Porfyria.[1] Tento před časem napsal bohaprázdný spis proti křesťanskému náboženství a proto si zasloužil takovou odměnu, jaké byly hodny jeho spisy. Stihla jej pro příští věky potupa a špatná pověst a jeho bezbožné spisy byly zničeny. Zdá se, že Arius a jeho přívrženci se považují za porfyriány, poněvadž jejich jednání odpovídá tomu jménu. Proto také, najde-li se nějaké dílo napsané Ariem, musí být spáleno, aby prokleté jeho učení bylo důkladně odstraněno a do budoucnosti aby nezůstala po něm žádná památka. Proto nařizujeme: Kdo bude přistižen, že ukrývá Ariův spis a ihned jej nespálí, nechť je potrestán smrtí. Kdo bude dopaden, bude sťat. Bůh nechť vás chrání."

1. Porfyrios z Tyru (232/33–304/5) vydal řadu filozofických dějepisných, filologických a matematických spisů. Jeho úvod k aristotelovské logice Eisagové se stal ve středověku jednou z nejznámějších knih. Zde nalézáme původ středověkého boje realismu s nominalismem. V mládí byl přítelem křesťanství a žákem učeného Longina, později však vášnivým odpůrcem křesťanství. Sestavil 15 knih Proti křesťanům, které byly po dlouhou dobu prostředkem k útokům pohanství proti křesťanství. (Jos. Kratochvíl, Meditace věků I,220).

Konstantin Augustus církvím

„Z rozkvětu státu jsem poznal Boží dobrotivost vůči nám. Ze všeho nejvíce jsem si umínil, aby ve velmi svaté obecné církvi byla zachována jedna víra, upřímná láska a k tomu odpovídající projev náboženské úcty vůči všemohoucímu Bohu. Nebude to možné jinak než tím, že buď všichni biskupové nebo velká většina jich se sejdou a každý vyloží svůj názor o tom, co se týká nejsvě-

tějšího náboženství. Když se jich sejde velmi mnoho, pokud to bude možné, já, jako jeden z vás bych se zúčastnil. Nebránil bych se – a již teď z toho mám radost – kdybyste mne spolu s vámi přizvali k této službě. Se souhlasem všech by byly probrány všechny věci, pokud by to bylo milé a přijatelné vševědoucímu Bohu tak, aby nebylo odloženo na příští dobu, co by bylo příčinou nesvornosti a věroučných sporů. Když se na koncilu jednalo o největším velikonočním svátku, všichni považovali za správné, aby všichni, ať jsou kdekoli, slavili svátek v týž den. Co by mohlo být krásnější, než kdyby tento svátek, který nám ukazuje naději na nesmrtelnost, všichni slavili jedním způsobem. Jako první důvod nezdálo se slavit tento nejsvětější svátek napodobováním židovského obřadu a zvyku. Židé poskvrnili své ruce zločinem, poněvadž byli zaslepeni svou proradností. V naší moci je zavrhnout jejich zvyk a opravdověji a upřímněji – což činíme už od prvního dne – oslavit tento svátek i v budoucnosti. Nemějme nic společného se Židy, které všichni velmi nenávidí. Spasitel nám ukázal jinou cestu, a tu nastupme. Naše velmi svaté náboženství zákonitě nastoupilo jinou cestu. Toho se držme, nejmilejší bratří, zuby nehty všichni do jednoho a zbavme se bohaprázdného židovského zvyku. Je totiž absurdní, aby se nestoudně vychloubali, že bychom bez pomoci jejich obřadů to nemohli zachovávat. Jak může být správné jejich tvrzení, když po smrti Pána, po takové vraždě, se stydí za ten svátek? Vyplývá z toho, že po této stránce nemají pravdu. Vždyť ve svém poblouznění nezachovávají slavení svátku v požadované době. Ještě téhož roku slaví jinou Paschu. Proč je tedy napodobujeme, když se dopustili takového pobloudění? My bychom nedovolili opakovat slavení téhož svátku podruhé v témže roce. Pravda, vykládat to nebylo mým úmyslem. Přece však byste měli tomu věnovat svou pozornost a stále se modlit, abyste měli tomu věnovat svou pozornost a stále se modlit, abyste čistotu svých duší neposkvrňovali zvyky špatných lidí. Snadno se také dá poznat, že je to velký hřích, když pro takový a tak slavný svátek našeho náboženství by nadále panovaly spory. Je to svátek naší svobody, svátek nejsvětějšího utrpení našeho Spasitele. On chtěl jednu obecnou (katolickou) církev a jeho údy, i když jsou rozptýleny na různých místech, aby byly spojeny jedním duchem, to je, aby se řídily Boží vůlí a Božím pokynem. Nechť tedy moudrost Vaší svatosti dobře uváží, jak je odporné a dokonce nedůstojné, aby v týchž dnech se jedni postili a jiní hodovali; aby ve dnech velikonočního svátku jedni se nepostili a jiní se podrobovali předpisům o postu. Proto je správnější zavést jeden způsob slavení. Toto, jak všichni pozorujete, chce Boží prozřetelnost. Bylo by správné a rozumné, abychom neměli nic společného se zvykem proradců a těch, kteří byli původci smrti Pána, a aby byl zachováván krásný a výborný zvyk, který všechny církve ve světě, ať už na východě či západě, na jihu či severu a některé církve na Východě zachovávají. Proto všichni shromáždění považovali to za správné. Myslím si také, že Vaše moudrost snadno bude souhlasit, že to, o čem se v Římě, Itálii, Africe, v celém Egyptu, Hispanii, Británii, Libyi, v celém Řecku, v asijské a pontské provincii a konečně i v Kilikii jednomyslně usnesly, i vy rádi schválíte. Dobře uvažte, že existuje velký počet církví nejen v místech, která jsem uvedl, ale že také existuje velmi svaté ustanovení, které mají

všichni společně uskutečňovat a která nechce mít nic společného s židovskou věrolomností. To je třeba důkladně uvážit. Abych to shrnul: Podle všeobecného mínění bylo rozhodnuto, aby neposvátnější velikonoční svátek byl slaven v jeden den. O něčem tak posvátném a slavnostním nesmí panovat žádný spor. Ano souhlasit s tímto názorem, který neobsahuje žádný věroučný blud a není spojen s hříchem, se velmi doporučuje. Je-li tomu tak, s radostí přijměte toto rozhodnutí jako dar od Boha a jako skutečný příkaz z nebe. Vždyť cokoli se na svatých koncilech biskupů rozhodne, to nutno připisovat Boží vůli. Proto vy až všem milovaným našim bratřím oznámíte rozhodnutí koncilu, jak se má slavit nejsvětější svátek, a schválíte je, musíte také nařídit, aby toto rozhodnutí bylo všeobecně přijato. Již předem si toužebně přeji, abych mohl s vámi slavit přesvatý svátek v jeden den a společně s vámi se mohl radovat. Stane se tak, až poznám, že vaším jednáním a Boží pomocí byla krutost ďábla zničena a že naše víra všude vzkvétá v pokoji a svornosti. Bůh vás, nejmilejší bratří, chraň a uchovej neporušenými."

Jiný list Eusebiovi

„Vítěz Konstantin, Veliký, Augustus Eusebiovi.
Dozvěděl jsem se a jsem o tom přesvědčen, že až dosud vinou hříšné a strašné tyranie pronásledující služebníky Boha a Spasitele se kostely všech církví buď nedbalostí zřítily nebo že ze strachu před hrozícím nebezpečím byly velmi málo, než bylo třeba, opraveny. Nejmilejší bratře, když jsou všichni svobodní a když byl prozřetelností nejlepšího a nejmocnějšího Boha i naší službou pro obecné blaho státu drak odražen, domnívám se, že všem se dostává sil a Boží pomoci a že ti, kteří buď ze strachu či slabé víry nebo kvůli nějakým jiným hříchům klesli a když poznávají toho, který je pravým Bohem, se vrátí k správnému způsobu života. Napomeň tedy všechny, kterým jsi představeným nebo kteří jsou představenými jinde jako biskupové, kněží a jáhni a které znáš, aby se horlivě starali o kostely. Které kostely zůstávají, ať obnoví a rozšíří, a kde by toho bylo třeba, ať vybudují nové. Co je nutné ke stavbě, o to buď sám nebo někdo jiný tvým jménem požádej prefekty a správce provincií. Jim jsem napsal, aby ze všech sil pomohli tam, kde to bude žádat Tvá svatost. Nechť Tě, nejmilejší bratře, Bůh dlouho uchová ve zdraví."
Toto o stavbě kostelů napsal imperátor biskupům v každé provincii. Co však o opatřování posvátných knih zvlášť napsal biskupu Eusebiovi z palestinské Caesaree, možno snadno poznat z dalších listů.

„Vítěz Konstantin, Veliký, Augustus Eusebiovi, biskupu v Caesarei.
Poněvadž ve městě, které své jméno odvozuje od našeho jména, prozřetelností Boha Otce a Spasitele velmi mnoho lidí přistupuje k velmi svaté církvi a tím den ode dne jsou větší náboženské potřeby, považuji za velmi nutné vybudovat četné kostely. Proto jsme se rozhodli, abys rychle jednal. Máme za to, že Tvá moudrost bude souhlasit, abys připravil 50 svazků na pergamenu, které by se daly snadno číst, byly vhodné a daly se nosit. A ty nařiď písařům, kteří

dovedou čitelně psát a dobře ovládají své řemeslo, aby to opsali. Ať obsahují knihy svatého Písma, o nichž dobře víš, že jsou velmi potřebné k přípravě a užívání při vyučování v církvi. List naší milosti byl poslán generálnímu kvestorovi,[1] aby opatřil vše, co je třeba k napsání takových knih. Postarej se, aby byly co nejdříve připraveny opsané svazky. Tímto listem ti dáváme pod tvou moc dva úřední vozy, kterými by se to svezlo. Krasopisně napsané svazky se tak snadno dopraví. Ještě bude vhodné, když jeden z diákonů tvého kostela bude doprovázet tento dar. Jakmile k nám přijde, pozná dobře naši dobrotivost. Bůh tě, nejmilejší bratře, uchovej ve zdraví."

1. Kvestor řídil finanční záležitosti provincie.

Vítěz Konstantin Veliký, Augustus jerusalémskému biskupu Macariovi

Náš Spasitel nám prokázal takovou laskavost, že nic ji nemůže vylíčit tak jako nynější zázrak. Významná památka na ono velmi svaté utrpení po mnoho let skrytá do útrob země, která v sobě ukrývala mnohá obrácení, se zjevila Božím služebníkům, když byli zbaveni společného nepřítele, daleko převýšila všechno očekávání lidu. Všichni moudří celého světa by nemohli lépe obhájit to, co se stalo. Zázrak o tolik převyšoval všechno lidské chápání, o kolik převyšují nebeské věci lidské. Vždy jsem tvrdil, že pravá víra se denně otevírá novým zázrakům. Proto vždy při vší skromnosti jsem se snažil ctít svaté zákony evangelia. I když si myslím, že je to jasné, chci se s Tebou poradit. Naší největší starostí je podat zadostiučinění za posvátné místo, které zatížené množstvím pohanských model jsme na Boží příkaz očistili. Poznali jsme, že Bůh je od začátku považoval za svaté a později se zaskvělo svou svatostí, když utrpení Spasitele vyvedlo víru z temnot na světlo. Proto jsme se rozhodli, aby se ještě více zaskvělo tím, že by bylo ozdobeno velkolepými chrámy. Ať tedy tvá moudrost se podle toho zařídí. Tudíž ať se postará, co k tomu bude nutné, aby nejen svatyně vynikala nad vše ostatní, ale i ostatní její části svou důstojností daleko převyšovaly všechny chrámy považované za přední v jednotlivých městech. Uložili jsme našemu příteli Dragilianovi, který spravuje některé jiné části provincie, a prefektovi vaší provincie, aby zdi byly uměleckým dílem. Naše laskavost jim přikázala, aby, co podle Tvé moudré rady budou stavitelé a dělníci ke stavbě potřebovat, jim to na jejich žádost ihned bylo posláno. Co se týče sloupů a jiných částí z mramoru, co bude podle Tvého názoru lepší k ozdobě a vhodnější pro svou trvanlivost, vše uvaž a laskavě nám napiš. Z Tvého dopisu tak poznám, čeho bude třeba a odkud to tam možno dovést. Ono místo je prvním v celém světě a proto je nutno co nejlépe vyzdobit. Chci, abys mi sdělil, zda má být strop basiliky ozdoben či jinak vypraven. Má-li být zdobený, věz, že by mohl být pozlacen. Zbývá jen, aby Tvá svatost, jejímuž rozhodnutí, jak bylo uvedeno, jsme to svěřili, nám co

nejdříve naznačila, kolik dělníků a kolik umělců by mělo na stavbě pracovat a konečně kolik by to stálo. Také mi co nejdříve sděl, zda mají být sloupy a jiné části zhotoveny z mramoru a zda strop podle Tvého soudu může být ještě krásněji vyzdoben. Bůh tě, nejmilejší bratře, uchovej ve zdraví."
Imperátor napsal i jiné listy proti Ariovi a jeho přívržencům. Jsou vlastně určeny lidu. Aby totiž Aria usvědčil z šíleného jednání a odhalil jeho přetvářku, dal je uveřejnit ve městech. Mimo to napsal Nikomedským a velmi napadl Eusebia (z Nikomedie) a Theognida. Poukázal na Eusebiovu lstivost a nepoctivost. Nejen že se Eusebius nakazil ariánskou špínou, ale také že předtím stranil Liciniově straně a lstivě jednal. Nikomedské vybízel, aby si vybrali jiného biskupa. Listy jsou obsahem dlouhé a proto jsem je neuvedl. Kdo si je chtějí přečíst, mohou si je opatřit. Je jich hodně. Tolik jen toto.

10 KAPITOLA IMPERÁTOR VOLÁ NOVATIÁNSKÉHO BISKUPA ACESIA NA KONCIL

Imperátorovo úsilí o klid v církvi mne nutí zmínit se o jiné události projednávané na koncilu. Poněvadž se velmi staral, aby byl v církvi klid, povolal na koncil biskupa novatiánské[1] sekty Acesia. Když byla na koncilu sepsána formulace víry a všichni ji podepsali, imperátor se Acesia ptal, zda souhlasí s rozhodnutím o víře a s ustanoveními o slavení velikonoc. Acesius odpověděl: „Imperátore, nic nevím, o čem koncil rozhodl a co ustanovil. Uznávám, co odedávna již od položení prvních základů církve a co od dob apoštolů bylo rozhodnuto, a od této doby je zachováváno slavení velikonoc." A když se imperátor zeptal, kdy se odloučil od společenství církve, odpověděl, že to bylo za Deciova pronásledování, a citoval jakýsi přísný kánon. Že ti, kteří upadli po křtu do hříchu toho druhu, který svatosvatá Písma nazývají smrtelným hříchem, nemají mít účast na božských tajemstvích, ale že mají být povzbuzováni k pokání a naději na odpuštění že nemohou očekávat od kněží, nýbrž od Boha, který může a má moc odpouštět hříchy. Když to Acesius řekl, imperátor mu na to odpověděl: „Acesie, postav si žebřík do nebe a vystup tam." Tuto událost nezapsal ani Eusebius Pamphili ani žádný jiný spisovatel. Dozvěděl jsem se to od naprosto pravdomluvného muže, velmi starého, který sám viděl události na koncilu. Proto také připojuji, co oni v tichosti přešli, poněvadž při psaní historie věnovali pozornost všemu jinému. Nemálo toho vynechali buď tím, že některým částem příliš stranili nebo aby se zavděčili určitým lidem. Ale dost o Acesiovi.

1. Novatiánské schisma vzniklo ve 3. st. a odvozuje své jméno od Novata z Kartága a Novatiána z Říma. Vzniklo z rozdílného názoru na křesťanskou praxi vůči tzv. „Lapsi", kteří v době pronásledování neobstáli ve víře. Později vyústilo v odpírání autority biskupů a papeže. Zastávali přísnější praxi pokání.

11 KAPITOLA BISKUP PAFNUTIUS A KYPERSKÝ BISKUP SPYRIDION

Slíbil jsem, že se zmíním o Pafnutiovi a Spyridionovi. Nyní je vhodná doba trochu se o nich zmínit. Pafnutius byl biskupem v kterémsi městě v Horní Thebaidě. Byl to muž opravdu tak svatý a zbožný, že činil zázraky. Za pronásledování mu bylo vypíchnuto oko. Imperátor měl jej ve velké úctě. Velmi často jej volal do svého královského paláce. Políbil jej na vypíchnutém oku. Takovou posvátnou úctu projevoval Konstantin svatým mužům. Nyní o Pafnutiově jednání. Budu vyprávět o události, která se stala jednomu z duchovních synů.. Může být k prospěchu církve i všech, kteří byli zasvěceni do svatých tajemství (initiati). Biskupové se rozhodli zavést v církvi nový zákon: Ti, kteří byli zasvěceni do svatých tajemství – jako biskupové, kněží a diakoni – a kteří se ještě jako laici oženili, nemají se svými manželkami obcovat. Když se rozhodli o té záležitosti poradit se, povstal Pafnutius a hlasitě prohlásil, že těm, kteří již byli zasvěceni, se nemá vkládat na jejich šíje těžké břemeno. Manželství si zaslouží velkou úctu a manželské lože se má považovat za neposkvrněné. Nařízení církve že by přineslo ještě větší škodu církvi. Všichni totiž že nemohou unést tak přísnou kázeň bez duševního neklidu. Rovněž ani manželky že by nemohly asi zachovávat čistotu. Obcování muže s manželkou nazval čistým. Podle něho stačí, aby ti, kteří byli zapsáni mezi klérus dříve než se oženili, se podle staré církevní tradice zdrželi sňatku. Kdo však ještě jako laik se oženil, nemá se od své manželky odloučit. Takto mluvil na shromáždění biskupů Pafnutius, ač sám nejen nebyl ženatý, ale také – abych řekl pravdu – se nikdy ženy nedotkl. Od chlapeckých let žil v klášteře velmi přísným životem. Pro obzvláštní mravní čistotu si jej velmi vážili. Celé shromáždění biskupů a kněží a diakonů souhlasilo s Pafnutiem. Utichl spor o té záležitosti a každému bylo ponecháno svobodné rozhodnutí, zda se chce zdržet manželky. Tolik o Pafnutiovi.

12 KAPITOLA

Nyní přejděme od Pafnutia ke Spyridionovi. Ten byl tak svatý a zbožný pastýř, že byl hoden být pastýřem lidí. Byl biskupem v jakémsi městě Trimithuns na Kypru. Jako biskup s obzvláštní pokorou také pásl ovce. Ačkoli se připomíná mnoho jeho činů, uvedeme, aby se vyprávění příliš neodchýlilo od toho, co jsme si předsevzali, pouze dva. Do jeho ovčince se za hluboké noci vloupali zloději a chtěli ukrást ovce. Bůh však, který chránil pastýře, chránil i ovce, neboť zloději jakousi neviditelnou mocí byli u ovčince přivázáni. Ráno přišel Spyridion k ovcím. Jakmile zpozoroval ruce zlodějů svázané dozadu, poznal, co se stalo. Prosil Boha, aby zlodějům rozvázal ruce. Pak zloděje velmi nabádal, aby se živili ne nespravedlivou, ale spravedlivou činností. Dal jim berana a žertovně poznamenal: „Dávám vám jej darem, abyste si nemysleli, že

jste zbytečně bděli", a potom je propustil. Nechť však je řečeno ještě o jednom jiném zázraku Spyridionovu. Tedy tohle je ten druhý případ. Měl dceru, pannu zbožnou a svatou jako její otec. Jmenovala se Irena. U ní si uložil jakýsi blízký příbuzný velmi cennou věc. Aby co nejbezpečněji věc uschovala, ukryla ji v zemi. Zakrátko zemřela. Když později přišel ten, který ji svěřil věc, začal zemřelou pannu urážet a jejího otce obviňovat z krádeže. Stařec, poněvadž jeho škodu považoval za svou škodu, odebral se ke hrobu své dcery. Prosil Boha, aby ukázal její vzkříšení slíbené jí před časem. Naděje nebyla marná, neboť dcera oživla. Přišla k otci, aby mu ukázala místo, kde byla věc ukryta, a pak znovu zemřela. Takových lidí v době imperátora Konstantina bylo v různých církvích mnoho. Slyšel jsem o tom od mnohých Kypřanů a četl jsem to také v latině napsané knize Rufina. Z této knihy jsem vzal toto i další, o čem budu vyprávět.

13 KAPITOLA MNICH EUTYCHIANUS

Vyprávěli mi také o velmi zbožném Eutychianovi. Žil v téže době a všichni si jej velmi vážili. Ač byl z církve novatiánů, přece k údivu všech konal věci podobné těm, které jsme uvedli. Podrobně povím, co mi o něm kdosi vyprávěl. Neuvedu, čím bych mohl někoho urazit. Jakýsi Auxanon, kněz novatiánské církve, který velmi dlouho žil, přišel jako ještě velmi mladý na nicejský koncil s Acesiem. Ten mi vyprávěl, co jsem dříve uvedl o Acesiovi. Žil až do vlády Theodosia mladšího[1] a ten mně ještě mladému vyprávěl o Eutychianovi. Z mnohého, co Eutychianus vykonal z Boží milosti a o čem Auxanon vyprávěl, uvedu, protože si to zaslouží. Stalo se to za imperátora Konstantina. Kdosi z osobní stráže, které Konstantin považoval za členy rodiny, byl podezříván, že osnoval převrat, a proto že se dal na útěk. Imperátor ve svém hněvu nařídil, aby, kdekoli bude chycen, byl zabit. Byl dopaden u bithynského[2] Olympu. Byl spoután a uvržen do vězení. V těch místech žil poustevník Eutychianus a léčil lidi na těle i na duši. S ním tam byl ten Auxanon, ještě mladíček, který se dožil vysokého věku a naučil se od Eutychiana mnišskému způsobu života. Mnozí přicházeli prosit Eutychiana, aby vysvobodil uvězněného a aby za něho prosil u imperátora. Pověst o Eutychianových zázracích se dostala až k imperátorovu sluchu. Když uvězněný v okovech nesmírně trpěl, ti, kteří za něho prosili, řekli Eutychianovi, že v poutech asi zemře, a aby u imperátora tedy za něho prosil, dříve než jej zastihne smrt. Eutychianus tedy šel ke strážcům vězení a prosí je, aby toho člověka propustili. Když však odpověděli, že by bylo po ně nebezpečné propustit zatčeného, Eutychianus s Auxanontem šel do vězení. A když strážci nechtěli otevřít, silou Eutychianova ducha – a ta dokázala ještě daleko více – se dveře samy otevřely, ač strážci měli klíče bezpečně u sebe. Eutychianus s Auxanontem vstoupili. Všichni, kteří tam byli, nechtěli ani věřit, že vězni spadla pouta sama od sebe. Potom se Eutychianus a Auxanon vydali na cestu k městu dříve zvanému Byzantium a nyní zvanému Konstantinopolis. Eutychianus byl přijat v imperátorově paláci. Imperátor

osvobodil člověka od smrti, neboť si Eutychiana velmi vážil a jeho přání ihned ochotně vyhověl. To se stalo krátce potom, o čem nyní budeme vyprávět.
V té době biskupové, kteří byli na koncilu, když zapsali do protokolu rozhodnutí koncilu či jak to nazývají kánony, vrátili se do svých měst. Domnívám se, že stojí za to zde připomenout nejen jména vynikajících biskupů shromážděných v Nicei – to, co jsme si mohli ověřit, uvádím – ale také kdo z které provincie a města byl, dobu, kdy se sešli. Na koncilu byl biskup Hosius z Cordoby s kněžími Vitonem a Vincentiem, Makarius z Jezusaléma, Harpokration, Cynon a jiní. Jejich jména jsou uvedena v knize alexandrijského biskupa Athanasia zvané Synodicus, kde jsou přesně uvedena jejich jména. Co se týče koncilu, jak vysvítá ze zápisu (parasemeiósis), konal se za konsulů Paulina a Juliana 20. května roku 636 od vlády makedonského krále Alexandra.[3] Tím byli koncil skončen. Po skončení koncilu se imperátor odebral na Východ.

1. Theodosius II. (mladší) 408–450
2. Bithynie – území u Černého moře
3. Nicejští jako ostatní asiaté užívali makedonský kalendář. V našem případu: 20. května 325

14 KAPITOLA EUSEBIUS Z NIKODEMIE A THEOGNIS Z NICEE SE VRÁTILI Z VYHNANSTVÍ NA SVÁ DŘÍVĚJŠÍ MÍSTA

Eusebius a Theognis poslali významným biskupům žádost, v níž litují svého jednání. Proto na imperátorův příkaz nejen byli zpět povoláni z exilu,[1] ale také se znovu ujali správy svých kostelů. Ti, kteří byli dosazeni na jejich místa, byli jimi zbaveni svých hodností. Amphion Eusebiem, Chrestus Theognidem. Přikládáme jejich žádost:
„I když jsme byli Vaší svatostí odsouzeni, bylo naší povinností v tichosti klidně přijmout váš svatý rozsudek. Přesto bylo by absurdní, kdyby si naše mlčení někteří vykládali tak, že se stavíme proti rozhodnutí koncilu. Naznačili jsme vám, že souhlasíme s rozhodnutím koncilu o víře. Pečlivě jsme zvážili slovo „jedné podstaty" a pro pokoj v církvi jsme s tím souhlasili. Nechtěli jsme žádný blud, ale jen to, co by přispělo k pokoji v církvích. Uvedli jsme vám, o čem jsme přemýšleli, a tak jsme došli k přesvědčení podepsat onu víru koncilu. Když koncil oznámil anathema proti Ariovi, nepodepsali jsme to ne proto, že bychom napadali víru, ale proto, že obžalovaný Arius by byl takovým člověkem. Z toho, co nám sdělil soukromě buď v dopise nebo ústně, byli jsme přesvědčeni, že je zcela jiný. Aby Vaše svaté shromáždění uvěřilo, že nenapadáme vaše rozhodnutí, rozhodli jsme se potvrdit vaše rozhodnutí. Touto žádostí potvrzujeme svůj souhlas s rozhodnutím koncilu. Nevedlo nás k tomu, že těžce neseme nespravedlivé vyhnanství, ale že si přejeme vyhnout se jaké-

mukoli podezření. Dovolíte-li nám k vám přijít, poznáte, že budeme podporovat vaše rozhodnutí. Když se Vaše ctihodnost rozhodla viníka přátelsky přijmout, není důvodu, proč bychom se svým mlčením cítili vinni, když obviněný by odpověděl na to, co mu vytýkají. Kdyby vás to neobtěžovalo, slušelo by se, aby Vaše milostivá ctihodnost nás u velmi zbožného imperátora vzpomenula a naši žádost mu vyložila, aby podle vaší moudrosti mohl o nás rozhodnout."
Tuto žádost napsali Eusebius a Theognis. Z této žádosti vysuzuji toto: Ač podepsali koncilní výnosy, nechtěli napomáhat k Ariovu vyloučení. Dále že Arius byl pozván dříve než oni. Přesto bylo Ariovi zakázáno jít do Alexandrie. To jasně vysvítá z toho, co si později vymyslil: Předstíranou lítostí – jak uvedeme na vhodném místě – si otevřel přístup do církve a města Alexandrie.

1. Socrates se nezmiňuje o jejich poslání do exilu. Sozomenos, který napsal své Církevní dějiny až po Socratovi, zpřesňuje údaje. V 1. knize 21. kap. říká, že oba jmenovaní (Eusebius a Theognis) byli posláni do exilu krátce po skončení koncilu a na jejich místa dosazeni jiní biskupové. V 2. knize 16. kap. vypráví, jak byli odvoláni z exilu. Filostorgius uvádí, že to bylo 3 měsíce po exilu, a po 3 letech – tedy r. 328 – se vrátili z exilu.

15 KAPITOLA SV ATHANASIUS ALEXANDRIJSKÝM BISKUPEM

Nedlouho potom, když zemřel alexandrijský biskup, stal se představeným církve Athanasius. Rufinus[1] vypráví, že Athanasius jako chlapec si hrál se sobě rovnými na jakousi svatou hru. Ve hře hoši představovali kněze a pokoušeli se napodobit volbu toho, který bude obětovat. Athanasius rychle si vzal roli biskupa na biskupském křesle. Z ostatních chlapců jedni jednali jako kněží, jiní jako diakoni. Bylo to v týž den, kdy se měla slavit památka biskupa a mučedníka Petra. V téže době šel náhodou kolem alexandrijský biskup Alexander a pozoroval hru. Zavolal chlapce k sobě a ptal se jich, jakou kdo dostal úlohu. Z toho, co se stalo, usoudil, že je tím cosi naznačeno. Přikázal proto vychovat je v církvi a vzdělat ve vědách. Zvláště Athanasia. Toho, když dospěl, vysvětil na diakona. Přivedl jej sebou do Nicei, aby, až se shromáždění sejde, mu pomohl při debatě. Toto připomíná o Athanasiovi ve svých knihách Rufinus. Nemožno nevěřit, že se to stalo, neboť velmi často se něco takového stalo. Ale toto jsme řekli o Athanasiovi jen tak na okraj.

1. Rufinus z Aquileje (345–410) první ze západních křesťanských historiků napsal Církevní dějiny. Byl to vlastně překlad 9 Eusebiových dějin někde zkrácených, někde zase s rétorskými přídavky. K tomu přidal další 2 knihy sahající obsahově do r. 403.

16 KAPITOLA BYZANTIUM PŘEJMENOVÁNO NA KONSTANTINOPOLIS

Imperátor po koncilu prožíval radostná léta. Jakmile oslavil – jak bývá zvykem – slavnostně 20 let své vlády, bez meškání věnoval své úsilí k stavění kostelů. To učinil jak v jiných městech tak i ve městě, kterému dal své jméno a které se dříve jmenovalo Byzantium. Toto město hodně rozšířil, obehnal pevnými hradbami a ozdobil překrásnými budovami. Učinil je rovnocenným nejpřednějšímu městu Římu. Nazval je Konstantinopolis. Zákonem stanovil, aby se nazývalo druhým Římem. Tento zákon je vytesán na kamenném sloupu a umístěn u pretoria blízko sochy imperátora sedícího na koni. V městě vybudoval dva kostely. Jeden nazvaný kostel Pokoje a druhý kostel Apoštolů. Jak jsem předtím řekl, nejen že podporoval křesťanské náboženství, ale také vyhladil všechny pohanské obřady. Strhal s chrámů modly a umístil je na veřejném prostranství, aby sloužily k ozdobě města Konstantinopolis. V cirku umístil delfské trojnožky. Snad by nebylo ani nutné to připomenout, zvláště když předtím to všichni viděli nebo o tom slyšeli. V této době křesťanské náboženství se velmi šířilo. Boží prozřetelností se v době imperátora Konstantina mezi mnohým jiným myslelo především na rozšíření víry. Tohoto imperátora velmi vychválil Eusebius příjmení Pamphilus. Nebude však nevhodné, když místo o mužích řekneme něco především o imperátorově matce.

17 KAPITOLA SV HELENA NALEZLA KRISTŮV KŘÍŽ

Imperátorova matka Helena – imperátor po ní nazval dřívější vesnici Drepané město Helenopolis[1] – dostala ve spánku pokyn z nebe jít do Jerusaléma. Když dorazila do tohoto starobylého Jerusaléma, opuštěného jako strážní věž v ovocné zahradě, jak stojí u proroka, a usilovně hledala Kristův hrob, ve kterém byl Kristus pohřben a z kterého vstal z mrtvých. Konečně, i když s velkými obtížemi, s Boží pomocí jej nalezla. Stručně vylíčím, proč bylo nesnadné jej nalézt. Jako ti, kteří přijali Kristovu víru, po utrpení Krista měli toto památné místo ve velké úctě, tak zase ti, kteří se hrozili jeho náboženství, zasypali ono místo spoustou země a odpadků a zbudovali tam chrám bohyně Afrodity.[2] A aby zahladili památku na ono místo, postavili tam sochy model. Dozvěděli jsme se, že se to takto stalo.

Když imperátorova matka toto zjistila, odstranila sochy, očistila místo od špinavého nánosu a začala kopat. Narazila na 3 kříže: jeden svatý, na kterém byl pověšen Kristus a druhé dva, na nichž byli pověšeni dva lotři. Vedle těchto křížů byla nalezena Pilátova tabulka, na které Pilát různými jazyky napsal a jasně prohlásil, že ukřižovaný Kristus byl židovským králem. Poněvadž nebylo jisté, který z nich je ten hledaný kříž, imperátorovu matku to nesmírně bolelo. Nedlouho potom jerusalémský biskup Makarius ji uklidnil. Nejisté a záhadné rozřešil silou víry. Prosil Boha o znamení a to dostal. Toto bylo to

znamení: Kterási chudá žena byla dlouho nemocná a již jí hrozila smrt. K ní umírající položil jednotlivé kříže v přesvědčení, že jistě bude uzdravena, dotkne-li se uctivě Spasitelova kříže. A naděje jej nezklamala. Když dva kříže, které nebyly Pána, byly přiloženy k ženě, ona přece umírala. Jakmile byl přiložen třetí kříž, který byl pravým křížem Pána, žena již umírající se ihned zcela uzdravila. Takto bylo nalezeno dřevo kříže Pána.
Imperátorova matka dala postavit na památném místě velkolepý chrám, který pojmenovala Novým Jerusalémem místo onoho starého zpustlého Jerusaléma. Jednu část kříže uzavřenou ve stříbrné skříňce tam nechala na památku, aby ji lidé mohli vidět. Druhou poslala imperátorovi. Když ji přijal, maje za to, že městu, ve kterém by byl kříž uchováván, se nic nestane, uzavřel tuto část kříže ve své soše na konstantinopolském náměstí nazvaném podle Konstantina a umístěné nad ohromným sloupem zhotoveným z červeného kamene. Co jsem se doslechl, to svěřuji knize. Přesto téměř všichni obyvatelé Konstantinopole tvrdí, že je to pravda. Konstantin dostal také hřeby, jimiž byly přibity Kristovy ruce. Konstantinova matka je totiž našla na tom památném místě. Imperátor je vsadil do uzdy a přilby a užívá jich ve válce.
Imperátor potom dal obstarat všechen materiál nutný k vybudování kostelů a biskupu Makariovi píše, aby uspíšil stavbu chrámu. Imperátorova matka jakmile dokončila chrám, který nazvala Novým Jerusalémem, postavila v jeskyni u Betléma, kde se Kristus podle těla narodil, druhý kostel nemenší než ten první. Další dala postavit na hoře, kde Kristus vstoupil na nebesa. Krom toho byla tak zbožná a skromná, že se modlila spolu s ostatními prostými ženami. Také zvala k hostině panny, které se zasvětily žít podle církevních pravidel, obsluhovala je a přinášela na stůl jídlo. Rovněž podporovala kostely a chudé. Celý svůj život prožila svatě a zbožně. V osmdesátém roce svého života zemřela. Její tělo bylo přeneseno do Konstantinopole zvané Nový Řím a uloženo v královském hrobě.

1. Město v Bithynii u černomořského zálivu, rodiště sv. Heleny, nynější Hersek v Turecku
2. Afrodité-Venus, bohyně lásky

18 KAPITOLA KONSTANTIN BUDUJE KOSTELY

Potom imperátor věnoval velké úsilí křesťanskému náboženství. Potíral pohanské obřady, potlačoval gladiátorské zápasy, své obrazy dával do pohanských chrámů. Když pohané tvrdili, že Serapion přivedl Nil, aby zavlažoval egyptská pole, tím že jakýsi loket, jímž se měří tekoucí voda (péchys), byl přinesen do Serapiova chrámu, imperátor přikázal přenést onen loket do Alexandrie. Roznesla se zpráva, že Nil pro Serapionův hněv nebude zavlažovat pole. Řeka však i v následujícím roce se jako obyčejně zase rozlila. Bylo

tedy jasné, že Nil ne kvůli pohanskému náboženství, ale z rozhodnutí Boží prozřetelnosti se rozvodnil. V téže době Sarmati, barbaři a Gotové[1] vpadli na římské území. To však imperátorovi nebránilo v úmyslu stavět kostely. O obojí se staral. Pod praporem kříže, což křesťané činívají, spoléhaje na kříž si v boji tak statečně vedl, že daň, kterou staří imperátoři platili barbarům, přestal barbarům platit. Ale také oni žasli nad jeho neuvěřitelným vítězstvím. Tehdy poprvé začali mít v úctě křesťanské náboženství, které ochraňovalo Konstantina. Teď se konečně mohl Konstantin věnovat stavbě dalších kostelů. Jeden kostel zbudoval při dubu u Mambre, pod nímž, jak dokazují svatá Písma (Gen. 18), pohostil Abraham anděly. Když se totiž Konstantin dozvěděl, že u dubu byly postaveny pohanské oltáře a pohanská obětiště, v dopise velmi pokáral biskupa Eusebia z Caesaree, že se nepostaral o to místo. Kázal strhnout tam oltáře a u dubu postavit chrám. Druhý kostel přikázal postavit ve fénické Heliopoli.[2] Důvod byl tento: Heliopolští měli kdysi jakéhosi zákonodárce. Nevím, jak se jmenuje, ale jaký byl, jasně ukazují mravy města. Zákon jim přikazoval, aby ženy patřily všem, takže nebylo možné přesně říci, komu patřily. Nikdo se neptal, kterým rodičům děti patří. Panny tu dávali zhanobit přicházejícími cizinci. Takové bylo u nich odedávna zařízení, a to se imperátor snažil odstranit. Tuto hanebnost odstranil tím, že jakýmsi svatým a přísným zákonem ustanovil, že se musí rodiny od sebe rozeznávat. Konečně když vystavěl kostely, staral se, aby byl ustanoven biskup a svaté duchovenstvo. Konstantin tím, že odstranil tuto špatnost, přivedl Heliopolitany ke mravnosti. Ze stejného důvodu zbořil chrám Afrodity v Afacis u hory Libanon. Zcela vymýtil hanebné obřady, které se tam konaly. Co bych měl ještě připomenout? V Kilikii vyhnal pythonského démona a svatyni, ve které se skrýval, přikázal strhnout. Konstantin byl tak nadšen křesťanským náboženstvím, že když hodlal vést válku proti Peršanům, dal si zhotovit svatostánek v podobě kostela z pestrobarevné látky, jako to učinil Mojžíš na poušti, a ten vozil sebou. Tím měl i na nejpustších místech krásný chrám ke své modlitbě. Válka skončila dříve než začala, poněvadž se Peršané báli imperátora. Imperátor také některé vesnice povýšil na města. Tak Drepané pojmenoval po své matce a nazval ji Helenopolis. V Palestině vybudoval město Konstantii nazvané podle své sestry Konstantie. Myslím, že nyní není třeba o tom psát, neboť nemáme v úmyslu vypočítávat, co imperátor učinil krom toho, co učinil pro křesťanské náboženství, zvláště co se týče kostelů. Co jiného učinil, o tom by bylo třeba zvláštního pojednání. To však ponechávám jiným, kteří by o věcech takového druhu dovedli lépe napsat. Kdyby byl v církvi trvalý klid a pokoj, mlčel bych, neboť kde není důvodu, tam je zbytečné o tom mluvit. Poněvadž však různé pletichy dělaly zmatky v apoštolské víře křesťanského náboženství a jako kůži ji trhaly, považuji za nutné něco o tom podrobně napsat, aby události nezapadly v zapomnění. Znalost věcí mnozí chválí. Znalost činí opatrnějším, protože učí zůstat pevným, nastane-li spor o nějakém slovu.

1. Sarmati – bojovný národ žijící na jihu dnešní Ukrajiny a Moldavie; Gotové – visigoti obsadili území od řeky Tisy až po Dněstr, Ostrogoti od Dněstru až po Don.
2. Heliopolis – Baalbek ležící v údolí Bekaa na řece Litani v Libanonu

19 KAPITOLA POKŘESTĚNÍ INDŮ

Musíme také připomenout, jak se rozšířilo v imperátorově době křesťanské náboženství. Teprve tehdy přijali Kristovu víru národy obývající vnitřní Indii a Iberii. V krátkosti řeknu, proč jsem uvedl vnitřní Indii. Když se apoštolové vydali na cesty, apoštol Tomáš šel k Parthům, Matouš do Ethiopie,[1] Bartoloměj do Indie sousedící s Ethiopií.[2] Vnitřní Indie, kterou obývají přemnohé pohanské národy lišící se od sebe řečí, nebyla před dobou Konstantina osvícena Kristovým slovem a jeho náboženstvím. A co je vedlo přijmout Kristovu víru, přicházím říci. Jakýsi filozof Meropius rodem z Tyru ve snaze poznat krajinu Indů, myslím že po příkladu filozofa Metrodora, který tuto krajinu viděl. Tedy Meropius se dvěma hochy, kteří byli jeho příbuznými a znali řecky, vstoupil na loď a přepravil se do té krajiny. I když toužil poznat tuto krajinu, donucen nedostatkem jídla přiblížil se k místu, kde by mohl bezpečně přistát. Krátce předtím byly zrušeny smlouvy mezi Římany a Indy. Indové filozofa i ty, kteří se s ním plavili, zajali. Krom oněch dvou chlapců všechny zabili. Nad chlapci se pro jejich mládí slitovali, přivedli je ke králi a dali mu je darem. Král si je oblíbil. Jednoho jménem Aidesios určil nosit na jeho stůl číše. Druhému zvanému Furmentios svěřil starost o královské sýpky. Nedlouho potom král zemřel a království zanechal mladičkému synovi a své manželce. Aidesiovi a Furmetiovi daroval svobodu. Královna, poněvadž syn byl ještě velmi mladý, požádala oba, aby se o něho starali, dokud nedospěje v muže. Ti jednali tak, aby z něho byl šťastný král. Zvláště Furmentios, který vedl nejvyšší správu. Ten se usilovně vyptával římských obchodníků, zda mezi nimi není nějaký křesťan. Když se dozvěděl, že tam mezi nimi je ještě s jedním, prosil je, aby každý zvlášť si vybrali místa, kde by mohli prosit Boha křesťanským způsobem. Po čase Furmentios zbudoval k modlitbě chrám. Některé Indy, kteří se stali křesťany, naučil základům víry. Když královský syn dospěl, Furmentios a Aidesios mu odevzdali řádně spravované království a žádali ho, aby se mohli vrátit do své vlasti. Z touhy vidět zase svou vlast nedali se přemluvit, ani když je král a jeho matka prosili, aby zůstali. Aidesios chvátal do Tyru spatřit své rodiče a příbuzné. Furmentios po svém příchodu do Alexandrie všechno vyprávěl biskupu Athanasiovi, který nedávno se stal biskupem. Vyprávěl také o výsledku své cesty. Ukázal, že je velká naděje, aby Indové přijali křesťanskou víru. Prosil, aby s ním poslal biskupa a duchovního, a velmi se staral, aby mohli být Indové přivedeni k víře. Athanasius poznal, že Furmentios je nejvhodnější k tomuto úkolu. Řekl, že nemá vhodnějšího člověka pro takový úkol, a vysvětil jej na biskupa. Tak se to stalo. Furmentios jako biskup se vrátil do Indie. Kázal Kristovu víru, zbudoval mnoho kostelů a s Boží milostí učinil mnoho zázraků. Léčil nemocné na těle i na duši. Toto vypráví Rufinus a ten že to slyšel od samotného Aidesia, který také později přijal kněžskou důstojnost.

1. Nutno to chápat ve smyslu etnografickém, nikoli geografickém. Řecké slovo „aithiops" znamená „černý, spálený" Ethiopany označoval starověk lidi tmavé pleti. Matouš tedy působil mezi lidmi tmavé pleti.

2. Zde Indií nutno rozumět území v provincii Tigre v nynější severní Ethiopii starověkého státu Aksun (Axonis) s hlavním městem Axun (Axonis) a přístavním městem na ethiopském pobřeží Rudého moře Adulis (r. 630–640 obsazeno Araby – dnes malá obec Sula). Zmínka, že Meropius měl sebou 2 hochy hovořící řecky naznačuje, že pravděpodobně přistáli v přístavu Adulis, kde bylo mnoho obchodníků mluvících řecky. Že touto Indií bylo území státu Axun, dosvědčuje sv. Athanasius v Apologii ad imper. Constantium a Contra Arianos 31.

20 KAPITOLA IBEROVÉ PŘIJALI VÍRU

Je čas, abych vzpomenul, jak Iberové[1] v této době přijali Kristovu víru. Jakási zbožná a mravně čistá žena z Boží prozřetelnosti byla Ibery zajata. Iberové totiž žijí u Černého moře a pocházejí po vzniku kolonie z Iberů žijících v Hispanii. Tato zajatá žena žila mezi barbary. Žila zbožně a čistě, velmi se postila a vroucně modlila. Když to barbaři viděli, obdivovali nový cizí způsob. Snad pomohlo štěstí, že velmi mladý syn krále těžce onemocněl. Manželka krále, jak je tomu zvykem, svěřila jej do péče jiným ženám, aby jej léčily. Když chůva přinesla chlapce, žádná žena jej nemohla uzdravit. Konečně jej přinesli k zajatkyni. Ač neposkytla žádný lék, přece vzala od žen chlapce. Položila jej na vlněnou přikrývku a řekla pouze: „Kristus mnohé uzdravil, uzdraví i tohoto chlapce." Po těchto slovech se modlila a prosila o pomoc. Chlapec se ihned uzdravil. Zpráva o tom se roznesla mezi barbarkami a konečně až k samé královně. Jméno zajatkyně se stalo slavným. Po delší době onemocněla i sama královna. Byla k ní povolána zajatkyně. Nechtěla jít, aby nepřekročila meze více, než bylo dovoleno ženám. Přinesly tedy královnu k ní. Zajatkyně učinila, co předtím učinila u chlapce. Královna byla ihned uzdravena. Děkovala ženě, avšak zajatkyně odpověděla: „To jsem neučinila já, ale Kristus, Syn Boha, který učinil tento svět." Vybídla královnu, aby jej vzývala a poznala jej jako pravého Boha. Král Iberů se divil, že byla tak rychle vyléčena, a ptal se, kdo manželku vyléčil. Pak kázal zajatkyni odměnit. Ona však odpověděla, že nepotřebuje bohatství, že jejím bohatstvím je zbožnost a že král jí dá největší dar, bude-li chtít poznat Boha, kterého ona poznala. To řekla a dary odmítla. Král si ta slova zapamatoval.

Příštího dne, když si vyjel na lov, se mu přihodilo toto: Horské hřbety a srázy, kde lovili, byly zahaleny do husté mlhy. S lovem se nedalo počítat a cesta byla obtížná. Když král nevěděl, co má dělat, prosil bohy, které uctíval, o pomoc. Když nic nedokázal, vzpomněl si na zajatkyni, a vzýval jejího pomocníka. Když prosil, hustá mlha se rozplynula. Divil se tomu a radostně se vracel domů. Manželce vyprávěl, co se mu přihodilo. Ihned zavolal zajatkyni, a ona přišla. Vyzvídal na ní, kdo je ten Bůh, kterého uctívá. Ona krále Iberů tak poučila, že se stal Kristovým heroldem, neboť povzbuzen zbožnou ženou přijal Kristovu víru. Pak svolal všechny Ibery svého království. Jim vyprávěl o uzdravení syna, manželky a konečně i o tom, co se mu přihodilo na lovu.

Vybídl je, aby uctívali Boha zajatkyně. Oba hlásali Krista: Král mužům, královna ženám. Jakmile se dozvěděl od zajatkyně, jak vypadají u Římanů kostely, přikázal stavět chrám. Ihned přikázal připravit vše potřebné k jeho postavení. Dům modlitby byl postaven. Zároveň se snažili postavit sloupy. Boží prozřetelností je touto prací vedl ke Kristu a poučoval o víře. Jedním sloupem nebylo možno pohnout ani strojem. Lana se trhala, lámaly se stroje. Dělníci beznadějně odcházeli. Tehdy se jasně ukázala víra zajatkyně. V noci, aby ji nikdo neviděl, přišla k místu. Celou noc prosila. Boží prozřetelností se sloup nad základem zdvihl bez použití nářadí. Sotva se rozednělo, přišel svědomitý král ke stavbě a vidí vztyčený sloup vysoko se zdvíhající nad podkladem. Byl ohromen tím, co se stalo. Také všichni přítomní žasli. Když pak si to prohlédli, potvrdili, že sloup vysoko se zdvíhající se sám od sebe zdvihl a pevně stojí na podstavci. Lidé začali volat, že víra krále je pravá, a chválili Boha zajatkyně. Bez váhání začali rychle zdvihat ostatní sloupy. V krátké době bylo dílo dokončeno. Potom poslali Konstantinovi posly a žádali, aby s ním mohli uzavřít smlouvu, a žádali o biskupa a svaté duchovní. Potvrzují tím, že věří zbožně a upřímně v Krista.
Rufinus říká, že se to dozvěděl od Bakuria, který byl nejprve knížetem Iberů a potom přešel k Římanům. Stal se vojenským tribunem v Palestině a později velmi pomáhal imperátorovi Theodosiovi ve válce proti tyranu Maximovi. Takovým způsobem v Konstantinově době přijali Iberové křesťanské náboženství.

1. Iberové žili na území přibližně dnešní Gruzie v SSSR.

21 KAPITOLA MNICH SV ANTONÍN

V té době žil v egyptské poušti Antonín. Jak jednal, jak žil, jak bojoval s démony, jak se postavil proti jejich vychytralostem, jak činil zázraky, považuji za zbytečné připomínat, protože již dříve napsal o jeho životě ve zvláštní knize alexandrijský biskup Athanasius.[1] Doba za vlády Konstantina vydala velmi mnoho takových ctnostných mužů.

1. Vita sti Antonii (r. 357).

22 KAPITOLA PŮVOD MANICHEJSKÉ SEKTY

Ale i v dobré pšenici vyroste koukol a satanova nenávist strojí úklady obyčejně dobrým věcem. Krátce před dobou Konstantina se vmísila do pravého náboženství nová náboženství napodobující pohanské obřady. Je tomu nejinak, než jako mezi proroky jsou falešní proroci a mezi apoštoly falešní apoštolové. V té době se totiž Manicheus rozhodl uvést do křesťanství jakési náboženství podobné učení pohanského filozofa Empekokla.[1] Eusebius Pamphilus se sice o něm zmiňuje v 7. knize svých Církevních dějin, ale ne dost přesně. Proto co

on opomenul, myslím, že musíme doplnit. Velmi snadno se pozná, proč se nechtěl pustit do podrobností o Manicheovi. Jakýsi skytský Saracén měl za manželku zajatkyni pocházející z Horní Thebaidy a její zásluhou se stal pánem jejího majetku v Egyptě. Tam poznal životní zásady Egypťanů a snažil se uvést do křesťanského náboženství názory Empedokla a Pythagora.[2] Manicheus jako Empedokles tvrdil, že existují dva principy. Špatný jako nesvornost a dobrý jako přátelství. Žákem tohoto Skyta byl Buddas nazývaný předtím Terebynthus. Tento se odebral do babylonské krajiny obývané Peršany a vymyslel si o sobě mnoho nadpřirozených historek: Že se narodil z panny, že byl vychován na horách. Potom napsal 4 knihy. První o mysteriích, druhou nazvanou Evangelium, třetí Poklad a čtvrtou Hlavní zásady (Kefalaia). Když předstíral, že koná jakési posvátné obřady, byl zlým duchem vymrštěn do výše a bídně zahynul. Jakási žena, v jejíchž domech pobýval, jej pohřbila. Jeho majetek si ponechala a za něj koupila sedmiletého chlapce jménem Kubrikus. Darovala mu svobodu, naučila jej číst a psát a zanedlouho zemřela. Odkázala mu všechen Terebynthův majetek i knihy, které Terebynthus vyučen Skytem napsal. Když propuštěnec Kubrikus získal majetek, odešel přímo do Persie. Změnil si jméno. Místo Kubrikus se začal jmenovat Manes. Buddovy a Terebynthovy knihy jako by sám napsal a tím lidi klamal. I když knihy zjevně ukazují na křesťanský původ, přece jen jeho učení zavání pohanstvím. Bezbožný Manes vybízí lidi uctívat četné bohy. Učil, že je nutno klanět se slunci. Zavádí Osud a tím odstraňuje, co je v naší moci. Jasně vykládá, že se duše stěhují z jednoho těla do druhého. Tím následuje Empekokla, Pythagoru a Egypťany. Nechce uznat, že se Kristus narodil. Říká, že je Kristus jen jakýmsi přeludem (fantasma). Neuznává Zákon ani Proroky. Sebe nazývá Paraklétem. To vše je cizí pravověrné víře církve. Ve svých listech se neostýchá nazývat se apoštolem. Za tak nestoudné lži si zasloužil zasloužený trest a to z tohoto důvodu: Když syn perského krále onemocněl, otec, jak se říká, hnul každým kamenem, jen aby byl syn uzdraven. Byl zpraven o Manetovi. Aniž věděl o jeho podvodech, povolal jej jako posla bohů v naději, že syna uzdraví. Tento dobrý muž přišel a nad synem prováděl svá vymyšlená kouzla. Když král viděl, že syn v jeho rukách zemřel, chtěl Maneta zavřít do vězení a náležitě potrestat. Ten zatím utekl do Mezopotamie a tam žil. Když bylo perskému králi oznámeno, že Manes pobývá v této části země, snažil se jej dopadnout. Pak kázal jej zaživa stáhnout, kůži naplnit plevami a pověsit (na městské bráně). Toto jsme si nevymysleli. Vyčetli a vzali jsme to z knihy jakéhosi Archelaa, biskupa v mezopotamském městě Kascharum. Sám Archelaus říká, že s Manetem veřejně diskutoval, i to, co předtím bylo napsáno o Manetově životě.

Satanova nenávist, jak jsem řekl, klade nástrahy právě v tom okamžiku, kdy se věci dobře vyvíjejí. Proč však náš laskavý Bůh dovoluje otřást dobrým a osvědčeným učením církve a proč dovoluje ješitnému vychloubání vnikat do některých lidských duší, proč to neodstraní či jinak neučiní, je velmi nesnadné vysvětlit a jistě málokterým se to podaří. My však nemáme nyní čas to řešit. Konečně není naším úmyslem podrobně pojednávat o různých míněních

na učení a názory, ani pátrat po skrytém vědění Boží prozřetelnosti a Božího soudu. Chceme vylíčit podle svých možností události v církvi. Zmínili jsme se o prokleté víře manichejců vzniklé krátce před Konstantinovou dobou a nyní se musíme vrátit k tomu, co jsme si předsevzali při psaní této historie.

1. Empedokles nar. r. 490 př. Kristem v Agrigentu na Sicilii, politik, lékař, řečník, filozof, mystický teolog.
2. Pythagoras nar. kolem r. 580 př. Kr. na Samu.

23 KAPITOLA EUSEBIUS A THEOGNIS PROTI NICEJSKÉMU ROZHODNUTÍ

Eusebius (z Nikomedie) a Theognis když se vrátili z exilu a znovu se ujali správy svých církví, jak jsem již uvedl, vyhnali ty, kteří byli dosazeni na jejich místa. Imperátor si jich vážil, protože se vrátili od pokřiveného a zvráceného názoru k pravé víře, a vrátil jim svobodu. Oni však zneuživše dané jim svobody vyvolali ještě větší zmatek ve světě, než byl dříve. Vzali si za záminku dvě věci: Zastávali znovu nestoudný názor Ariův, kterého se již dříve drželi a pak jejich velký hněv vůči Athanasiovi. Athanasius totiž na koncilu statečně odporoval jejich názorům. Nenávistně jej obviňovali, že byl vysvěcen nevhodnými a naprosto neosvědčenými biskupy, a proto že není hoden být biskupem. Athanasius odmítl jejich obvinění. Jeho statečnost jej opravňovala být biskupem a pak statečně bojoval za víru potvrzenou na nicejském koncilu. Eusebius velmi usilovat zbavit Athanasia lstí jeho důstojnosti a uvést do Alexandrie Aria. Myslel si, že jen tak může zbavit církev víry v soupodstatnost a zavést zhoubnou Ariovu nauku. Eusebius tedy napsal Athanasiovi, aby Aria a jeho přívržence připustil do církve. A jako prosil Athanasia, tak se rovněž snažil zastrašit své protivníky. Když však nemohl Athanasia žádným způsobem pohnout, pokusil se přemluvit imperátora, aby Ariovi umožnil návrat do Alexandrie. Jakým způsobem by to mohl dokázat, uvedu na jiném místě.
Než se to stalo, vznikl v církvi jiný spor. Klid v církvi zničily její vlastní údy. Eusebius Pamphilus říká, že hned po skončení koncilu vzplanuly v Egyptě hádky. Neuvádí důvod a proto u mnohých vznikla dvojí domněnka. Měli za to, že to (Eusebius Pamphilus) zamlčel proto, že se rozhodl nijak nepodporovat rozhodnutí nicejského koncilu. Opravdu z různých dopisů, které si biskupové navzájem posílali, jasně vidíme, že slovo „jedné podstaty, homousios" mnohé velmi zmátlo. Hodně času věnovali podrobnému prošetření a pokud možno se snažili oslabit (rozhodnutí koncilu). Vznikl mezi nimi spor. Co se však dělo, ničím se nelišilo od nočních bitek. Zdálo se, že vůbec nepochopili, proč se navzájem začali častovat nadávkami. Kdo totiž odmítali slovo „jedné podstaty", se domnívali, že ti, kteří to slovo přijali, zavádějí Sabelliův a Montanův názor. Tvrdili o nich, že se rouhají, poněvadž si umínili odstranit bytí (hyparxis, existentia) Božího Syna. Ti, co pevně lpěli na víře „jedné podstaty", se zase domnívali, že oni přivádějí mnohé bohy a že zavádějí pohanství.

Antiochijský biskup Eustathius ostře osočil Eusebia Pamphili, že pokřivil víru vypracovanou na nicejském koncilu. Eusebius (Pamphili) zase tvrdil, že víru vůbec neporušil, a naopak ostře napadl Eustathia, že zavádí Sabelliův názor. Oba však tvrdili, že Boží Syn má tutéž podstatu jako Otec, že je v Otci a že jeden Bůh je ve třech osobách. Když oba tvrdili totéž, nevím, proč se hádali.

24 KAPITOLA SYNODA V ANTIOCHII

Byla tedy svolána synoda do Antiochie[1] a biskup Eustathius byl sesazen, protože více souhlasil s bludem Sabellia než s rozhodnutím nicejského koncilu. Někteří tvrdí, že tu byly jiné důvody málo důstojné pro jeho sesazení, ale neuvádějí je. Je totiž zvykem, aby mohli být biskupové sesazeni, že musil být při nejmenším uveden důvod jejich hříšného jednání. Biskupové sesadili Eustathia jako přívržence Sabelliova učení. Když biskup z Beroe[2] jej takto obvinil, biskup Georgius z Laodicee v Syrii, jeden z těch, kteří zavrhovali slovo „jedné podstaty" píše, že pochválil emisenského Eusebia. O tomto emisenském Eusebiovi připomenu na jiném místě. Georgius píše, že Eustathius byl Cyrem obviněn, protože je přívržencem Sabelliovy sekty. A tento zase vypráví, že Cyrus byl obviněn z téhož bludu a že byl zbaven úřadu. Jak je potom možné, že Cyrus obviněný ze Sabelliova bludu soudí obviněného Eustathia z téhož bludu? Jak se zdá, Eustathius byl zbaven biskupské hodnosti z jiných důvodů. Jeho sesazení v této době vyvolalo v Antiochii velké pobouření. Při volbě biskupa často vzniknou spory a lid se rozdělí na dvě strany. Jedna strana tedy usilovala převést Eusebia Pamphila z palestinské Caesaree do Antiochie, druhá zase chtěla Eustathia zpět. Jedna část obce přála tomu, druhá onomu. Vojáci tamní posádky se mezi sebou tak znepřátelili, že by proti sobě tasili i meče, kdyby nezasáhl Bůh a kdyby strach z imperátora nepotlačil útok davu. Imperátor totiž dopisem utišil vzplanuvší bouři. Eusebius (Pamphili) se však zdráhal být jejich biskupem, ač jej imperátor velmi doporučoval. V dopise imperátor až příliš vychválil Eusebiovo chování. Nazývá jej blaženým. Všichni prohlašovali, že by byl hoden být biskupem nejen jedné obce, ale celého světa. Antiochie byla prý bez biskupa plných 8 let. Později úsilím těch, kteří usilovali rozvrátit víru potvrzenou na nicejském koncilu, byl zvolen biskup Eufronius. Ale již jsme toho řekli dost o antiochijské synodě svolané kvůli Eustathiovi.

Hned potom co Eusebius se zřekl biskupství v Beritum[3] a stal se představeným církve v Nikomedii, spolu se svými přívrženci velmi usiloval o to, aby se Arius vrátil do Alexandrie. Jak to dokázal a čím přesvědčil imperátora, že Ariovi a Euzoiovi bylo dovoleno přijít k imperátorovi, myslím, že bych měl říci.

1. r. 327/328.
2. Beroe město v Makedonii.
3. Berytum – nynější Beirut v Libanonu.

25 KAPITOLA KNĚZ SE PŘIMLOUVÁ ZA ARIA

Imperátor měl sestru Konstantii. Byla manželkou Licinia, který zprvu vládl v říši s Konstantinem. Když pak vládl jako tyran, byl nakonec zavražděn. Konstantia udržovala přátelské styky s jakýmsi knězem, který byl přívržencem ariánské sekty. Tento kněz z podnětu Eusebia (z Nikomedie) a jeho přátel mluvil se ženou o Ariovi. Řekl jí, že koncil Ariovi ukřivdil a že oni si o něm nemyslí, co se povídá. Konstantia knězi uvěřila, ale neodvážila se to říci imperátorovi. Mezitím Konstantia těžce onemocněla. Imperátor ji často v nemoci navštěvoval. Když však žena tak těžce onemocněla, že čekala smrt, doporučila kněze imperátorovi. Mluvila o jeho náklonnosti k imperátorovi, o jeho zbožnosti a laskavosti. Zanedlouho zemřela. Kněz se stal imperátorovým důvěrníkem. Využívaje svého vlivu opatrně mluví imperátorovi o Ariovi, o kterém mluvil dříve s Konstantinovou sestrou. Že prý Arius jinak smýšlí, než co o něm potvrdil koncil. A kdyby bylo Ariovi dovoleno přijít k imperátorovi, poznal by, že Arius plně souhlasí s koncilním usnesením a že byl neprávem obviněn. Co kněz připomenul, připadalo imperátorovi jako něco nového. Řekl tedy imperátor: Souhlasí-li Arius s koncilem a je téhož názoru, nejen že dovolím, aby ke mně přišel, ale také jej se vší ctí pošlu do Alexandrie. Toto řekl a ihned mu napsal toto:

Konstantinův dopis Ariovi

„Vítěz Konstantin, Veliký, Augustus.
Již dávno bylo Tvou důstojností naznačeno, že bys rád přišel do mého opevněného města, abys mne mohl vidět. Proto se dost divíme, že jsi to neučinil. Tedy přijeď na státní útraty. Pospěš si přijít do našeho opevněného města, abys zakusil naši dobrotivost a mohl ses vrátit do vlasti. Bůh tě chraň, nejmilejší. Dáno pátého dne před prosincovými kalendami (27 listopadu)"
Tento dopis napsal imperátor Ariovi. Velmi obdivuji neuvěřitelné úsilí a laskavost imperátora vůči Ariovi, který byl proti víře. Z dopisu vysvítá, že imperátor velmi často napomínal Aria kvůli jeho početným dopisům a vyzýval jej, aby se ihned vrátil k pravdě. Arius tedy krátce potom, co dostal imperátorův dopis, přichází do Konstantinopole. Doprovázel jej Euzoius, kterého jako diakona sesadil Alexander v téže době, kdy sesadil i ostatní diakony. Imperátor je přijal a ptal se jich, zda souhlasí s vírou nicejského koncilu. Když mu Arius odpověděl, že souhlasí, přikázal imperátor, aby to bez prodlení prohlásili písemně.

26 KAPITOLA ARIOVO PROHLÁŠENÍ

Sepsali to a přinesli imperátorovi. Bylo tam napsáno toto: „Velmi zbožnému a velmi svatému pánu našemu imperátorovi Konstantinovi Arius a Euzoius.

Jak Tvá obzvláštní zbožnost vůči Bohu, pane imperátore, přikázala, písemně podáváme svou víru. O Bohu jak my tak i ostatní s námi vyznáváme tuto víru:
Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího. I v Pána Ježíše Krista, jeho Syna, z Boha před všemi věky zrozeného, Boží Slovo, skrze něž vše povstalo jak na nebi tak i na zemi; který sestoupil a vtělil se, trpěl, vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa a znovu přijde soudit živé i mrtvé. Věříme i v Ducha Svatého, v těla vzkříšení, v život budoucího věku; v jednu obecnou (katolickou) Boží církev rozprostírající se od jednoho konce světa ke druhému. Tuto víru jsme přijali od přesvatých evangelií, když Pán řekl svým učedníkům: „Jděte a učte všechny národy a křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého." Jak učí obecná-katolická církev a Písma, tak i my věříme. Naším soudcem nyní i na budoucím soudu je Bůh. Proto zapřísaháme Tvou svatost, nejsvětější imperátore, která usiluje o pokoj a Boha vroucně uctívá, my, muži církve, kteří se držíme víry i smýšlení církve svatých Písem, abys odstranil všechny zbytečné spory a hádky a nás připojil k naší církvi a my i církev abychom žili v klidu. Všichni společně prosíme o klid v Tvém království a za všechen lid."

27 KAPITOLA ARIUS SE VRACÍ DO ALEXANDRIE

Když takto Arius přesvědčil imperátora, vrátil se do Alexandrie. Přece však svým prohlášením nemohl utajit, co si skutečně myslí. Když se Arius vrátil do Alexandrie, Athanasius jej nechtěl přijmout do církve. Odvrátil se od něho jako od zločince. Arius potají rozséval blud a snažil se způsobit v Alexandrii rozkol. V té době Eusebius (Nikomédský) jednak psal Athanasiovi, jednak nutil imperátora nařídit, aby se Arius se svými přívrženci směl vrátit. Athanasius se zdráhal přijmout jej do církve. Imperátorovi vysvětlil, že není možné, aby ti, kteří způsobili rozkol ve víře a nad nimiž církev vyslovila anathema, se vrátili a znovu se ujali svých úřadů. Imperátor to přijal nevlídně a v dopise pohrozil Athanasiovi: „Je to vůle koncilu a má, abys umožnil vstup do církve všem, kteří si to přejí. Dozvím-li se, že jsi komukoli, který si přeje být členem církve, bránil, pošlu tam někoho z mých úředníků, kteří tě na můj rozkaz zbaví hodnosti a místo přidělí jinému." Toto napsal imperátor. Měl na mysli dobro církve a nechtěl, aby jednota koncilu byla zmařena. Již tehdy Eusebius (Nikomedský) velmi nenáviděl Athanasia a domníval se, že nyní nadešla vhodná chvíle – jednání Athanasiovo považoval za urážku imperátora, k jehož nařízení byl velmi nakloněn – jak se zbavit biskupa Athanasia. Doufal, až se to stane a bude-li Athanasius odstraněn, že zavládne Ariův názor. Do boje proti Athanasiovi se chystají: Nikomedský biskup Eusebius, nicejský Theognis, chalcedonský Maris, Ursacius z města Sigidum[1] v Horní Pannonii, Valens z města Mursů rovněž v Horní Pannonii. Tito podplácejí některé ze sekty meletiánů a snaží se Athanasia z něčeho obvinit. Nejprve prostřednictvím meletiánů Eusiona, Eudemona a Kalinika si vymysleli obvinění, že

Athanasius přikázal Egypťanům odvádět alexandrijské církvi jako poplatek lněnou látku. Toto obvinění proti Athanasiovi příkře odmítli kněží alexandrijské církve Alypius a Makarius, kteří tehdy byli náhodou v Nikomedii, a poučili imperátora, že to, co vznesli proti Athanasiovi, je čirá lež. Imperátor proto dopisem velmi ostře pokáral žalobce a Athanasia žádal, aby k němu přišel. Eusebius se svými přívrženci, ještě než Athanasius přišel, přidali další obvinění, daleko horší než prvé. Athanasius že se tajně staví proti imperátorovým nařízením a že poslal jakémusi Filumenovi bednu plnou zlata. Když však se o tom v Psamathii – je to předměstí Nikomedie – imperátor dozvěděl a poznal, že Athanasius je nevinen, důstojně propustil Athanasia a alexandrijské církvi napsal, že jejich biskup byl falešně obviněn. Co si potom ještě Eusebius a jeho přívrženci vymyslili proti Athanasiovi, myslím, že je lepší, rozumnější a důstojnější přejít mlčením, aby tak ti, kteří se odvrátili od Kristovy víry a jeho náboženství, nemohli Kristovu víru špinit. Co bylo napsáno, to všichni znají. Proto si myslím, že je třeba co nejméně se zmínit o tom, co by vyžadovalo zvláštního pojednání. Myslím, že musím se stručně zmínit, z čeho pramenila falešná obvinění a kde je začali osnovat.

Mareotis je krajina u Alexandrie. Je tam mnoho vesnic a mnoho lidí. Je tam mnoho kostelů, které spadají pod pravomoc alexandrijského biskupa. V této krajině jakýsi Ischyras – tak se totiž jmenoval – se dopustil něčeho, co po mnoho pokoleních bylo trestáno smrtí. Ač totiž nikdy nebyl zasvěcen do tajemstvích, vydával se za kněze a odvážil se vykonávat kněžskou službu. Když byl přistižen při takovém jednání, tajně uprchl. Odebral se přímo do Nikomedie k Eusebiovi jako svému útočišti. Eusebius z nenávisti k Athanasiovi jej přijal jako kněze a slíbil mu, když Ischyras obviní Athanasia, že jej učiní biskupem. To, co si Ischyras vymyslel, mělo Athanasia potupit. Ischyras roznesl, že byl přepaden a urážen, že Makarius skákal po oltáři, že převrátil stůl Pána, že roztříštil mystický pohár, že spálil přesvaté knihy Písma. Jak jsem řekl, slíbil mu za to Eusebius biskupskou hodnost. Nepochybně se Eusebius domníval, že obvinění vznesené proti Makariovi postačí, aby obviněný Makarius i Athanasius byli zbaveni úřadu. Krátce na to bylo toto obvinění vzneseno. Před tím bylo proti Athanasiovi vzneseno jiné eusebiánské obvinění, plné nenávisti a zloby. O tom zde povím. Nevím kde našli lidskou ruku. Ať už ještě živému člověku ji uťali, či to byla ruka mrtvoly, Bůh sám ví, i kdo to učinili. Tvrdili, že je to ruka biskupa meletiánské sekty Arsenia. Ruku přinesli, ale Arsenia nikoli. Tvrdili, že ji Athanasius používal ke kouzlům. Ačkoli to byl pádný důvod pro obvinění Athanasia, přece každý tvrdil něco jiného. Vždyť kdo Athanasia nenáviděli, již tehdy vznášeli proti němu křivá obvinění. Imperátor zpraven o tom napsal svému synovci censorovi[2] Dalmatiovi, který v té době dlel v syrské Antiochii, aby provinilé k sobě předvedl, vyšetřil a provinilce potrestal. Předvolal si Eusebia a Theognida, aby před nimi rozhodl o Athanasiovi. Athanasius, když se dozvěděl, že jej censor povolal k sobě, poslal do Egypta hledat Arsenia. Dozvěděl se totiž, že se Arsenius skrývá. Poněvadž Arsenius často měnil místo, nemohl být dopaden. Mezitím imperátor zrušil rozsudek, který měl být vynesen nad Athanasiem z tohoto důvodu:

1. Nynější Bělehrad.
2. Censor – krom povinnosti provádět sčítání lidu a správy státních financí i dohled nad mravy občanů.

28 KAPITOLA SYNODA V TYRU

Imperátor svolal biskupy k vysvěcení chrámu, který vystavěl v Jerusalémě. Biskupům, kteří se před tím sešli v Tyru[1], imperátor přikázal, aby při této příležitosti vynesli soud nad Athanasiem a po odstranění roztržky aby mohli s větším klidem slavit posvěcení kostela a zasvětit jej Bohu. To byl již třicátý rok Konstantinovy vlády. Biskupové v počtu 60 se sešli v Tyru na pozvání konsula Dionysia. Makaria přivedli v okovech vojáci. Athanasius nechtěl přijít do Tyru. Ne z obavy z tolika obvinění – věděl, z čeho jej budou obviňovat – jako proto, že se obával, aby si tam nevymysleli něco nového proti nicejskému koncilu. Až teprve po výhrůžném dopisu imperátora – napsal mu totiž, jestli nechce přijít dobrovolně, že jej přivede násilím – přišel na synodu.

1. r. 335.

29 KAPITOLA ATHANASIUS NA SYNODĚ V TYRU

Boží prozřetelností se stalo, že do Tyru se dostavil také Arsenius. Nedbaje příkazů těch, kteří jej podplatili, tajně přišel do Tyru, když se projednávala obvinění vznesená proti Athanasiovi. Stalo se to takto: Služebníci konsula Archelaa se dozvěděli v krčmě od některých, že Arseniova smrt je vymyšlená a Arsenius že se skrývá v domě kteréhosi člověka. Když se to dozvěděli, pečlivě si poznamenali, co vyprávěli, a sdělili to svému pánu. Ten bez váhání začal Arsenia hledat. Hledaného našel a zavřel na bezpečném místě. Athanasiovi pak naznačil, aby byl dobré mysli. Arsenius se prý do Tyru dostaví. Chycený Arsenius popíral, že je to on. Tyrský biskup Pavel, který jej kdysi znal, Arsenia jasně usvědčil. Když to tak Boží prozřetelnost dobře zařídila, Athanasius zanedlouho přišel na synodu. Křiví žalobci přinesli ruku a obviňovali Athanasia z vraždy. Athanasius spornou záležitost moudře vyřešil. Přítomných i žalobců se zeptal, kdo z nich zná Arsenia. Když odpověděli, že znají, přivedl jej. Arsenius při tom měl ruce schované pod pláštěm. Pak se jich zeptal, zda je to Arsenius, který ztratil ruku. Jeden jediný věděl, jak je to s uťatou rukou. Jedni nad tím žasli, jiní si mysleli, že Arseniovi opravdu chybí ruka. Myslili si, že Athanasius uvede něco jiného na svou obhajobu. On však poodhrnul Arseniův plášť a s druhé strany ukázal lidskou ruku. Někteří si myslili, že Arsenius nemá tu druhou ruku. Athanasius, aby je napnul, se trochu zamyslel a pak rychle odhrnul druhou část pláště a ukázal druhou Arseniovu

ruku. Přítomným řekl: „Jak vidíte, Arsenius má obě ruce. Prosím žalobce, aby ukázali místo, kde mu byla uťata třetí ruka."

30 KAPITOLA ATHANASIOVA NEVINA

Po tomto důkazu nevěděli, čeho se chytit. Achaab zvaný Jan, Athanasiův žalobce za nastalého zmatku tajně utekl. Tím Athanasius byl zproštěn této obžaloby, aniž se musil víc hájit. Živý Arsenius sám usvědčoval žalobce.

31 KAPITOLA ATHANASIUS SE BRÁNÍ PROTI DALŠÍMU NAŘČENÍ

Aby (Athanasius) vyvrátil pomluvy vznesené proti Makariovi, užil toho, co mu zákon dovoloval. Nejprve odmítl žalobce Eusebia a jeho přívržence. Řekl, že Makaria nesmí soudit jeho nepřátelé. Potom žádal, aby dokázali, že žalobce Ischyras je skutečně knězem. Tak to totiž stálo v obžalobě. Soudci však tomu nevěnovali žádnou pozornost. Spor že se týká Makaria. Když už si nevěděli rady, uvažovali o prošetření případu. Usnesli se, že jistí lidé se odeberou do Mareotis a na místě věc prošetří. Jakmile však Athanasius viděl, že jsou tam posláni lidé, které odmítl – byli tam posláni Theognis, Maris, Theodoros, Macedonius, Valens, Ursacius – vykřikl, že se zase bude jednat o podvod a že je nespravedlivé, aby kněze Makaria, který je v okovech, soudil žalobce. A proto že soud nebude soudit nestranně. Když toto Athanasius prohlásil a při tom se dovolával shromáždění i konsula Dionysia, nikdo mu nevěnoval pozornost. Proto odešel. Ti, kteří byli posláni do Mareotis, popsali události tak, jak je uvedl žalobce a jako by se to skutečně stalo.

32 KAPITOLA ATHANASIUS ZNOVU SESAZEN

Athanasius odešel a obrátil se přímo na imperátora. Synoda odsoudila Athanasia nejprve pro onu spornou událost s Arseniem, potom z toho, co se stalo v Mareotis, a rozhodla o jeho sesazení. V odůvodnění sesazení se uvádělo, že Athanasius pomlouval, že byl veden nenávistí, že křivě svědčil. Jak byli usvědčeni, o tom se mlčí. Arsenius synodou dříve odstraněný, je synodou znovu přijat. Ten, který byl předtím biskupem meletiánské sekty jako hypsepolitánský[1] biskup, podepsal nyní Athanasiovo sesazení. Je k neuvěření, že ten, kterého měl Athanasius zabít, jako živý sesazuje Athanasia.

1. Hypsepolis, městečko v Egyptě.

33 KAPITOLA SYNODA Z TYRU SVOLÁNA DO JERUSALÉMA

Potom náhle přišel od imperátora dopis, ve kterém sděloval, aby se synodní shromáždění brzy odebralo do Jerusaléma. A tak biskupové bez meškání odešli z Tyru do Jerusaléma. Tam je slavena slavnost posvěcení chrámu. Arius se svými přívrženci byl přijat do církve. Biskupové tvrdili, že v této záležitosti poslechli imperátora, který jim v dopise naznačil, že víru Aria a Euzoia považuje za zcela správnou. Biskupové také poslali alexandrijské církvi dopis s výzvou, aby, když byl uhašen plamen nenávisti, spravovala své záležitosti pokojně a smířlivě. Bylo též sděleno, že Arius litoval svého pochybení, že uznal pravdu a že chce nadále zůstat v církvi. Proto že jej právem přijali, Athanasia však že po všeobecném souhlasu vyloučili z církve. O tom také zpravili imperátora. Zatímco biskupové takto jednali, přišel náhle od imperátora jiný dopis, ve kterém sděloval, že se Athanasius odvolal k samému imperátorovi a oni že v této záležitosti musí nutně přijít do Konstantinopole.
Dopis poslaný imperátorem zní takto:

34 KAPITOLA DOPIS IMPERÁTORA

Vítěz Konstantin, Veliký, Augustus biskupům shromážděným v Tyru.
Nevím, o čem rozhodla vaše synoda, ale neobešlo se to bez hádek. Zdá se, že vaším jednáním utrpěla pravda. Nechcete se zbavit třenic a sporů. O pravdu, která je milá Bohu, se nestaráte. Doufám, že s Boží pomocí bude brzy odstraněn jedovatý spor. Je mi jasné, že vy, kteří jste se tam sešli, se nestaráte o pravdu. Hádáte se, soudíte jednostranně a ve hněvu. Proto je třeba, abyste všichni ke mně přišli, a já abych se od vás dozvěděl, co jste učinili. Proč jsem považoval vám to napsat a proč jsem vás povolal k sobě, pochopíte z následujícího. Když jsem jel na koni městem Konstantinopolí, které se jmenuje po mně a je mou nejmilejší vlastí, náhle nade všechno očekávání vyšel mi naproti na ulici Athanasius ještě s několika jinými. Užasl jsem. Bůh, který vše vidí, je mi svědkem, že jsem nemohl poznat, kdo to je, kdyby jeden z mých průvodců mi neřekl, kdo to je a jaká se mu stala křivda. Tehdy jsem s ním ani nemluvil ani nevěnoval velkou pozornost tomu, o čem mluvil. Když mne prosil, nejen že jsem to nechtěl poslouchat, ale také málo chybělo, že bych mu nařídil odejít. Neprosil mne o nic jiného, než abyste přišli a v naší přítomnosti aby si mohl postěžovat na křivdu, kterou utrpěl. Zdálo se mi to rozumné. Nerad vám o tom píšu, ale je to žádoucí, abyste všichni, kteří jste se sešli na synodě v Tyru, ke mně do města přišli bez prodlení a vysvětlili spravedlivě v mé přítomnosti své rozhodnutí. Shledáte, že jsem oddaným Božím služebníkem. Protože ctím Boha, je všude pokoj a ve svaté úctě je Boží jméno i u barbarů, kteří dosud nepoznali pravdu. Jsem poctivým Božím služebníkem. Mým přiči-

něním barbaři poznali Boha a zbožně jej uctívají. Vědí, že Boha všude hájím a o to se také starám. Nejprve začali poznávat Boha ze strachu před mou mocí, ale nyní jej uctívají upřímně. Chceme bránit svatá tajemství – o tom že si jich vážíme, nemluvím – a také neusilujeme o nic jiného než odstranit to, co plodí nesvornost, nenávist a záhubu lidského pokolení. Jak jsem řekl, přijďte rychle ke mně. Buďte ujištěni, že se budeme ze všech sil snažit, aby svaté Boží slovo bylo především uchováno neporušené a aby bylo potlačeno vše, co by je zahanbovalo, a abychom Kristovo náboženství zbavili nepřátel, kteří pod záminkou přesvatého Kristova jména církev napadají a rozličně pomlouvají.

35 KAPITOLA ATHANASIUS POSLÁN DO EXILU V GALLII

Tento dopis vyvolal na synodě hádku. Proto se většina biskupů vrátila do svých obcí. Do Konstantinopole šli jen Eusebius, Theognis, Maris, Patrofilos, Ursacius a Valens. Nemluvili, že podvedli lid ani o převrácení stolu ani o zabití Arsenia, ale utekli se k jinému zločinu. Sdělili imperátorovi, že Athanasius pohrozil, že obvyklá dávka obilí nebude dovezena z Alexandrie do Konstantinopole. Prý to slyšeli biskupové Adamatius, Annubio, Arbathio a Petr od samotného Athanasia. Když byl žalobce takový, kterému se důvěřovalo, měla tato žaloba velkou váhu. Imperátor se tehdy tak rozčílil a tak se rozhněval, že Athanasia poslal do vyhnanství. Přikázal mu žít v Gallii. Někteří tvrdí, že to učinil proto, aby v církvi znovu zavládla jednota. Athanasius byl potrestán vyhnanstvím a nějaký čas trávil v gallském městě Treverum (Trevíru), protože nechtěl mít nic společného s Ariány.

36 KAPITOLA BISKUP MARCELLUS Z ANCYRY A SOFISTA ASTERIUS

V té době biskupové shromáždění v Konstantinopoli zbavili z téhož důvodu Marcella, biskupa z Ancyry v Malé Galatii biskupské hodnosti. Jakýsi Asterius,[1] který učil v Kappadokii rétorice a sofistice a zanechav toho, začal vyznávat Kristovu víru. Začal psát knihy, které až do dneška lidé mají. Potvrzují Ariovo učení, že Kristus je Boží silou v takovém smyslu, jako když u Mojžíše se říká (Ex 10,12) že kobylka a krupobití jsou nástrojem Boží moci a podobně. Asterius se stále stýkal s biskupy a jinými, kteří neodmítali Ariův názor, a přicházel na jejich shromáždění. Velmi toužil stát se biskupem v nějaké obci. Protože v době pronásledování obětoval modlám, nikdy nebyl připuštěn ke kněžství. Toulal se po syrských městech a předčítal knihy, které napsal. Marcellus,[2] když se

dozvěděl o tom, snažil se Asteriovi vyvrátit jeho názory, ale při tom upadl sám do opačného bludu. Jako Pavel ze Samosaty totiž neváhal tvrdit, že Kristus je pouhým člověkem. Když se o tom biskupové shromáždění v Jerusalémě dozvěděli, vyvodili z toho důsledky. Proti Asteriovi nepodnikli nic, protože nebyl zapsán v seznamu kněží, ale na Marcellovi jako posvěceném žádali seznam jeho knih. Jakmile poznali, že Marcellus zastává týž názor jako Pavel ze Samosaty, nařídili mu, aby změnil svůj názor. Zastyděl se a slíbil knihu spálit. Když bylo shromáždění znenadání rozpuštěno – imperátor totiž je povolal do Konstantinopole – byla záležitost s Marcellem projednána v Konstantinopoli. Před Eusebiem a jinými biskupy, kteří tam s ním byli, Marcellus odmítal, jak předtím slíbil, onu knihu neuváženě napsanou spálit. Přítomní biskupové jej zbavili biskupského úřadu a do Ancyry místo něho poslali Basilida. Také Eusebius (Pamphili) ve třech knihách[3] vyvrátil jeho knihu a usvědčil jeho názor jako zvrácený. Když poznali potom na synodě v Sardice, že Marcellus vůbec nenapsal knihu, kvůli níž upadl do podezření, jako by souhlasil s Pavlem ze Samosaty, znovu dostal biskupský úřad. Proč jsme se o tom šířeji zmínili, řekneme na příhodném místě.

1. Asterius († po r. 341), žák Lukiana ze Samosaty. Měl napsat knihu Syntagma.
2. Marcellus na nicejském koncilu se horlivě zasazoval za víru nicejského koncilu proti Ariovi. Připisován je mu snad spis Expositio fidei či Sermo maior de fide.
3. Contra Marcellum a De ecclesiastica theologia.

37 KAPITOLA ARIUS SE VRÁTIL DO ALEXANDRIE

Za těchto událostí dovršil Konstantin 30 let své vlády. Arius se vrátil do Alexandrie a způsobil znovu v celé křesťanské obci neklid. Alexandrijští těžce nesli, jednak že se Arius se svými přívrženci vrátil do Alexandrie a jednak že se dozvěděli o exilu svého biskupa Athanasia. Když se imperátor dozvěděl o Ariově proradnosti, konečně přikázal mu dostavit se do Konstantinopole, aby se zodpovídal z neklidu a pobouření, které vyvolal. V téže době předsedal tamní konstantinopolské církvi biskup Alexander, který se stal biskupem po Metrophaniovi. Alexander se v zápase s Ariem projevil jako velmi zbožný člověk. Když totiž přišel Arius, lid se rozdělil na dvě strany a ve městě propukl nepokoj. Jedni podporovali víru potvrzenou nicejským koncilem, druzí zase považovali Ariův názor za správný. Alexander se ostře střetl s Ariem zvláště proto, že nikomedský biskup Eusebius vyhrožoval Alexandrovi, že jej zbaví biskupské služby, nepřijme-li zpět do společenství církve Aria. Alexander však nemyslil tolik na své sesazení jako na učení nicejského koncilu,

které se Arius všemožně snažil rozvrátit. Považoval se za ochránce usneseních onoho koncilu a všemožně usiloval o to, aby žádným způsobem nebyly podvraceny zásady a předpisy koncilu. V tomto zápase užil veškerého svého nadání a při tom se utíkal k Bohu o pomoc. Stále se postil a nevynechal žádný způsob prosby. Konečně to byl jeho způsob poslušnosti vůči Bohu. Zavřel se v kostele zvaném Pokoj, šel k oltáři, padl na tvář před svatým stolem a se slzami v očích se modlil k Bohu. Tak to činil po mnoho dní a nocí. Prosil Boha o pomoc a byl hoden vyslyšení. Prosil takto: „Bože, dej, jestliže je Ariův názor správný, abych neviděl, že je to záminka ke sporům; pakli je však víra, které se držím, pravá a Arius je původcem všeho zla, ať je potrestán za svou bezbožnost."

38 KAPITOLA ARIOVA SMRT

Takto prosil Alexander. Imperátor v domnění, že Ariovi hrozí nebezpečí, povolal jej do svého paláce. Ptal se, zda souhlasí s rozhodnutím nicejského koncilu. Arius bez váhání ochotně před imperátorem to podepsal. Přece však nestoudně a prohnaně oklamal to, co bylo na koncilu rozhodnuto o víře. Imperátor se divil a chtěl, aby to odpřísáhl. Arius to naoko učinil. Podvodně podepsal. Jak jsem slyšel, bylo to takto: Arius napsal svůj názor na kus papíru, který nesl v podpaží. Přísahal, že pravdivě a upřímně smýšlí tak, jak to podepsal. Že se tak stalo, dozvěděl jsem se pouze z doslechu, a tak to svěřuji papíru. Co pod přísahou podepsal, to vypisuji z imperátorova listu. Imperátor mu důvěřoval a proto přikázal konstantinopolskému biskupu Alexandrovi přijmout jej do společenství církve. Tehdy byla sobota. Druhý den Arius doufal, že se sejde s ostatními věřícími. Trest však následoval po jeho drzém jednání. Vyšel z imperátorova paláce obklopen Eusebiovými přívrženci a okázale šel městem. Když se přiblížil ke Konstantinovu náměstí – tak se jmenovalo –, na kterém je umístěn sloup z červeného kamene, uvědomil si své špatné jednání a dostal strach. Jakousi silou se mu nadmulo břicho. Prosí, zda je nablízku záchod. Když se dozvěděl, že jeden je za Konstantinovým náměstím, rovnou se tam odebral. Tady omdlel. Současně se mu ze řiti vyvaliły výkaly, pak následovalo velké krvácení, vyhřezlo střevo, ze slezíny a jater tekla krev. Okamžitě nastala smrt. Onen záchod je až dosud vidět v Konstantinopoli za Konstantinovým náměstím v podloubí u masných krámů. Kdo tudy jdou, všichni ukazují na místo, kde Arius zemřel tak podivnou smrtí. Když se to stalo, padla na eusebiány hrůza a strach. Zpráva o tom se roznesla nejen po celém městě, ale, abych tak řekl, téměř po celém světě. Imperátor ještě pevněji přilnul ke křesťanské víře. Tvrdil, že víra nicejského koncilu je skutečně potvrzena pokynem a autoritou Boží. Proto se také zaradoval z Ariovy smrti.

Imperátor měl také velkou radost ze svých 3 synů, které v desátém roce své vlády jmenoval césary. Nejstaršího, nazvaného podle sebe Konstan-

tinem, v 10. roce své vlády postavil v čelo západní části říše. Druhého, nazvaného podle děda Konstantia, prohlásil ve 20. roce své vlády césarem východní části imperia. Třetího, nejmladšího Konstanta, učinil césarem v 30. roce své vlády.

39 KAPITOLA SMRT IMPERÁTORA KONSTANTINA

Rok na to Konstantin ve věku 65 let onemocněl. Z Konstantinopole se dal převézt do Helenopole, aby se tam léčil v blízkých lázních s přírodní teplou vodou. Když se nemoc zhoršila, zanechal koupelí a z Helenopole se odebral přímo do Nikomedie. Tam v předměstí byl omyt koupelí křtu, z čehož měl radost. Pak učinil závěť. V ní ustanovil dědici říše 3 syny. Jim rozdělil dědictví, ještě když byl zdráv. Zanechal velmi mnoho památek jak v Římě tak v Konstantinopoli. Onomu knězi, na jehož podnět byl Arius povolán zpět – a o němž jsme se zmínili předtím – svěřil závěť a nařídil mu, aby závěť nedal do rukou nikomu jinému než synovi Konstantiovi, který byl na Východě. Proto byl poslán na Východ posel oznámit Konstantiovi otcovu smrt.

40 KAPITOLA IMPERÁTORŮV POHŘEB

Tělo imperátora položili blízcí příbuzní a členové jeho rodiny do zlaté rakve a převezli do Konstantinopole. Tam jej položili v paláci na vyvýšené místo a čestná stráž stála až do doby, kdy přijel jeden z jeho synů. Po příchodu Konstantia z Východu se kraj zahalil do smutku. Konstantin byl uložen v kostele Apoštolů, tak se nazývá ten kostel. Tento kostel vystavěl imperátor Konstantin proto, aby vládci ani kněží nezradili ostatky apoštolů. Imperátor Konstantin žil 65 let, vládl 30 let, zemřel za konsulů Feliciana a Tatiana 22. května druhého roku 278 olympiady (r. 337).
Tato kniha obsahuje dobu v rozmezí 31 let.

II KNIHA

1 KAPITOLA PŘEDMLUVA

Rufinus, který latinsky napsal Dějiny církve se pomýlil v časových údajích. Domnívá se, že příkoří Athanasius zažil po smrti imperátora Konstantina. Přešel mlčením, co Athanasius zažil ve vyhnanství a mnohé jiné. Napřed jsme se řídili tím, co Rufinus napsal a co se týkalo dřívějších událostí. V první a druhé knize jsme se jím řídili. Od třetí až do sedmé knihy jsme něco vyhledali z knih tohoto Rufina, jiné vypsali z různých spisovatelů a konečně i co jsme slyšeli od dosud žijících lidí a tím všestranně doplnili historii. Pokud jsme se dostali k Athanasiovým knihám, ve kterých si stěžuje na své utrpení či vykládá, jak kvůli pomluvám eusebiánské strany byl poslán do vyhnanství, jak jej pronásledovali, co proti němu zamýšleli, to se mi zdá dost přesvědčivé a přikládám tomu větší víru než těm, kteří se opírali o dohady a tím se mýlili. Abychom se pokud možno dopátrali pravdy, přečetli jsme také velmi pečlivě dopisy těch, kteří v té době žili. Proto události vzpomenuté v první a druhé knize našich Dějin byli jsme nuceni znovu podrobněji uvést a k tomu přidat to, v čem se Rufinus neodchýlil od pravdy. V prvním vydání těchto knih jsme nemluvili ani o sesazení Aria ani o dopise Imperátora. Jen stručně bez příkras jsme to vysvětlili, aby líčení událostí nepřipadalo čtenáři dlouhé. Velmi zbožný knězi Theodore, z tohoto důvodu bylo nutné poznat jednak listy a co v nich bylo napsáno, jednak co uveřejnili biskupové na různých synodách, když opatrně schvalovali dokonalejší výnosy o víře. Proto také jsme považovali za vhodné připojit to do tohoto pozdějšího vydání. Co jsme uvedli v první knize, vynasnažíme se uvést i ve druhé, kterou máme v rukou.
Přistupme však k líčení událostí.

2 KAPITOLA EUSEBIUS Z NIKOMEDIE PROPAGUJE ARIOVO UČENÍ, ATHANASIUS SE VRÁTIL DO ALEXANDRIE

Po smrti imperátora Konstantina nikomedský biskup Eusebius a nicejský biskup Theognis se domnívali, že přišla vhodná chvíle, a napjali

všechny síly, aby odstranili z církve potvrzenou víru v soupodstatnost a místo ní aby uvedli Ariův názor. Věděli, že by to nemohli dokázat, kdyby se Athanasius vrátil do Alexandrie. Obratně zaútočili za pomoci onoho kněze, o kterém jsme předtím řekli, že bylo jeho dílem, že se Arius vrátil zpět do Alexandrie. Myslím, že je třeba říci, jak se to stalo. Tento kněz, který přijal závěť a příkazy od umírajícího imperátora, ji donesl imperátorovu synu Konstantiovi. Když se Konstantius dozvěděl, co je v závěti, a tolik po tom toužil, v závěti je totiž ustanoven dědicem východní části imperia – začal si kněze velmi vážit a popřával mu velkou volnost. Kněz mohl volně a bez ohlášení vstupovat do imperátorova paláce. A tato volnost povolená mu imperátorem mu umožnila přístup jednak k imperátorově manželce, jednak k eunuchům. V této době jakýsi eunuch Eusebius byl prvním komořím imperátora. Přemluven knězem souhlasil s názorem Aria a k témuž svedl i ostatní eunuchy. Také manželka imperátora na radu eunucha i kněze upadla do Ariova bludu. Zanedlouho se začínal zajímat sám imperátor o Ariův blud a začal se jej přidržovat. V krátké době se s ním seznámila tělesná stráž v paláci, pak i lidé ve městě. O Ariův názor se v samotném královském paláci začali hádat komorníci s ženštinami, začaly se hádat i rodiny ve městě. Zlo se rozšířilo rychle do jiných provincií a měst. Spor jako jiskra vznikl z malých počátků a mezi posluchače zasil semeno nesvornosti. Kdo se chtěl hádat, měl k tomu příležitost. Kdo chtěl, mohl se nejen ptát, ale také bojovně debatovat. Klid byl rozvrácen bouřlivými hádkami. Tyto spory však zachvátily pouze města na Východě. Illyricum a jiné krajiny na západě měly v té době klid. Nechtěly porušit rozhodnutí koncilu. Když tedy plamen nesváru byl zapálen a den ode dne sílil, eusebiánská strana počítala, že z toho bude těžit. Doufali, že tak bude možno zvolit v Alexandrii jiného biskupa, který by přál Ariovu názoru. V této chvíli se Athanasius pod ochranou listu césara Konstantina Mladšího vrací do Alexandrie. Imperátor poslal alexandrijskému lidu z města Trevíru v Gallii tento dopis.[1]
Zde je jeho opis:

1. Athanasius tento dopis uvádí v 2. řeči proti Ariánům.

3 KAPITOLA

„Konstantin, césar katolickému lidu alexandrijské církve. Myslím, že Vaší moudrosti je dobře známo, proč můj otec, tlumočník přesvatého Zákona a evangelijního učení poslal Athanasia do Gallie. Byl nucen tak učinit, aby učinil konec téměř nevyléčitelným ranám, kterých se Athanasiovi dostalo bezbožnou zvráceností některých špatných lidí. Surová nelidskost krutých nepřátel nemyslících na pokoj mu totiž stále hrozila. Aby Athanasius unikl zlobě špatných lidí, kteří mu stále strojili úklady, bylo mu přikázáno žít pod mou ochranou na mém území.[1] Je zaopatřen vším nezbyt-

ným k životu tak, jako kdyby žil ve své dřívější obci. On sám při své vynikající statečnosti spoléhaje na Boží pomoc považuje velká příkoří tvrdého osudu za bezvýznamná. Náš pán a můj otec blahé paměti Konstantin Augustus chtěl znovu ustanovit tohoto biskupa u vás velmi zbožných lidí. Předčasná smrt – což je lidský úděl – mu nedovolila jeho přání splnit. Proto jsem považoval za správné splnit přání tak zbožného imperátora. Snadno pochopíte, jak si toho člověka vážím a přeji si, aby se k vám vrátil. Není opravdu žádný div, že jsem považoval za svou povinnost tak učinit. Jednak bylo to vaším přáním, jednak vážnost osoby mne k tomu silně pobízela. Bůh vás, moji nejmilejší bratří, Boží prozřetelností uchovej ve zdraví."
Lid Athanasia velmi rád přijal. Spikli se však proti němu, kdo byli nakaženi Ariovým názorem. Vyvolávali nepokoje, které dávali eusebiánské straně záminku obvinit Athanasia u imperátora. Byl obviňován, že se samovolně zmocnil správy církve bez rozhodnutí biskupské synody. Pomluvy došly až tak daleko, že se imperátor velmi rozhněval a vyhnal jej z města. Proč se tak stalo, uvedu později.

1. Do vyhnanství poslán r. 335. Je to první exil. Podle Theodorita strávil v Trevíru 2 roky a 4 měsíce.

4 KAPITOLA AKACIUS BISKUPEM V CAESAREI PO EUSEBIOVI PAMPHILI

V té době zemřel Eusebius Pamphili, biskup caesarejské církve a jeho nástupcem se stal jeho žák Akacius. Ten vedle jiných knih napsal knihu[1] o životě svého učitele Eusebia.

1. Až na malé zbytky jsou ztraceny.

5 KAPITOLA SMRTI KONSTANTINA MLADŠÍHO (II)

Nedlouho potom Konstantin Mladší nesoucí jméno svého otce, bratr Konstantia vtrhl na území mladšího bratra Konstanta, utkal se s jeho vojáky a byl zabit za konsulů Acindina a Procla.[1]

1. Konstantin Veliký rozdělil říši. Nejstarší Konstantin obdržel Gallii, Hispanii, Britanii a část prokonsulární Afriky. Nejmladší Konstans Itálii, ostatní Afriku, Illyricum, Macedonii, Řecko, území u Černého moře. Konstantius obdržel Mysii, Thrakii, Konstantinopolis, Asii (území dnešního Turecka), Egypt. Konstantin Mladší (II) byl zabit r. 340.

6 KAPITOLA SMRT KONSTANTINOPOLSKÉHO BISKUPA ALEXANDRA

Během této doby vznikl v Konstantinopoli zase neklid po různicích, o kterých jsme předtím mluvili. Vznikl takto: Biskup této církve Alexander, který ostře postupoval proti Ariovi, po 23 letech řízení biskupství zemřel ve věku 96 let. Ačkoli neoznámil nikoho, kdo by nastoupil na jeho místo – biskupové měli právo vybrat si někoho za biskupa – přece nařídil, aby si zvolili jednoho ze dvou, které vybral. Kdyby chtěli člověka vhodného jako učitele lidu a osvědčeného svým mravním životem přijmout k této službě, aby hlasovali pro Pavla, kterého vysvětil na kněze. Ten byl velmi mladý, ale moudrost a rozvahu měl jako starý. Kdyby si však přáli toho, koho by doporučovala jen velká zbožnost, aby zvolili Macedonia, který byl již dávno diakonem církve a nyní je již velmi starý. Při volbě vznikl spor a v církvi neklid. Lid se rozdělil na dvě strany. Jedna se držela zuby nehty ariánského učení, druhá zase souhlasila s rozhodnutím nicejského koncilu. Pokud Alexander žil, měli převahu ti, kteří se drželi víry v soupodstatnost, ač je napadali ariáni, kteří se pro své učení neustále hádali. Jakmile však Alexander zemřel, spory mezi lidmi nebezpečně vzrostly. Proto kdo hájil víru „jedné podstaty", volili za biskupa Pavla. Kdo stranili ariánství, se ze všech sil snažili o zvolení Macedonia. Biskupem však byl zvolen Pavel v kostele zvaném Pokoj blízko velkého kostela zvaného Moudrost. K jeho zvolení zdá se, že pomohla přímluva mrtvého Alexandra.

7 KAPITOLA KONSTANTIUS VYHNAL BISKUPA PAVLA A USTANOVIL KONSTANTINOPOLSKÝM BISKUPEM EUSEBIA

Nedlouho potom co přišel imperátor do Konstantinopole, rozzlobil se imperátor kvůli volbě Pavla. Svolal synodu biskupů oddaných Ariovu názoru. Sesadil biskupa Pavla a Eusebia z Nikomedie povolal za biskupa v Konstantinopoli. A když toto zařídil, odešel do Antiochie.

8 KAPITOLA SYNODA V ANTIOCHII

Eusebius však neměl klid, ale jak se říká, házel kamenem po všem, co chtěl zničit. Svolal shromáždění biskupů do syrské Antiochie pod záminkou posvěcení kostela. Kostel začal stavět otec obou imperátorů augustů Konstantin a po jeho smrti desátého roku od položení základů jej dokončil syn Konstantius. Máme-li říci pravdu, Eusebius chtěl víru v soupodstatnost zviklat a rozvrátit. Na tuto synodu se sešlo z různých měst

90 biskupů. Nepřišel jerusalémský biskup Maximus, který nastoupil po Makariovi. Měl za to, kdyby se dostavil, že by musil podepsat Athanasiovo sesazení. Také římský biskup Julius nebyl přítomen, ani tam neposlal svého zástupce. Církevní kánon přikazuje, že bez svolení římského biskupa se nesmějí vynášet církevní rozhodnutí. A tak se antiochijská synoda sešla za přítomnosti imperátora Konstantia a za konsulů Marcella a Probina. To bylo 5 let po smrti Konstantina, otce těchto césarů augustů. V té době předsedal antiochijské církvi Plakitos (Flacillus), který nastoupil po Eufromiovi. Eusebiánská strana se všemožně snažila obvinit Athanasia. Nejprve že porušil jejich rozhodnutí, že totiž bez souhlasu obecného koncilu se stal biskupem v Alexandrii a že po návratu z vyhnanství se svévolně zmocnil řízení církve. Dále jej vinili, že při návratu vyvolal neklid, při kterém zahynulo mnoho lidí. Jedni to považovali za Boží trest, jiní zase jej vinili, protože musili před soud. Athanasia obviňovali také z toho, co se stalo v Tyru.

9 KAPITOLA EUSEBIUS EMISENUS

Mezitím co bylo vzneseno falešné obvinění proti Athanasiovi, zvolili biskupem v Alexandrii Eusebia příjmením Emisenus. Kdo to byl, poučuje nás laodicejský biskup Georgius, který tehdy byl na této synodě. Ve své knize o Eusebiově životě vypráví, že Eusebius byl jedním z předních mužů v Edesse v Mezopotamii. Od mládí že se vzdělával ve svatých Písmech. Potom že se vzdělával v řeckých (světských) vědách u učence, který v té době bydlel v Edesse. Potom že se učil u Patrofila a Eusebia vykládat posvátná Písma, z nichž první Patrofil byl biskupem ve Skythopolis,[1] druhý Eusebius byl biskupem v Caesarei. Potom že přišel do Antiochie, kde Cyrus z Beroe obvinil Eustathia snad ze sabellianského bludu a Eustathius byl sesazen. Potom že bydlel s Eufroniem, který nastoupil po Eustathiovi, a aby se vyhnul kněžským povinnostem, že odešel do Alexandrie a tam že se věnoval filozofii. Později se vrátil do Antiochie a přijal pohostinství u Placita, který nastoupil po Eufroniovi. Odtud byl Eusebiem nikomedským určen vést biskupskou službu v Alexandrii. Nešel tam, poněvadž alexandrijský lid měl rád Athanasia, a proto byl poslán do města Emisenů. Zde jeho zvolení vyvolalo u emisenského lidu spor. Vytýkali mu, že učil matematice. Utekl proto do Laodicee ke Georgiovi, který o něm hodně vykládal. Georgius jej přivedl do Antiochie a postaral se prostřednictvím Placita a Narcissa, že se mohl vrátit do Emissy. Nakonec že byl obviněn ze Sabelliova bludu. Toto vyprávěl Georgius podrobně o jeho zvolení. Georgius nakonec dodává, že imperátor vzal sebou Eusebia, když táhl proti barbarům a že Eusebius prováděl jakási příšerná kouzla. Ale dost o tom, co Georgius připomenul o Eusebiovi.

1. Skythopolis, dříve Bethsan na západním břehu Jordánu.

10 KAPITOLA BISKUPOVÉ NA SYNODĚ V ANTIOCHII SE SNAŽÍ VNUTIT ARIŮV NÁZOR

V té době, kdy Eusebius (Emisenus) v Antiochii byl zvolen biskupem v Alexandrii a bál se tam odejít, biskupové sesadili biskupa Gregoria. Tím se snažili rozvrátit víru. I když nic nevytýkali tomu, co se stalo na nicejském koncilu, přece se snažili víru v soupodstatnost na častých synodách zviklat a i jinak porušit, aby tak pozvolna vnutili Ariův názor. Proč se to stalo, ukážeme následujícím.

Jejich dopis o víře

„Nejsme ani přívrženci Aria – proč jako biskupové bychom se měli řídit podle kněze – ani neuznáváme jinou víru než tu, která byla hlásána od počátku. Snažíme se jeho víru pečlivě prošetřit a prozkoumat. Spíše připouštíme, aby se Arius vrátil k nám, než abychom my následovali jeho názor. Snadno to poznáte z toho, co řekneme. Od počátku jsme se naučili věřit v jednoho Boha, Stvořitele všeho viditelného i neviditelného; i v jednoho jednorozeného Syna, který byl před všemi věky a je spolu s Otcem, který jej zplodil; skrze něj bylo stvořeno všechno viditelné i neviditelné; v posledních dnech z rozhodnutí Otce sestoupil z nebe a přijal tělo ze svaté Panny; splnil všechnu vůli svého Otce, trpěl, vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa a sedí po pravici Otce; a přijde soudit živé i mrtvé a zůstane Králem a Bohem na věky. Věříme také v Ducha Svatého. A co více ještě možno dodat: Věříme ve vzkříšení těl a život věčný."
Když toto napsali v prvním dopise, poslali to služebníkům každé církve. A poněvadž se trochu déle zdrželi v Antiochii, napsali ještě druhý dopis, jako by se v prvním špatně vyjádřili, a takto v něm formulovali svou víru:

„Věříme podle evangelijní a apoštolské tradice v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele a tvůrce všeho. Věříme v jednoho Pána Ježíše Krista jeho jednorozeného Syna, Boha, skrze něhož vše povstalo, zrozeného přede všemi věky z Otce, Boha z Boha, celého z celého, jediného z jediného, dokonalého z dokonalého, Krále z Krále, Pána z Pána, živé Slovo, Moudrost, Život, pravé Světlo, cestu života, vzkříšení, pastýře, dveře. Věříme, že se ani nemůže změnit ani přeměnit, že je obrazem božství, bytí, síly, rady a slávy Otce; že je prvorozeným ze všeho stvoření, že byl od počátku u Boha, že je Boží Slovo – jak je řečeno v evangeliu: „A Bůh byl to Slovo" – skrze něhož vše bylo stvořeno a v němž vše existuje; v posledních dnech sestoupil z nebe, narodil se z Panny podle Písem a stal se člověkem, prostředníkem mezi Bohem a lidmi, je apoštolem naší víry, vůdcem v životě a jak sám říká o sobě: Sestoupil jsem z nebe, abych plnil ne svou vůli, ale vůli toho, který mne poslal; trpěl za nás, za nás třetího dne vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa, sedí po pravici Otce a znovu přijde ve slávě a moci soudit živé i mrtvé. Věříme i v Ducha Svatého,

který byl dán věřícím, aby je těšil, posvěcoval a zdokonaloval. Věříme také, jak to náš Pán Ježíš Kristus nařídil svým učedníkům: „Jděte, učte všechny národy a křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého." Ve jménu Otce, který je pravým Otcem; ve jménu Syna, který je pravým Synem, a ve jménu Ducha Svatého, který je pravým Duchem Svatým. Tato jména nejsou uvedena jen tak neuváženě, ale přesně vyjadřují vlastní osobu, řád i slávu každého ze jmenovaých a že to jsou tři osoby, při rozhodování však jeden Bůh. Tedy tuto víru zachováváme před Bohem Otcem a jeho Synem Ježíšem Kristem a vyslovujeme anathema každé heretické špatnosti. Kdo by učil proti pravé a zdravé víře Písem, či kdo by učil, že byla a je doba stvořena dříve než Boží Syn, budiž vyobcován. Kdo by řekl, že Syn je tvorem jakoby jedním ze stvoření či jako výhonek z výhonku, a ne jak svatá Písma, o nichž jsme předtím mluvili, uvedla, nebo kdyby někdo hlásal či učil něco jiného než to, co jsme přijali, budiž vyobcován. My totiž všemu tomu, co jsme přijali od Božích Písem, od proroků a apoštolů opravdu a čestně věříme a úzkostlivě to zachováváme."
Taková tedy byla formulace víry biskupů shromážděných tehdy v Antiochii a kterou podepsal alexandrijský biskup Gregorius ještě než přišel do Alexandrie. Když tam shromáždění biskupové toto dokončili a ještě jiné potvrdili, shromáždění se rozešlo. V této době poměry ve státu byly velmi neklidné. Frankové vpadli na římské území hraničící s Gallií a na Východě, hlavně v Antiochii bylo velké zemětřesení a země se tam otřásala po celý rok.[1]

1. Podle sv. Jeronýma to mělo být r. 344/45 (De situ et nominibus locorum hebraicorum).

11 KAPITOLA ATHANASIŮV ÚTĚK

Po těchto událostech velitel Sirianus[1] s 5 000 vojáky přivedl Gregoria do Alexandrie. Ariáni jim pomáhali. Myslím, že je třeba říci, jak Athanasius vyhnán z kostela jim unikl. Stmívalo se. Lid celou noc bděl, poněvadž se mělo konat shromáždění. Velitel s vojáky jako při bitvě obklíčil kostel. Když to Athanasius zpozoroval, myslel jen na to, aby se lidu nic nestalo. Přikázal diakonovi, aby předříkával prosby. Kázal mu také předčítat žalmy. Za příjemného zpěvu vyšel lid jednou branou z kostela. Vojáci klidně poslouchali. Athanasius bez úhony prošel zpívajícím zástupem. Uniknuv takto nebezpečí chvátal do Říma. Gregorius obsadil kostel. Alexandrijský lid, který to těžce nesl, zapálil kostel nazvaný podle Dionysia. Ale o tom již dost.

1. Zde Socrates spojil události při příchodu Gregoria. Gregoria sice přivedl do Alexandrie (Athanasius, Epist. ad solitarios, Apologeticum ad imper, Apologeticum de vita sua), ale stalo se to později (r. 356). Gregoria přivedl do Alexandrie velitel Balacius a prefekt v Egyptě Filagrius (Athanasius, Epist. ad solitarios). Athanasius je však předešel a odešel do Říma.

12 KAPITOLA PAVEL OPĚT BISKUPEM V KONSTANTINOPOLI

Když Eusebius (Nikomedský) učinil, co chtěl, poslal legáta k římskému biskupu Juliovi s prosbou, aby rozhodl v Athanasiově sporu. Jak Julius rozhodl, o tom se již Eusebius nedozvěděl, neboť krátce po rozpuštění synody zemřel. Konstantinopolský lid konečně uvedl Pavla do kostela. V téže době v kostele zasvěceném svatému Pavlovi zvolili biskupem Macedonia. To učinili ti, kteří dříve pomohli Eusebiovi rozvrátit poměry v církvi. V této době měli velký vliv nicejský biskup Theognis, chalcedonský biskup Maris, Theodoros s Herakly v Thrákii, Ursacius ze Singida v Horní Mysii a Valens z Murzy v Horní Pannonii. Ursacius a Valens toho litovali a v prohlášení daném biskupu Juliovi souhlasili s vírou v soupodstatnost. Byli přijati do společenství církve. V té době kdo hájili horlivě ariánskou sektu, vypověděli těžký boj proti církvím. Prostřednictvím přívrženců Macedonia to začalo v Konstantinopoli. Při nepokojích mezi křesťany v této obci mnozí zahynuli.

13 KAPITOLA BISKUP PAVEL PODRUHÉ VYHNÁN Z KONSTANTINOPOLE

Zpráva o tom se dostala až k imperátorovi Konstantiovi, který tehdy byl v Antiochii. Přikázal tedy veliteli Hermogenovi poslanému do Thrákie, aby cestu trochu poodložil a vyhnal Pavla z kostela. Jeho příchod do města velmi pobouřil celé město, když se pokusil násilím vyhnat biskupa. Lidé se vzbouřili a byli připraveni hájit biskupa. Když Hermogenes se snažil je vojáky rozehnat, lidé v rozčílení neuváženě, jak to bývá při vzpouře, na něho zaútočili. Zapálili budovu, ve které byl, Hermogena vytáhli a zabili. Stalo se to v době třetího Konstantiova konsulátu a druhého konsulátu Konstantova.[1] V té době Konstans porazil Franky a učinil je spojenci Římanů. Imperátor Konstantius zpraven o zabití Hermogena sedl na koně a z Antiochie odjel přímo do Konstantinopole. Vyhnal Pavla z města a město potrestal odnětím více než 40 tisíc měřic obilí, které jeho otec dával městu v jednotlivých dnech. Předtím bylo do města dováženo z Alexandrie téměř 80 tisíc měřic obilí. Imperátor rozhodl znovu ustanovit biskupem města Macedonia. Nebyl zvolen lidem a imperátor jej dosadil z hněvu za to, že se lidé kvůli Pavlovi vzbouřili a zabili jeho velitele Hermogena. Macedoniovi nařídil oslavit své dosazení pouze v tom kostele, ve kterém byl zvolen biskupem, a vrátil se do Antiochie.

1. r. 342.

14 KAPITOLA ARIÁNI ODVOLALI GREGORIA

Mezitím ariáni odvolali Gregoria z Alexandrie, poněvadž jej lid velmi nená-

viděl. To nebyl jediný důvod. Odvolali jej jednak kvůli požáru chrámu, jednak proto, že dost nehájil jejich názor. Povolali Georgia pocházejícího z Kappadokie, poněvadž zastával jejich názor na víru.

15 KAPITOLA ATHANASIUS A PAVEL V ŘÍMĚ

Athanasius právě přišel do Itálie. V té době Konstans, nejmladší z císařů, když jeho bratr Konstantin – jak jsme dříve uvedli – byl vojáky zabit, vládl v západní části imperia. V té době konstantinopolský biskup Pavel, Asklepas z Gazy, Marcellus z Ancyry v Menší Galatii a Lucius z Hadrianopolis[1] obviněni každý z něčeho jiného a vyhnáni z církví byli v předním městě ze všech měst Římě a zpravili římského biskupa o své situaci. Julius, poněvadž římská církev měla před ostatními církvemi výjimečné postavení, se v dopise zaslaným biskupům na Východě snažil hájit jejich činnost a ostře pokáral ty, kteří je neuváženě zbavili úřadu. Oni odešli z Říma a dopisem na radu biskupa Julia se ujali řízení svých církví. Ti, jakmile obdrželi dopis, považovali to za urážku. Svolali synodu do Antiochie. Jakmile se tam sešli, napsali Juliovi dopis o tom, co si všichni myslí, a v něm ostře napadli Julia. Byli-li biskupové vyhnáni, o tom že Julius nerozhoduje. Když totiž Julius vyhnal Novata z církve, že oni nic proti tomu nenamítali. Toto sdělili východní biskupové v dopise římskému biskupu Juliovi. Protože arián Georgius, když Athanasius přišel do Alexandrie, vyvolal takové pobouření – na jeho podnět prý davy zabíjeli lidi – a protože ariáni tuto bouři svedli na Athanasia, proto na tomto místě musím o tom něco říci. Pravá příčina proč se lid bouřil, i když Bůh, který jediný pravdivě soudí a jediný to ví, přece není neznáma rozumným lidem. Žalobci neuváženě a bezdůvodně obvinili Athanasia. Zvlášť ochránce Macedoniova bludu Sabinus. Kdyby Sabinus uvážil, jak ariáni špatně zacházeli s Athanasiem a jinými, kteří se pevně drželi víry v soupodstatnost, či jaké stížnosti si vymyslili na synodách svolaných proti Athanasiovi či co hlava heretiků Macedonius osnoval proti všem církvím, buď by musil mlčet, a kdyby se rozhodl mluvit, musil by mluvit o hanebnostech kolem toho. Toto všechno Sabinus v tichosti přešel, ale Athanasia obviňuje z toho, co Athanasius neudělal. O vůdci heretiků Macedoniovi, aby zatajil jeho drzé chování, se vůbec nezmiňuje. A co je daleko podivnější, že nemluví špatně o ariánech, kterým se Macedonius vyhýbal. Úplně pomlčel o Macedoniově volbě. Kdyby se totiž o něm zmínil, musil by se také zmínit o jeho zločinech. Jasně to dokazuje to, co se stalo při onom zvolení. Tolik o něm.

1. Hadrianopolis – Palmyra v Syrii – dnes v rozvalinách.

16 KAPITOLA PAVEL POSLÁN DO EXILU A NA JEHO MÍSTO DOSAZEN MACEDONIUS

Jakmile se imperátor Konstantius v Antiochii dozvěděl, že Pavel je opět biskupem v Konstantinopoli, velmi těžce to nesl. Písemně nařídil prefektovi Filipovi, který měl větší moc než ostatní představení provincií – byl druhý po imperátorovi –, aby Pavla vyhnal z církve a na jeho místo uvedl Macedonia. Prefekt Filip obávaje se pobouření lidu, zatajil rozhodnutí imperátora a Pavla se zmocnil lstí. Předstíraje starost o město šel k veřejným lázním zvaným Zeuxippos a poslal tam kohosi s příkazem, aby slušně přišel k Pavlovi a řekl mu, že nutně musí přijít k prefektovi. Když k němu Pavel přišel, prefekt bez otálení ukázal imperátorův příkaz. Biskup, ač to bylo proti němu, klidně to vyslechl. Prefekt jednak kvůli kolem stojícím, jednak ze strachu před velkým pobouřením – mnozí totiž tušili něco a sběhli se k veřejným lázním – přikázal otevřít jedno okno lázní. Pavel byl spuštěn do připravené lodi a rychle poslán do vyhnanství. Prefekt mu přikázal odejít do Soluně, předního města v Makedonii – odtud pocházeli Pavlovi předkové. Tam se mohl volně pohybovat a chodit do illyrských měst. Neumožnil mu však vrátit se na Východ. Pavel tedy, aniž to někdo čekal, byl vyhnán z kostela i z města a odtud rychle odvezen. Imperátorův prefekt Filip spěchal z lázní do kostela. Jako by to bylo ujednáno, byl tam i Macedonius. Všichni viděli, jak sedí s prefektem na čtyřkolovém vozíku. Vojáci s meči v rukou je doprovázeli. Na všechny padl strach. Všichni utíkali ke kostelu. Jak ti, kteří hájili víru v soupodstatnost, tak ti, kteří hájili Ariovo učení. Jakmile se prefekt s Macedoniem blížili ke kostelu, dostali velký strach lidé i sami vojáci. Protože tam bylo tolik lidí, že prefekt přivádějící Macedonia nemohl projít, začali vojáci nasilím odhánět lidi. Lidé byli tak natlačeni na malém prostoru, že se nemohli hnout z místa. Vojáci v domnění, že lidé schválně uzavřeli prefektovi přístup, zaútočili na dav tasenými meči a začali se chystat k boji. Kolem 3 150 lidí prý tam zahynulo. Jedny usmrtili vojáci, druzí byli ušlapáni. Macedonius, jako by se nedopustil ničeho špatného, jako by byl nevinen, se posadil na biskupský stolec. Spíše z rozhodnutí prefekta než podle církevního zákona. Takto tedy Macedonius a ariáni přes tolik lidských mrtvol se ujali řízení církve. V téže době imperátor vybudoval velký a velkolepý kostel zvaný Moudrost (Sofia). K němu připojil kostel zvaný Irene-Pokoj, který jeho otec rozšířil, poněvadž byl malý, a vyzdobil jej. Oba kostely jsou obehnány jednou zdí a nazvány jedním jménem basilika.

17 KAPITOLA ATHANASIUS ZNOVU UTÍKÁ DO ŘÍMA

V této době ariáni znovu falešně obvinili Athanasia. Aby jej mohli obvinit, vymyslili si jiný důvod. Již dříve Konstantin posílal alexandrijské církvi obilí pro výživu chudých. Tvrdili, že Athanasius obilí prodal a použil ve svůj

prospěch. Imperátor jim uvěřil a Athanasiovi pohrozil trestem smrti. Když se Athanasius dozvěděl o výhrůžce imperátora, dal se na útěk a skrýval se. Tehdy římský biskup, když se dozvěděl, že ariáni zase chtějí spáchat na Athanasiovi bezpráví, a když dostal dopis od Eusebia (nikomedského), který zatím již zemřel, a když se dozvěděl, kde se Athanasius skrývá, povolal Athanasia k sobě. V téže době dostal dopis biskupů shromážděných v Antiochii. Dopis mu poslali i egyptští biskupové. Ti jej poučili, že obvinění proti Athanasiovi vznesená jsou očividně falešná. Biskupům shromážděným v Antiochii, kteří mu poslali dopis opačného obsahu, písemně odpověděl. Nejprve je poučil, kolik trpkosti mu způsobil jejich dopis. Potom že jednali proti církevním kánonům, protože jej na koncil nepozvali. Církevní kánon totiž zakazuje církvím, aby se činila rozhodnutí bez římského biskupa. Také jim vytkl, že znetvořují víru a co se stalo v Tyru, že bylo dílem násilí a lsti, protože zápisy o vyšetřování byly pořízeny jednostranně a ve zlém úmyslu. Také to, co uvedli o Arseniovi, že je čirá pomluva. Toto a jiné napsal Julius biskupům shromážděným v Antiochii. Uvedli bychom dopisy Juliovy i dopisy poslané Juliovi, kdyby nám nebránila jejich rozsáhlost. Obhájce Macedonia Sabinus, o němž jsem se dříve zmínil, napsal knihu o událostech na synodách. Naprosto v ní opomenul dopis biskupů shromážděných v Antiochii Juliovi i dopis samého Julia. V dopisech napsaných na synodách obyčeně slovo „jedné podstaty" buď v tichosti přešel nebo prohlásil za neplatné, jinak je pečlivě citoval. Opačné však ve své horlivosti vynechal.
Nedlouho potom Pavel odešel do Soluně a pod záminkou, že jde do Korintu, odešel do Itálie. Zde on i Athanasius vysvětlují imperátorovi své postavení.

18 KAPITOLA KONSTANS ŽÁDÁ KONSTANTIA, ABY MU POSLAL TY, KTEŘÍ ZAVINILI SESAZENÍ ATHANASIA A PAVLA

Imperátor, pod jehož moc spadají západní kraje imperia, považoval za svou křivdu, co se jim stalo, a napsal bratrovi dopis. V něm mu sděluje, aby byli k němu posláni 3 biskupové, kteří by mu zdůvodnili jejich sesazení. Byli tedy posláni Narcissus z Kilikie, Theodorus z Thrákie, Maris z Chalcedonu a Markus ze Syrie. Když se dostavili, nechtěli mluvit s Athanasiem. Také zatajili antiochijské prohlášení o víře. Složili však jiné vyznání než biskupové v Antiochii a to předložili imperátorovi. Zní takto:
„Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele a tvůrce všeho, který je Otcem na nebi i na zemi. Věříme i v jednorozeného jeho Syna Pána našeho Ježíše Krista, který je zrozen přede všemi věky. Je Bůh z Boha, Světlo ze Světla, skrze něhož všechno je učiněno na nebi i na zemi, viditelné i neviditelné. Je Slovo, Moudrost, moc, život, pravé Světlo. V posledních dnech se kvůli nám vtělil, narodil se z Panny, byl ukřižován, umřel, byl pohřben. Vstal z mrtvých třetího dne, vstoupil na nebesa, sedí po pravici Otce a přijde na

konci věků soudit živé i mrtvé. Jeho království nebude konce, ale bude na věky věků, neboť bude sedět po pravici Otce nejen v tomto věku, ale i v budoucím. Věříme v Ducha Svatého, to je, Parakléta, kterého slíbil apoštolům a po nanebevstoupení poslal, aby učil a připomínal všechno. Skrze něho budou posvěcovány duše těch, kteří v něho upřímně věří. Avšak ty, kteří říkají, že Syn povstal z ničeho či že byl z jiné podstaty než z Boha Otce nebo že byla doba, kdy nebyl, obecná (katolická) církev prohlašuje za odcizené církvi." Když toto imperátorovi a mnohým jiným přečetli, odešli, aniž co vysvětlili. Křesťané na východě i na západě nedělali mezi sebou rozdíl. V illyrském městě Sirmiu[1] však vznikla nová hereze. Představený církve Fotinus pocházející z Malé Galatie byl žákem sesazeného biskupa Marcella. A poněvadž chodil ve šlépějích svého učitele, tvrdil, že Boží Syn je pouhým člověkem. O tom řeknu na jiném místě.

1. Sirmium – nynější Mitrovica poblíž Bělehradu.

19 KAPITOLA ROZSÁHLÉ PROHLÁŠENÍ O VÍŘE

Po třech letech se konečně sešli biskupové z Východu a složili jiné vyznání víry. Prostřednictvím biskupa Eudoxia z Germanicie, Martyra a Macedonia z Mopsvestie v Kilikii je poslali italským biskupům. Tato rozsáhlá formulace víry s četnými dodatky krom toho, co bylo uvedeno v dřívějších vyznáních, byla vyložena těmito slovy:

„Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele a Tvůrce všeho, Otce všeho na nebi i na zemi.
Věříme i v jednorozeného jeho Syna Ježíše Krista, našeho Pána, který se zrodil přede všemi věky z Otce, Boha z Boha, Světlo ze Světla, skrze něhož všechno povstalo na nebi i na zemi, viditelné i neviditelné. V posledních dnech kvůli nám se stal člověkem, narodil se ze svaté Panny, byl ukřižován, umřel, byl pohřben. Třetí den vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa, sedí po pravici Otce, přijde na konci věků soudit živé i mrtvé a odplatí každému podle jeho skutků. Jeho království neskončí, ale zůstane na věky. Bude sedět totiž po pravici Otce nejen pokud bude existovat tento svět, ale i v budoucím světě.
Věříme také v Ducha Svatého, to jest, Parakléta, kterého Kristus slíbil apoštolům po svém nanebevstoupení a kterého poslal, aby učil a připomínal jim vše. Skrze něho jsou posvěcovány duše těch, kteří v něho opravdu věří. Ty však, kteří tvrdí, že Syn povstal z ničeho či z jiné podstaty než z podstaty Otce nebo že byla doba, kdy nebyl, prohlašuje svatá obecná, katolická církev za sobě odcizené.
Ze stejného důvodu vyslovuje své anathema těm, kteří říkají, že to jsou tři bohové nebo že Kristus nebyl věčně Bohem nebo že není ani Kristem ani Božím Synem nebo že Otec, Syn a Duch Svatý jsou jedno a totéž nebo že Syn není zrozený nebo že Otec se nerozhodl dobrovolně zrodit Syna.

Nemožno také říci bez bludu, že Syn povstal z ničeho, poněvadž to nestojí nikde v inspirovaných božských Písmech. Ani neříkáme, že Kristus má jinou podstatu než Otec. On se skutečně narodil z Otce. Boží slovo totiž učí, že Kristův Otec je jediný nezrozený a bez počátku. Také nemůžou tvrdit z Písem, že byla doba, kdy nebyl, jako by tu byl nějaký časový rozdíl mezi nimi. Musíme uznat, že Bůh jej zrodil bez časového rozdílu. Doba a věky jsou totiž skrze Krista stvořeny. Ani nelze vhodně říci, že některý, ať už Otec či Syn je bez počátku a zároveň je nezrozený. Také víme, že pouze nepostižitelný Otec je bez počátku a že Syna zrodil způsobem, který nemožno postihnout ani pochopit. Také víme, že Syn zrozený před věky měl stejný počátek jako Otec, který jej zrodil, neboť hlavou Krista je Bůh.[1] I když vyznáváme tři vlastnosti (pragmata, res) a tři osoby, totiž Otce, Syna a Ducha Svatého, nemluvíme tím o třech bozích, neboť víme, že Bůh jako takový je dokonalý, nezrozený, bez začátku, neviditelný, jediný Bůh a že je také Otcem jednorozeného Syna, který jako takový jediný má moc, aby byl, a který jediný štědře dává všemu, aby to bylo. Říkáme-li, že jeden Bůh je Otcem našeho Pána Ježíše Krista a že jediný je nezrozený, nepopíráme tím, že Kristus je Bohem přede všemi věky. Bludu se dopustili ti, kteří odvozují svůj původ od bludu Pavla ze Samosaty. Tvrdí, že Kristus se stal Bohem až po svém vtělení a svou přirozeností byl pouhým člověkem. Víme totiž, že Kristus, ač podřízen Bohu Otci, přece vzhledem ke své přirozenosti je Bůh z Boha, je dokonalým a pravým Bohem a nestal se později z člověka Bohem. Z vůle Boha Otce se kvůli nám stal člověkem a nikdy nepřestal být Bohem. Proto se jich slavnostně zříkáme a máme za to, že mají být vyloučeni z církve ti, kteří tvrdí, že Slovo je pouhým obyčejným Božím slovem a není Bohem, že je slovem proneseným ústy či slovem uzavřeným v mysli a že Kristus a Pán a Boží Syn, prostředník a obraz Boží nebyl před věky, ale v čase, kdy před 400 lety vzal na sebe naše tělo z Panny a stal se Kristem a Božím Synem. Od té doby chtějí, aby začalo Kristovo království a na konci světa že skončí soud. Takový blud zastávají marcelliáni, fotiniáni, ancyrogalatiáni. Ti jednak napadají Kristovo bytí a věčné božství, jednak jeho království, které nemá konce proto, že podle nich existuje jen vláda jednoho Boha. My však tvrdíme, že Slovo není slovem jen tak vysloveným či existujícím v mysli Boha Otce, ale že je Slovem, živým Bohem, který povstal sám od sebe, Božím Synem, Kristem. Netvrdíme, že byl svým Otcem před věky pouze předvídán a že ve všem při stvoření věcí viditelných i neviditelných nepomáhal svému Otci, ale že skutečně existoval s Otcem jako Slovo a je Bohem z Boha. K němu řekl Otec: „Učiňme člověka k obrazu a své podobě."[2] On se dávným otcům zjevil jako člověk, dal Zákon, mluvil skrze proroky a naposledy se stal člověkem a ukázal všem lidem svého Otce. On vládne věčně. Věříme, že Kristus nepřijal teprve nedávno svou důstojnost, ale že je od věčnosti dokonalý a Otci ve všem podobný. Ty však, kteří říkají, že Otec, Syn a Duch Svatý jsou jedno a totéž a že to jsou pouhá jména jedné věci a osoby, ne bezdůvodně vylučujeme z církve, poněvadž Otce, kterého není možné se dotknout a který nemůže trpět, si představují tak, že vtělením možno ho postihnout a že (Otec) může trpět. Jako jsou u latiníků patripassiáni, tak

u nás se nazývají sabelliáni. My víme, že Otec, který poslal svého Syna, zůstal ve vlastní přirozenosti svého neměnného božství. Poslaný Kristus pak splnil úkol vykoupení. Rovněž ty, kteří bezbožně tvrdí, že Kristus se nezrodil z rozhodnutí ani z vůle Otce ani že neznal podstatu úmyslu a rozhodnutí Otce a že se zrodil proti vůli Otce, považujeme především za prokleté a daleko od pravdy. Jednak proto, že proti obecnému poznání Boha, jednak proti mínění a smyslu inspirovaného Božího Písma se takto snaží o něm učit. My však víme, že Bůh se tak rozhodl, a zbožně a upřímně se domníváme, že Syna zrodil Otec dobrovolně a že se k tomu rozhodl. Věříme také zbožně tomu, co se o něm říká: „Bůh mne stvořil na počátku svých cest a k své pomoci."[3] Víme, že nebyl stvořen tak jako jiní tvorové a věci jím vytvořené. Je hříchem a příčí se to víře církve stavět na roveň tvůrce a tvory jím vytvořené a domnívat se, že se zrodil takovým způsobem jako tvorové, kteří mají naprosto odlišné přirozenosti. Svatá Písma nás totiž poučují, že Syn je jediným jednorozeným, svobodně zrozeným Synem. Když říkáme, že Syn jako takový je, žije, existuje jako Otec, přece jej neoddělujeme od Otce, ani si nepředstavujeme, že by byl mezi nimi nějaký časový nebo prostorový odstup, jako je tomu u věcí. Věříme, že není mezi Otcem a Synem žádný odstup a že je nemožno od sebe oddělovat, takže Otec má v sobě celého Syna jakoby ve svém klíně a Syn je celý u Otce a neustále jako by spočíval v jeho klíně. Věříme tedy v dokonalou nejsvětější Trojici. I když jmenujeme Boha Otce a Boha Syna, nevyznáváme tím dva bohy, ale jednoho Boha. Jsou si rovni božstvím a společně vládnou. Jako má Otec vládu nade vším, tak ji má i Syn. Krom Otce je od něho všechno učiněno a řídí se jeho vůlí. Také věříme, že milost Ducha svatého se z vůle Otce bohatě uděluje svatým. Tak nám to předala svatá Písma o moci, která je v Kristu.
Po krátké a souhrnné formulaci víry byli jsme nuceni toto rozvláčněji a plněji vysvětlit, ne abychom rozpoutali pošetilé hádky, ale abychom odstranili veškeré podezření o našem názoru u lidí, kteří nás vůbec neznají. Také aby všichni na Západě poznali nestoudné pomluvy těch, kteří mají opačné mínění, a také aby poznali církevní křesťanské učení biskupů žijících na Východě, které nepokřiveně vykládají podle Písem."

1. 1.K 11,3 – 2. Gen 1,26 – 3. Přísl 8,22.

20 KAPITOLA SYNODA V SARDICE

Toto napsali biskupům na Západě, kteří neznali řecky a také neznali příčinu sporů. Netřeba nijak zvlášť ujišťovat, že víra potvrzená na nicejském koncilu je dosti pevná.
Ač imperátor napsal, aby Pavel a Athanasius se vrátili na svá místa, nebylo to nic platné, neboť vnitřní rozpory stále jitřily lid. Pavel a Athanasius tedy žádali o svolání jiné synody, kde by byla posouzena jejich sporná záležitost i víra potvrzená na všeobecném koncilu. Prohlásili, že jejich sesazením byla porušena víra. Byl tedy svolán do Sardiky[1] města v Illyriku všeobecný koncil, kam se měli sejít všichni biskupové. Oba imperátoři s tím souhlasili. Západní

imperátor se toho dožadoval, druhý, který vládl na Východě byl ochoten rovněž vyslechnout rozhodnutí. Jedenáctého roku po smrti otce obou imperátorů za kunsulů Rufina a Eusebia byl svolán koncil do Sardiky.[2] Sešlo se tam asi 300 biskupů ze Západu, jak říká Athanasius.[3] Z východních biskupů, jak vypráví Sabinus, pouze 76. Mezi nimi byl biskup Ischyras z Mareotis, kterého zvolili za tamního biskupa ti, co sesadili Athanasia. Jedni (z východních biskupů) se totiž vymluvili na chabé zdraví, jiní na nedostatek času a svalovali vinu na římského biskupa Julia. Od té doby, kdy byl svolán koncil (synoda), uplynul již 1 rok a 6 měsíců. Athanasius, který čekal na synodu, se zdržoval v Římě. Když se tedy v Sardice sešli východní biskupové, nechtěli se setkat se západními biskupy. Namítali, že s nimi nebudou mluvit dříve, dokud Athanasia a Pavla nevyženou ze shromáždění. Když sardský biskup Protogenes a biskup Osius (Hosius) ze španělského města Cordoby nedovolili, aby Pavel a Athanasius nebyli přítomni, východní biskupové okamžitě odešli. V thráckém městě Filippi ustavili soukromou synodu. Vedle ostatního je jasné, že měli odsoudit slovo „homousios – jedné podstaty" a v dopisech začali všude šířit názor, že Syn není podobný Otci. Biskupové shromáždění v Sardice je předně odsoudili za to, že opustili koncil; dále Athanasiovy žalobce zbavili hodnosti proto, že zpochybnili víru nicejského koncilu. Dále zavrhli názor, že Syn není podobný Otci. Konečně slovo „jedné podstaty" daleko více osvětlili a zpravili o tom všechny biskupy. Obě strany si myslely, že jednaly správně. Východní biskupové proto, že západní biskupové přijali ty, které oni sesadili. Západní biskupové, kteří je sesadili, zase proto, že odešli před vyšetřením sporu a že neváhali rozvrátit víru nicejského koncilu. Pavel a Athanasius se vrátili zase na svá místa a současně vyslovili anathema proti biskupu v Ancyře v Malé Galatii Marcellovi, který již dříve, jak jsme vzpomenuli v 1. knize, byl sesazen, protože se snažil ze všech sil napadat rozhodnutí proti němu vzneseném. Tvrdil, že jej podezřívali z bludu Pavla Samosatenského jen proto, že nepochopili jeho knihu. Nám však není neznámo, že Marcellovu knihu vyvrátil Eusebius Pamphili ve svých třech knihách proti Marcellovi. Eusebius citoval Marcellova slova a snažil se je vyvrátit. Říkal, že Marcellus stejně jako Afričan Sabellius a Pavel ze Samosaty považoval Pána Ježíše za pouhého člověka.

1. Sardica – dnešní Sofia v Bulharsku.
2. r. 347/8 – Podle Funka (Lehrbuch der Kirchengeshichte) r. 344.
3. Socrates tu vzal počet zúčastněných z Athanasiovy 2. řeči proti ariánům, kde však Athanasius říká, že těch, kteří byli na synodě v Sardice i těch, kteří později podepsali synodní rozhodnutí bylo 344. V listě Ad monachos Athanasius píše, že na synodě v Sardice bylo všech jak z Východu tak Západu ne více než 170.

21 KAPITOLA OBHAJOBA EUSEBIA PAMPHILI

Někteří začali napadat Eusebia Pamphili kvůli jeho knihám, jako by přál Ariovu bludu. Proto považuji za vhodné něco říci o Eusebiovi. Předně Eusebius byl na nicejském koncilu při rozhodnutí o slově „jedné podstaty" a souhlasil s tím. V 3. knize, kterou napsal o životě Konstantina, vzpomíná na koncil skorem těmito slovy: Imperátor se snažil přivést je k jednotě tak dlouho, až ve všem, co se týkalo této otázky, byli zajedno a všichni souhlasili s názorem nicejské víry. Jestliže tedy Eusebius říká, že na koncilu bylo odstraněno, co bylo sporné, a že všichni stejně smýšleli, proč se někteří domnívají, že přál Ariově herezi? Ariáni se zase mýlí, myslí-li si, že s nimi souhlasil. Kdyby však někdo tvrdil, že Eusebius jako by přál ariánům, protože ve svých knihách velmi často užívá výrazu „skrze Krista", tomu odpovíme, že velmi často i jiní církevní spisovatelé, mluví-li o poslání našeho Spasitele jako člověka, se vyjadřují podobně. Sám Apoštol, který nikdy nebyl považován za učitele nějakého zvráceného názoru, užíval především tohoto výrazu. Jaký byl názor Eusebiův, když Arius tvrdil, že Syn je tvorem, že je jako jeden z tvorů, poznáš zde, co říká v 1. knize proti Marcellovi: „Jednorozený jediný Boží Syn a žádný jiný byl ohlášen a existuje. Proto nutno právem pokárat ty, kteří se neostýchají považovat jej za tvora a tvrdit, že povstal jako ostatní tvorové z ničeho. Proč by byl Synem a proč jednorozeným z Boha, když by měl tutéž přirozenost jako ostatní tvorové a když by byl jedním z obyčejných smrtelníků a byl stvořen z toho, co nebylo? Tak nám to Písma o něm nepředávají." Krátce na to také dodává: „Kdo tedy učí, že Syn se zrodil z ničeho, že je obzvláštním stvořením z ničeho, neuváženě mu sice přisuzuje jméno, ale ve skutečnosti popírá, že je Synem. Kdo se totiž narodil z toho, co není, nemohl být opravdu Božím Synem a nebyl by ničím jiným, než to, co se rodí. Boží Syn se zrodil z Otce, bude tedy i Bohem. Co totiž znamená „Boží výhonek", než že se podobá tomu, z koho vyhání? Král zakládá město, nerodí však město. Zrodit Syna není totéž co založit. Rovněž kdo něco zhotovuje, není otcem, nýbrž tvůrcem. Není tvůrcem svého syna, ale otcem. Kdesi v Písmě se najdou tato slova: „Pán mne stvořil na počátku svého díla" (Přísl. 8,22). Smysl slov – to vysvětlím za chvíli – musíme dobře uvážit a ne jako Marcellus jedním slovem snažit se otřást obzvláštním dogmatem církve." Toto a tomu podobné uvedl Eusebius v 1. knize proti Marcellovi. Ve 3. knize však poučuje, jak máme rozumět slovu „stvoření", takto: „Ono „Pán mne stvořil na počátku svého díla" nutno chápat tak, jak jsme předtím vysvětlili. Říká-li, že byl stvořen, neříká to v tom smyslu, jako by z toho co není, přešel do toho, co je, a byl jako ostatní tvorové učiněn z toho, co není, jak se někteří zvráceně domnívají. Poněvadž má své bytí (ousia), žil a existoval před stvořením světa a svým Otcem, Pánem všeho byl ustanoven knížetem veškerenstva. Ono „stvořil" je místo slova „ustanovil" nebo „určil" Také apoštol Petr nazývá knížata a vládce stvořením. „Buďte poddáni pro Boha všemu lidskému stvoření, buďto králi jako nejvyššímu pánu nebo správcům, kteří od něho jsou posláni" (1 P 2,13). Rovněž prorok říká: „Buď připraven, Jerusaléme, vzývat Boha; hromobitím a stvořením ducha

oznamuje lidem svého Krista" (Amos 4,13). To „stvořením ducha" neznamená, že duch byl učiněn z toho, co není. Bůh nestvořil Ducha (Svatého), když skrze něho oznámil lidem svého Krista. Duch Svatý existoval ještě dříve, než se objevilo slunce. Poslal jej v době, kdy byli apoštolové shromážděni. Jeho hlas hřměl jako hrom z nebe, jako když táhne silný vítr a apoštolové byli naplněni Duchem Svatým. Takto oznámil všem lidem Božího Krista podle proroctví, které řeklo: „Hromobitím a stvořením ducha oznamuje lidem svého Krista." Slovo „stvořil" je místo slova „poslal" či „ustanovil" Hromobití z nějakého důvodu naznačuje hlásání evangelia. Také David, když říká „Srdce čisté stvoř ve mně, Bože" (Ž 50,12), neříká to proto, že by neměl srdce, ale že si přeje, aby se v něm zrodilo čisté smýšlení. Z téhož důvodu Pavel také říká: „Aby dva přetvořil v jednoho člověka „(Ef 2,15). To znamená: Spojil. Pohleď, zda „obléci nového člověka, který je stvořen podle Boha", a „v Kristu nové „stvoření" a jiná místa můžeme nalézt v Bohem inspirovaných knihách? Nediv se, že Písmo mluví obrazně. „Bůh mne stvořil na počátku svého díla" tedy znamená „ustanovil" nebo „určil" "
Toto uvedl Eusebius v knihách proti Marcellovi. My jsme to citovali, abychom tím odpověděli těm, kteří Eusebia pošetile napadají a urážejí. Nemohou dokázat, že Eusebius, když užil ve svých knihách slova naznačující Kristovo spasitelské poslání, přidělil Božímu Synu začátek bytí. Eusebius byl obdivovatelem Origenových spisů, v nichž by mohli najít skrytý, alegorický smysl a porůznu i najít, že Syn se zrodil z Otce. Tímto jsme chtěli odpovědět těm, kteří Eusebia osočují.

22 KAPITOLA ATHANASIUS A PAVEL SE VRACEJÍ NA SVÁ MÍSTA

Biskupové shromáždění na oddělených synodách jak v Sardice tak v thráckém městě Filippi se vrátili do svých měst. Západní a východní církev se kvůli sporům rozdělily. Rozdělující hranicí společenství byla hora mezi Illyriem a Thrákií nazvaná Tisucis (Susacis). Až do té doby, přesto že věroučné spory nebyli odstraněny, sdíleli společenství. Potom se však nestýkaly. Takový hanebný rozkol zavládl v té době v církvi. Ihned potom imperátor vládnoucí na Západě oznámil svému bratru, co se stalo v Sardice, a vyzval jej, aby se postaral, aby Pavel a Athanasius se mohli vrátit do svých biskupských sídel. Když však Konstantius bratrův požadavek ze dne na den odkládal, imperátor na Západě Konstans dal bratrovi na vybranou: Buď aby Pavla a Athanasia znovu ustanovil v jejich církvích, nebo, kdyby to neučinil, že jej bude považovat za nepřítele a nemůže proto čekat nic jiného než válku. Svému bratrovi napsal toto: „Zde u mně jsou Athanasius a Pavel. Vyslechl jsem od nich, že jsou pro svou zbožnost pronásledováni. Slíbíš-li, že se vrátí na svá místa a potrestáš-li ty, kteří bezdůvodně jim ukřivdili, pošlu ti tyto muže. Pakli se budeš zpěčovat, ujišťuji tě, že přijdu a proti tvé vůli je dosadím znovu na jejich místa."

23 KAPITOLA POKRAČOVÁNÍ

Východní imperátor těžce nesl toto sdělení. Povolal k sobě nemálo východních biskupů a ptal se jich, jak se má rozhodnout. Oni odpověděli, že je lepší dovolit Athanasiovi ujmout se správy církve než rozpoutat zase vnitřní válku. Imperátor byl přinucen k sobě povolat Athanasia. Mezitím západní imperátor Konstans poslal Pavla s dvěma biskupy a s doporučujícím dopisem svým i dopisem synody s veškerou poctou do Konstantinopole. Athanasius se dosud bál a váhal jít ke Konstantiovi. Obával se, že bude zase falešně obviněn. Proto imperátor Východu jej k sobě povolává ne jednou, ale i třikrát, jak dokazují dostatečně dopisy, které jsme přeložili z latiny do řečtiny a zní takto:

„Konstantius Vítěz, Augustus biskupu Athanasiovi.
Naše obzvláštní dobrotivost nestrpí, abys byl déle pronásledován a jakoby zmítán v rozbouřeném mořském příboji. Naše stálá úcta k tobě nedovoluje, abys zbaven své vlasti, oloupen o majetek bloudil po dalekých a nebezpečných cestách. Při své citlivé duši příliš dlouho jsem odkládal ti napsat, poněvadž jsem čekal, že ty sám přijdeš a požádáš mne o pomoc ve svých svízelích. Snad strach tě zdržoval ve tvém úmyslu. Proto jsme poslali tvé důstojnosti jako projev naší laskavosti dopis, abys co nejdříve k nám přišel. Jednak abys splnil své přání, jednak abys zakusil naši dobrotivost a jednak abys znovu dostal své sídlo a majetek. Kvůli tomu jsem prosil svého bratra vítěze a augusta Konstanta, aby ti umožnil přijít ke mně a za pomoci mé i bratra abys mohl znovu získat vlast, což ti zaručuje naše dobrotivost vůči tobě."

„Konstantius Vítěz, Augustus biskupu Athanasiovi.
V dřívějším dopise jsme ti velmi jasně naznačili, abys klidně k nám přišel, protože bylo naším úmyslem poslat tě do tvého sídla. Tvé důstojnosti jsme přece poslali dopis. Nastup do úředního vozu a bez obav rychle přijeď, abys mohl včas získat, po čem toužíš."

„Konstantius Vítěz a Augustus biskupu Athanasiovi.
V Edesse v přítomnosti tvých kněží jsme se rozhodli poslat k tobě jednoho z kněží, aby sis pospíšil přijít na mé panství a přijít zároveň ke mně a pak bez meškání aby ses odebral přímo do Alexandrie. Poněvadž již uplynula dlouhá doba, co jsi dostal náš dopis a ještě ses nerozhodl k nám přijít, proto jsme se rozhodli znovu ti připomenout, abys bez váhání k nám brzy přišel a mohl ses vrátit do své vlasti, což bylo tvým přáním. A abys byl co nejpodrobněji o všem zpraven, poslali jsme k tobě diakona Achetu, od kterého se dozvíš, jak jsme se rozhodli a co si přeješ dosáhnout."
Když Athanasius dostal tento dopis v Aquileji[1] – tam se zdržoval po odchodu ze Sardiky – spěchal do Říma. Dopis ukázal římskému biskupu Juliovi. Římská církev měla z toho velkou radost. Domnívali se, že imperátor Východu bude souhlasit s vírou (nicejského koncilu), když k sobě povolal Athanasia. Julius to naznačil v listě týkajícím se Athanasia kléru a lidu alexandrijskému.

1. Aquilea – město při Jaderském moři.

Dopis římského biskupa Julia do Alexandrie

„Biskup Julius kněžím, diakonům a alexandrijskému lidu, milovaným bratřím v Pánu pozdrav.

Nejmilejší bratří, upřímně vám blahopřeji, že můžete na vlastní oči vidět plody své víry. Vidíte to na mém spolubratru Athanasiovi. Pro jeho upřímně zbožný život vám jej Bůh znovu vrátil. Z toho možno poznat, jak vroucně jste se modlili k Bohu a kolik v tom bylo lásky. Myslili jste na nebeská příslíbení a naučili jste se je od mého milovaného bratra milovat. Dobře jste poznali onou správnou vírou ve svých duších Athanasia. Byl přítomen ve vašich zbožných myslích a věřili jste, že nebude navždy od vás odloučen. Není třeba vám psát dlouhý dopis, neboť cokoli řeknu, to vaše víra již měla, a co jste si přáli, to se bohatě splnilo Kristovou milostí. Znovu opakuji, blahopřeji vám, že jste se nedali nijak zviklat ve své pevné víře. Také neméně blahopřeji svému bratru Athanasiovi. Ač velmi zkusil, přece téměř stále vzpomínal na vaši lásku. Ač byl tělem od vás vzdálen, duchem byl vždy s vámi. Myslím, nejmilejší bratří, že velmi málo myslí na nepříjemnosti, které zakusil. Všichni dobře poznali vaši i jeho víru. Jestliže tak těžký úděl jej nezlomil, kdo by nevěřil, že tolik lásky se rozhořelo ve vašich srdcích k vašemu biskupu a že on pro své tak slavné ctnosti bude účasten v nebi slíbených dober, ve které doufáme. On vydal úžasné svědectví o víře jak pro přítomnost tak i pro budoucnost. Zakusil tolik útrap na zemi i na moři a úklady ariánské strany jako by ušlapal. Kvůli nenávisti svých nepřátel se ocital v nebezpečí, pohrdal smrtí. Avšak pomocí všemohoucího Boha a Pána našeho Ježíše Krista vyvázl bez pohromy. Věřil, že unikne nástrahám nepřátel a že se zase stane útěchou vašich duší. Spolu s vámi si odnesl z boje velmi vznešenou trofej vítězství. Byl vyznamenán před celým světem a všem ukázal důkaz tak slavně prožitého života. Vždyť ten, kdo hájil tak rozhodně svou víru a nebeskou nauku, ten také jasně ukázal na vaši obzvláštní lásku k němu. Vrací se k vám s větší slávou, než když od vás odešel. V ohni se ukáže vzácné čisté zlato a stříbro. To možno říci o důstojnosti tak vynikajícího muže. Po uhašení požáru utrpení, po tolika nebezpečích se k vám vrací prohlášen nevinným nejen ode mne, ale také od celého koncilu. Nejmilejší bratří, přijměte s boží poctou a s radostí svého biskupa Athanasia i ty, kteří s ním trpěli. Svými spasitelnými dopisy jste živili a napájeli svého pastýře žíznícího a lačnícího po vaší zbožnosti, když byl mezi vámi. Byli jste mu velkou útěchou, když byl v cizině a vaše zbožné duše mu velmi ulehčovaly utrpení, když byl pronásledován a když mu strojili úklady. Myslím již na vaši radost z jeho návratu, myslím na vaši velkou zbožnost i na čestné lidi, kteří se budou sbíhat jako k nějaké slavnosti. Jaký to bude den, až se k vám vrátí můj bratr. Bude to opravdu velká radost, zvlášť když ustaly dřívější třenice. Jeho důstojný návrat jistě naplní všechny neuvěřitelnou radostí. I my se budeme velmi radovat, že nám bylo dopřáno poznat takového muže. Bude asi správné, abychom dopis zakončili modlitbou: Všemohoucí Bůh a jeho Syn náš Pán Ježíš Kristus nechť vám stále dopřává svou milost a odmění vaši vynikající víru, kterou jste dosvědčili tak krásně ve svém biskupu. Nechť vám štědře dopřává, abyste vy i vaši potomci zde i v budoucím životě dosáhli takové

odměny, kterou ani oko nevidělo, ani o které ucho neslyšelo a na kterou si člověk nepomyslil, kterou připravil Bůh těm, kteří ho milují skrze Pána našeho Ježíše Krista, skrze nějž všemohoucímu Bohu sláva na věky. Amen. Vám, nejmilejší, přeji hodně zdraví."
Athanasius spoléhaje se na tento dopis odešel na Východ. Imperátor jej nikoli nerad tehdy přijal. Přece však se jej snažil oklamat na radu lstivých ariánů. Řekl Athanasiovi: „Třeba že jsi znovu získal biskupské sídlo z rozhodnutí koncilu a s mým svolením, přece, poněvadž v Alexandrii jsou lidé, kteří nejsou ve společenství s tebou, chci, abys jim dovolil ponechat si jeden kostel ve městě." Na tento požadavek Athanasius rychle odpověděl: „Imperátore, ve tvé moci je přikázat nebo učinit, co je ti libo. I já od tebe žádám, abys mi prokázal něco místo dobrodiní." Když to imperátor rychle a ochotně slíbil, dodal Athanasius: „Žádám na tobě totéž, co jsi chtěl na mně. Žádám, aby v jednotlivých městech se dal jeden kostel těm, kteří se sami odloučili od společenství s ariány." Jakmile ariáni prohlédli Athanasiův úmysl, řekli, že tuto záležitost nutno odložit na jindy. Imperátorovi přesto nepřekáželo nic v tom, aby to, co si usmyslil, neobešel jiným způsobem. Proto dosadil na původní místa Athanasia, Pavla, Marcella, biskupa v Gaze Asklepa a biskupa v Hadrianopolis Lucia. Tito dva poslední měli povolení od synody v Sardice. Asklepus proto, že předložil úřední zápis, ze kterého vysvítalo, že Eusebius Pamphilus a několik jiných dobře věděli o příčinách jeho sesazení a že mu Eusebius vrátil jeho hodnost. Lucius proto, že jeho žalobci se rozprchli. Tedy na příkaz imperátora se vrátili do svých měst a městům bylo přikázáno, aby je ochotně přijala. V Ancyře, poněvadž Basilius byl vyhnán a na jeho místo přišel Marcellus, nastalo nemalé pobouření. Marcellovým protivníkům to bylo příležitostí znovu Marcella osočovat. Asklepa občané Gazy přijali rádi. V Konstantinopoli Macedonius dočasně uvolnil místo Pavlovi a v kostele v kterémsi městě svolal shromáždění. Biskupům, klerikům a alexandrijskému lidu napsal imperátor dopis, aby Athanasia ochotně přijali. Také v jiných dopisech přikázal, aby bylo zcela smazáno, co bylo na soudech proti Athanasiovi vyneseno. Dopisy jsou zde přiloženy.

Dopis přimlouvající se za Athanasia

Vítěz Konstantius Maximus, Augustus biskupům a kněžím alexandrijské církve. Pozdrav.
Je známo, že ctihodný biskup Athanasius milostí a dobrotivostí Krista nikterak nebyl zbaven úřadu, ačkoli na krátký čas se podřídil lidskému soudu, který mu nebyl přiznivě nakloněn. Považoval však za spravedlivé podřídit se Boží prozřetelnosti, která vše řídí. Z Boží vůle a naším rozhodnutím se vrátil do vlasti i do církve, jíž z Božího pokynu byl představeným. Naše dobrotivost mu musí pomáhat. Proto všechna rozhodnutí proti těm, kteří sdíleli společenství s ním, musí být zrušena a zapomenuta a veškerá podezření proti němu odstraněna. Klerikům, jak se sluší, musí být potvrzeny všechny výsady kdysi jim

dané. Také jsme považovali dokázat mu svou laskavost tím, že všichni, kteří jsou zapsáni do svatého stavu kléru, biskupové i klerici i všichni jeho přívrženci mají zajištěn klid. Znamením dobré vůle každého bude plný souhlas s Athanasiem. Nařídil jsem tedy, aby všichni, kdo správně smýšlí a jsou s Athanasiem ve společenství, takto mou vůlí stejně jako dříve Boží prozřetelností užili dobrodiní daného jim Bohem.

„Vítěz Konstantius Maximus, Augustus lidu alexandrijské církve.
Vždy bylo naší snahou vás dobře spravovat. Proto jsme se rozhodli poslat vám biskupa Athanasia, muže spravedlivě smýšlejícího, skromného a vynikajících mravů, kterého jste dlouho postrádali. Přijměte jej jako obvykle důstojně. Ať je vaším pomocníkem, když se modlíte k Bohu. Snažte se zachovat jednotu a klid jak mezi sebou, tak i s námi, jak to vyžadují přesvatá ustanovení církve. Nesluší se, aby mezi vámi byla nejednota a aby byl porušen z některé strany klid, který v naší době panuje. Přejeme si, aby toto zlo bylo vzdáleno od vás. Vybízíme vás, nejmilejší Alexandrijští, abyste se se svým představeným Athanasiem modlili k Bohu, aby pohané, kteří jsou dosud v síti bludu uctívání model, se snažili vyznávat učení našeho přesvatého náboženství. Radíme vám, abyste vytrvali v tom, co jsme vám předtím uvedli, a abyste rádi přijali biskupa poslaného vám Božím i naším rozhodnutím a zahrnuli jej všelikou péčí. Jistě budete souhlasit s naší dobrotivostí. Avšak kdyby jej někteří ze zlé vůle nechtěli přijmout – aby byla odstraněna živná půda pro hádky a vytáčky – nařídili jsme vašim soudcům zkrotit těžkým trestem všechny, kdo by se tomu vzpírali. Poznáte, že k našemu rozhodnutí podle Boží vůle potrestat buřiče nás vede starost o klid u vás. Upřímně zachovejte, co souhlasí se svatým náboženstvím. Přijměte Athanasia s veškerou úctou a poctami a modlete se spolu s ním za svornost mezi vámi i v celém světě k všemohoucímu Bohu Otci."

„Vítěz Konstantius, Augustus Nestoriovi.
(týž dopis poslán prefektům v Augustodomnici, Thebaidě i Libyi)
Jestliže se někdy předtím stalo nějaké příkoří či křivda těm, kteří sdílejí společenství s Athanasiem, chceme, aby se to již nikdy nestalo. Také chceme, aby jeho klerici dostali zase své dřívější výsady.[1] Chceme, aby tento náš příkaz byl dodržován a aby všichni klerici, kteří sdílejí společenství s Athanasiem, který byl znovu ustanoven ve své církvi, měli tytéž výsady, jich užívali a v klidu žili."

1. V řeckém textu je „aleitourgesia", osvobození od veřejných služeb.

24 KAPITOLA ATHANASIUS V JERUZALÉMĚ

Biskup Athanasius spolehnuv se na tento dopis odešel přes Syrii do Palestiny. Když přišel do Jeruzaléma, vysvětlil biskupu Maximovi jednak rozhodnutí

sardické synody, jednak že imperátor Konstantius souhlasil s rozhodnutím biskupů. Dokázal také, že byla svolána synoda biskupů. Maximus bez váhání povolal některé biskupy ze Syrie a Palestiny. Na synodě oznámil Maximus své společenství s Athanasiem a vzdal mu poctu. Tato synoda také napsala Alexandrijským a biskupům v Egyptě a Libyi své rozhodnutí o Athanasiovi. Proti Maximovi, který předtím odmítl podporovat Athanasia a nyní toho litoval, se ostře ozvali všichni, kteří nenáviděli Athanasia, jako by nebylo správné, co učinil. Athanasius se rozhodl podporovat Maxima a sdílet s ním společenství. Vzdal mu také svou poctu. Když se o tom dozvěděli Ursacius a Valens, kteří dříve horlili pro Ariovo učení, odsoudili své dřívější jednání, odebrali se do Říma, biskupu Juliovi dali potvrzení o své lítosti a souhlasili s vírou v soupodstatnost. Athanasiovi poslali dopis a mezi jiným prohlásili, že chtějí s ním sdílet společenství. Takto tedy Ursacius a Valens přemoženi šťastným Athanasiovým koncem souhlasili, jak jsem řekl, s vírou v soupodstatnost. Athanasius se pak odebral přes Palusium do Alexandrie. V jednotlivých městech, kudy procházel, učil, varoval před ariány a vybízel, aby přijali ty, kteří vyznali víru v soupodstatnost. V některých církvích světil služebníky. Že světil v jiných církvích služebníky, to bylo důvodem k jeho dalšímu obvinění. Tolik o tom, co se přihodilo Athanasiovi.

25 KAPITOLA TYRANI MAGNENTIUS A BRITANIO, KONSTANTIOVA PORÁŽKA

Mezitím se stát ocitl v nelehkém válečném postavení. Stručně shrnu události. Když zemřel Konstantin, který založil Konstantinopolis, jeho 3 synové – jak jsem uvedl v 1. knize – si rozdělili vládu v říši. Nutno však vědět, že spolu s nimi vládl jejich příbuzný Dalmatius nesoucí jméno svého otce. Vládl krátký čas. Zabili jej vojáci. Konstantius nepřikázal ani nezakázal jej zabít. Že Konstantin Mladší zahynul, ať už tím, že vtrhl na území svého bratra či rukou vojáků, o tom jsme již řekli. Po jeho smrti vypukla válka Peršanů proti Římanům. V ní si Konstantius nevedl úspěšně. V noci byla svedena bitva na hranicích mezi římským a perským imperiem a perské vojsko prý na čas zvítězilo. V téže době poměry křesťanů nebyly nijak klidné. Kvůli Athanasiovi a slovu „jedné podstaty" byl v církvích sváděn ostrý zápas. Za těchto událostí vystoupil v západních zemích tyran Magnentius. Ten intrikami sesadil imperátora v západních částech imperia Konstanta, který se tehdy zdržoval v Gallii. Rozpoutala se revoluce. Tyran Magnentius se zmocnil celé Itálie, podmanil si Afriku a Libyi a obsadil i Gallii. V illyrském městě Sirmiu prohlásili vojáci tyranem jiného, jménem Vetranio (Bratanio). I v Římě propuklo povstání, neboť syn sestry Konstantia Nepotianus podporován gladiátory domáhal se moci nad imperiem. Magnetiovi vojáci jej zabili. Magnentius vpadl do západních území a zpustošil je.

26. KAPITOLA ATHANASIUS A PAVEL ZNOVU VYHNÁNI

Tolik špatného se sběhlo za krátký čas čtyř let po synodě v Sardice za konsulů Sergia a Nigriana. Když to bylo Konstantiovi oznámeno, domníval se, že nadešla vhodná doba zmocnit se vlády nad celým imperiem. Jako imperátor Východu se rozhodl vojensky vytáhnout proti tyranům. Athanasiovi protivníci si zase v domnění, že nastala vhodná doba, vymyslili proti Athanasiovi, ještě než přišel do Alexandrie, velmi těžká obvinění. Imperátorovi Konstantiovi namluvili, že Athanasius rozvrátil celý Egypt a Libyi. Vysvěcení služebníků v jiných církvích mu velmi přitížilo. Athanasius se mezitím vrátil do Alexandrie a svolával různé synody egyptských biskupů. Ti potvrdili rozhodnutí biskupů na synodě v Sardice a rozhodnutí synody v Jerusalémě svolané Maximem. Imperátor, který se dříve přidržoval ariánského bludu, změnil všechna svá dřívější rozhodnutí. Nejprve přikázal poslat do vyhnanství konstantinopolského biskupa Pavla. Ti, co Pavla odváděli, v kappadockém městě Kukusi Pavla hanebně uškrtili. Také Marcellus byl vyhnán z Ancyry a představeným církve se opět stal Basilius. Hadrianopolský biskup Lucius byl v okovech umučen ve vězení. Také to, co bylo doneseno imperátorovi o Athanasiovi, imperátora tak rozhněvalo, že přikázal Athanasia odstranit, ať se nalézá kdekoli. Přikázal rovněž zabít představené církví v Thrákii Theodula a Olympia. O čem rozhodl imperátor, nezůstalo Athanasiovi utajeno. Tušil to a dal se na útěk. Tak se vyhnul imperátorovým hrozbám. Osočovali jej ariáni, zvláště biskup z Nerodiady v Kilikii Narcissus, Georgius z Laodicee a představený antiochijské církve Leontinus. Tento Leontinus již jako kněz byl zbaven své hodnosti. Obcoval se ženou jménem Eustolia a ve snaze utajit hanebné podezření, dal se vyklestit, aby potom s ní mohl volně žít, aniž by se dopustil, co by bylo považováno za hřích. Z vůle a úsilí imperátora Konstantia se stal biskupem antiochijské církve po Stefanovi, který nastoupil po Placitovi. Ale o tom dost.

27. KAPITOLA KONSTANTINOPOLSKÝ BISKUP MACEDONIUS

V této době Macedonius, který byl zbaven úřadu, jak jsme uvedli, se stal představeným kostelů v Konstantinopoli. Poněvadž dostal velikou volnost v jednání, rozpoutal mezi křesťany válku o nic horší, než byla v době tyranů. Přemluvil imperátora, aby mu napomáhal při pustošení kostelů. Šel až tak daleko, že cokoli chtěl špatného podniknout, bylo provedeno zákonitou cestou. Ve všech městech byl oznámen zákon. Vojákům bylo nařízeno horlivě pomáhat při vykonávání imperátorových nařízení. A tak byli vyhnáni nejen z kostelů, ale i z měst všichni, kteří souhlasili s vírou v soupodstatnost. Nejprve však byli vyšetřováni. Po dlouhém vyšetřování ti, kteří se málo nebo téměř nic nestarali o kostely, začali je nutit, aby s nimi sdíleli společenství. Nebylo

to menší násilí, než co činili kdysi ti, kteří nutili křesťany uctívat modly. Mnozí byli různým způsobem mučeni, mrzačeni, byl jim zabavován majetek. Jiní byli vyhnáni z vlasti, jiní zemřeli při mučení, někteří zemřeli ve vyhnanství. Toto se dělo ve východních městech a zvláště v Konstantinopoli. Toto pronásledování, které před tím nebylo tak hrozné, rozšířil Macedonius, jakmile se stal biskupem. V řeckých, illyrských městech a ve městech v ostatních částech světa na Západě byla města toho ušetřena, poněvadž byla jednotná a vždy u nich vládla víra nicejského koncilu.

28 KAPITOLA ATHANASIOVO SVĚDECTVÍ O ARIÁNU GEORGIOVI

Slyšme Athanasia o tom, co v té době dělal v Alexandrii Georgius. Toto vypráví o událostech:
„Někteří přišli do Alexandrie a hledali nás, aby nás zabili. Co se stalo potom, to bylo horší než to předtím. Vojáci znenadání obklíčili kostel. Místo modliteb se tu válčí. Tehdy Georgius, kterého poslali z Kappadokie, přišel v postní době a co se od nich naučil, prováděl v ještě větší míře. Po svatém týdnu začali dávat panny do vězení. Vojáci odváděli spoutané biskupy. Z domů byly odváděny vdovy a sirotci, domy byly zapečetěny, rodiny pleněny, křesťané v noci násilím odváděni. Bratří klerikŭ stejně jako klerici se ocitli v nebezpečí života. Bylo to velmi kruté, ale daleko krutější bylo, co se stalo potom. V následujícím svatodušním týdnu se totiž lid postil a šel se modlit na hřbitov, protože nechtěli mít noc společného s Georgiem. Když tento nehodný člověk to zpozoroval, poslal proti nim vojenského velitele manichejce Sebastiana. Ten s vojenským oddílem s tasenými meči, luky a oštěpy v neděli zaútočil na lid. Velmi urážel tu trochu lidí – velká většina již odešla –, kteří se tam ještě modlili. Pak dělal co nejhoršího jen mohl. Zapálil hranici, panny postavil před oheň a nutil je vyznat ariánskou víru. Když poznal, že je nemohl přinutit, že pohrdají ohněm a plameny, vysvlékl je ze šatů, bil je do úst a tváří, takže je známí těžko poznávali. Zatkl také 40 mužů a bil je novým způsobem. Pruty, které měly ještě trny, rozdrásal jim záda tak, že někteří s vraženými trny do zad musili jít k lékaři. Jiní, kteří nemohli vydržet tak kruté mučení, si raději přáli zemřít. Všichni muži spolu s pannami byli odvedeni k velké Oase. Těla mrtvých nebylo dovoleno dát příbuzným, byla pohozena. I to bylo vojákům dovoleno. Vojáci to tajili, aby u lidí budili dojem, že nic krutého nespáchali. To tedy dělali ve své zaslepenosti. Krutost, nelidskost a hanebné jednání vojáků byly přece jen odhaleny. Blízcí příbuzní se radovali nad svými, že vyznali pravou víru, ale přece se jen rmoutili, že nemohli pohřbít jejich těla. Biskupy z Egypta a Libye Ammonia, Thmuida, Gaia, Filona, Hermena, Plinia, Psenosirima, Nilammona, Agathona, Anagamfa, Marka, Drakontia, Adelfia, jiného Ammonia a jiného Marka, kněze Hieraka a Dioscora okamžitě poslali do vyhnanství. S těmito vyhnanými z vlastních sídel tak krutě zacházeli, že někteří z nich zemřeli na cestě, jiní v exilu. Více než 30 biskupů zabili. Po příkladu Achaba se snažili ze všech sil odstranit pravdu ze světa."

Takto vylíčil Athanasius, co dělal Georgius v Alexandrii.[1] Imperátor odvedl vojsko do Illyria. Byl k tomu donucen jednak v zájmu státu, jednak že vojáci provolali imperátorem Britania. Když přišel do Sirmia, uzavřel s Britaniem příměří. Mezitím se snažil přivést na svou stranu vojáky, kteří provolali Britania imperátorem. Vojáci dali přednost Konstantiovi a provolali jej za jediného augusta, krále a imperátora. O Britaniovi se ani nezmínili. Když Britanio poznal, že je zrazen, vrhl se k nohám imperátora. Konstantius mu odňal čelenku a purpurový plášť, ale jednal s ním vlídně. Vybídl ho, aby klidně žil jako soukromá osoba. Starému člověku je příjemnější žít bez nepříjemných povinností než si podržet prázdnou hodnost plnou velkých starostí. Tak to skončilo s Britaniem. Imperátor mu ponechal všechny výnosy z daní. Imperátor velmi často psal Britaniovi žijícímu u bithynského města Prouse, že jej zbavil starostí a strachu a že mu vlastně prokázal velké dobrodiní, jednak v jakých obtížích se ocitla rozdělená říše i o tom, že jednal málo uváženě, když sám mohl užívat dober, která udělil Britaniovi. Tolik o nich.
Tehdy imperátor ustanovil césarem svého bratrance Galla, kterému dal své jméno, a poslal jej do syrské Antiochie hájit východní části imperia. Když přišel do Antiochie, ukázalo se na Východě znamení Spasitele. Bylo totiž vidět na nebi sloup v podobě kříže a vzbudilo to velký rozruch. Své velitele s velmi velikými vojenskými sbory poslal Konstantius Magnentiovi, sám však zůstal v Sirmiu, kde čekal na výsledek událostí.

1. Ve své obhajobě útěku (Apologetikon peri tés fygés–Apologeticum de fuda).

29 KAPITOLA HERESIARCHA FOTINUS

Mezitím představený církve v Sirmiu a Fotinus se pokoušel veřejně šířit jakési učení, které si vymyslel. Poněvadž z toho vzniklo velké pobouření, rozkázal imperátor svolat do Sirmia synodu biskupů.[1] Z východních biskupů tam přišli biskup z Arethusy Marek, alexandrijský biskup Georgius, kterého, jak jsme již řekli, tam poslali po vypuzení biskupa Gregoria, dále Basilius z Ancyry, který se tam stal biskupem po vypuzení Marcella, Pancratius z Pelusia a Hypatianus z Herakly. Ze západních biskupů Valens z Mursie a nerad přišel i Osius (Hosius), biskup ze španělského města Cordoby, který v té době požíval velké vážnosti. Tito se shromáždili v Sirmiu po konsulátu Sergia a Nigriana, poněvadž pro válečné události nemohl žádný konsul zastávat obvyklé konsulské povinnosti. Tam bylo odsouzeno učení Afričana Sabellia a Pavla ze Samosaty, a sesadili tam Fotina. Všichni to, jak tehdy tak i později, schválili jako správné rozhodnutí.

1. r. 351.

30 KAPITOLA SIRMIJSKÉ VYZNÁNÍ VÍRY

Tito biskupové shromáždění v Sirmiu oznámili jinou formulaci víry. Starou začali odsuzovat a uvádět novou. Jednu napsal řecky arethuský biskup Marek. Dvě jiné latinsky psané se ani slovně ani obsahem neshodovaly ani mezi sebou ani s tou, kterou složil arethuský biskup. Jednu z těch latinsky napsaných složenou řecky Markem zde uvedu.[1] Druhou, kterou také v Sirmiu předložil, vyložíme, až budeme mluvit o událostech v Arimini. Nutno poznamenat, že obě byly přeloženy do řečtiny.

Formulace vyznání víry sepsaná Markem zní takto:

Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele a Tvůrce všeho. Je Otcem všeho na nebi i na zemi.

Věříme i v jednorozeného jeho Syna, našeho Pána Ježíše Krista, zrozeného z Otce přede všemi věky, Boha z Boha, Světlo ze Světla, skrze něhož vše povstalo na nebi i na zemi, viditelné i neviditelné. On je Slovo, Moudrost, pravé světlo a Život. V posledních dnech kvůli nám se stal člověkem, narodil se ze svaté Panny, byl ukřižován a zemřel. Třetího dne vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa, sedí po pravici Otce, přijde na konci věků soudit živé i mrtvé a odplatí každému podle jeho skutků. Jeho království nekončí, ale zůstává na věky. Bude sedět po pravici Otce, nejen pokud trvá tento svět, ale i v budoucím věku.

Věříme i v Ducha Svatého, to jest, Parakléta (Utěšitele), kterého Pán přislíbil, že po svém nanebevstoupení pošle učedníkům, aby je učil a vše jim připomínal. A toho poslal. Skrze něho jsou posvěcovány duše těch, kteří v Krista opravdově a upřímně věří.

Kdo by řekl, že Syn je z toho, co není, či je z jiné podstaty (hypostatis) než z podstaty Otce nebo že byla doba, kdy nebyl, nad těmi vyslovuje obecná svatá církev své anathema. Znovu potvrzujeme: Kdo by považoval Otce a Syna za dva bohy, budiž proklet. Kdo by řekl, že Kristus byl Bohem před věky a současně nevyznal, že Boží Syn měl účast na stvoření všeho, budiž vyobcován. Kdo by se odvážil tvrdit, že se Syn nezrodil nebo že se částečně zrodil z Marie, budiž proklet. Kdyby někdo o Synu podle předvědění narozeném z Panny tvrdil, že se před věky nezrodil z Otce, že nebyl u Otce a že skrze něho všechno nepovstalo, budiž proklet. Kdyby někdo řekl, že Boží podstata (ousia) se může zvětšovat nebo zmenšovat, budiž proklet. Kdo by řekl, že rozšířené bytí (ovsia, esentia) Boha oživilo Syna nebo že rozšíření Boží bytí, abych tak řekl, se nazývá Synem, buď proklet. Kdo by řekl, že Boží Syn je slovem jakoby uloženým v mysli Otce či že je pouhým vysloveným slovem, buď proklet. Kdyby někdo řekl o tom „Jako jsem Bůh první a poslední, kromě mne není žádného Boha" (Iz 44,6) – je to řečeno proto, aby byly odstraněny modly a nebyly považovány za bohy – že to znamená, že jednorozený není věčným Bohem a že tomu nutno rozumět podle židovského zvyku, budiž proklet. Kdyby někdo řekl, že Syn narozený z Marie je pouhým člověkem, budiž proklet. Kdyby někdo, když slyší „Slovo se stalo tělem" se domníval, že Slovo se změnilo v tělo nebo že tím, že se přeměnil, přijal tělo, budiž proklet. Kdyby někdo,

když slyší, že jednorozený Boží Syn byl ukřižován, tvrdil, že Boží Syn tím zanikl nebo že utrpením se změnil nebo umenšil, budiž proklet. Kdyby někdo o tom „Učiňme člověka" tvrdil, že to neřekl Otec Synovi, ale že Bůh Otec to řekl sám sobě, budiž proklet. Kdyby někdo tvrdil, že Jakub neviděl Syna jako člověka, ale nezrozeného Boha nebo že je Syn jeho částí, budiž proklet. Kdyby někdo tvrdil o tom „Pán chrlil síru" (Gen 18), že to neplatilo o Otci a Synovi, ale že síru chrlil pouze Otec, buď proklet. Síru chrlil Syn Pán poslaný od Otce Pána. Když by někdo slyšel, že Otec je Pán a Syn je Pán, a nazval Otce Pánem a Syna Pánem a při tom tvrdil, že Pána z Pána znamená, že to jsou dva bohové, budiž proklet. Syna neumístňujeme na témže stupni jako je Otec, ale podřizujeme jej Otci. Ani nesestoupil do těla bez svolení Otce, ani sám od sebe nechrlil síru, ale z moci Pána, který má moc sám ze sebe, totiž z Otce. Ani nesedí po pravici ze své moci, ale je poslušen Otce, který říká: „Seď po mé pravici." Kdyby někdo řekl, že Otec i Syn i Duch Svatý jsou jedna osoba, budiž proklet. Kdo by řekl, když nazývá Ducha Svatého Paraklétem (Utěšitelem), že je nezrozeným Bohem, budiž proklet. Kdyby někdo tvrdil, že není jiného Parakléta mimo Syna – sám Syn totiž řekl: „Jiného Parakléta vám pošle Otec" – buď proklet. Kdyby někdo tvrdil, že Duch Svatý je částí Otce a Syna, buď proklet. Kdyby někdo řekl, že vůlí Otce se stal Boží Syn jakoby jedním z tvorů, buď proklet. Kdyby někdo řekl, že Syn se zrodil proti vůli Otce, buď proklet. Otec totiž nezrodil Syna proti své vůli jakoby jen z nutnosti, jako by nechtěl. On chtěl a tehdy jej ze sebe zrodil bez času, bez utrpení. Kdo by tvrdil, že Syn je nezrozený a bez začátku, a mluvil by o dvou nezrozených bez počátku jakoby o dvou bozích, buď proklet. Hlavou a počátkem všeho stvořeného je Syn, Kristovou hlavou je však Bůh. Všechno skrze Syna odvozujeme jako od jednoho počátku, který je bez začátku. Vyložili jsme podrobně známky pravé křesťanské víry a říkáme: Kdo by řekl, že Ježíš Kristus Boží Syn, který pomáhal Otci při stvoření všeho, nebyl dříve než čas, ale pouze od té doby, kdy se narodil z Marie, že byl Synem a Kristem a že teprve tehdy začal být Bohem, jak to tvrdil Pavel ze Samosaty, budiž proklet."

Jiná formulace víry latinsky psaná a pak přeložená do řečtiny

„Bylo rozhodnuto vážně a podrobně uvažovat o víře a vysvětlit vše, o čem se v Sirmiu o víře jednalo. Přítomní Valens, Ursacius, Germanius a ostatní biskupové souhlasili, že je jeden všemohoucí Bůh Otec, jak se to hlásá na celém světě. Že je jeden jednorozený jeho Syn Ježíš Kristus a náš Spasitel, který se zrodil před věky z Otce. Nesluší se mluvit o dvou bozích, když sám Pán řekl: „Jdu k svému a k vašemu Otci, k Bohu svému i Bohu vašemu." Proto je Bohem všech, jak učil Apoštol: „Zda je Bůh toliko pro Židy? Což ne i pro pohany? Ano, i pro pohany. Neboť je jeden Bůh a ten ospravedlňuje obřezané z víry" (Ř 3,29). O tom není pochyb. Slovo, kterému říkají latiníci „substantia – podstata" a Řekové „ousia" se mnozí velmi snažili přesně pochopit. O slovu „jedné podstaty" či spíše „soupodstatný – homouosios" se

potom již nikdo nezmiňuje ani je církev nevysvětlila. Ve svatých Písmech o tom není psáno. Přesahuje to daleko lidské myšlení. Ani zrození Syna nikdo nemůže vysvětlit, jak prozrazují slova Písma svatého „Kdo vysvětlí jeho zrození?" (Iz 53). Je známo, že pouze Otec ví, jak zrodil Syna, a pouze Syn ví, jak ho zrodil Otec. Nikdo však nepochybuje, že Otec je větší slávou, důstojností i božstvím. I podle jména je Otec větší. To dosvědčuje sám Syn, když říká: „Otec, který mne poslal, je větší než já." Je také všeobecnou vírou a nikomu to není neznámo, že to jsou dvě osoby, Otec a Syn, a že Otec je větší a že Syn je mu podřízen jako vše ostatní, co si Otec podřídil. Že Otec nemá počátek, že je neviditelný a nesmrtelný, že nemůže trpět. Že Syn se zrodil z Otce, že je Bůh z Boha, Světlo ze Světla, že jeho zrození – jak bylo předtím řečeno – nikdo krom Otce nezná. Že Syn Pán a Bůh náš přijal tělo, to jest, stal se člověkem, jak oznámil andělům a jak to učí všechna Písma, zvláště učitel národů sám Apoštol. Že Kristus přijal z Panny Marie člověka a jako člověk trpěl. Že však je hlavou a oporou víry tak, aby vždy byla uchována Trojice, jak čteme v evangeliu: „Jděte, učte všechny národy a křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého." V Trojici je dokonalé číslo. Paraklét (Utěšitel) Duch Svatý poslán skrze Syna přišel podle přislíbení, aby apoštoly a všechny věřící posvěcoval a učil."
Biskupové se snažili přesvědčit Fotina po jeho sesazení, aby s tím souhlasil a podepsal. Slíbili, že mu vrátí biskupský úřad, přijde-li k rozumu a své učení odsoudí a přijme jejich názor. On podmínku nepřijal a vybídl je k debatě o tom. V ten den pro to stanovený z rozhodnutí imperátora se sešli jak biskupové, kteří tam byli, tak i několik senátorů, které imperátor požádal, aby byli přítomni pohovoru. Na shromáždění se postavil proti Fotinovi Basilius, který tehdy byl biskupem v Ancyře. Rychlopisci začali zapisovat jejich slova. Při velmi prudké debatě se začali velmi hádat. Fotinus byl v debatě poražen a odsouzen. Zbytek života strávil ve vyhnanství. Napsal řecky a latinsky knihu. Znal totiž latinsky. Psal proti všem herezím, zatím co se snažil šířit své učení. O Fotinovi již dost. Nutno však vědět, že biskupové, kteří se sešli v Sirmiu, litovali své latinsky psané formulace víry. Když ji vydali, zdálo se jim, že obsahuje něco, co si odporuje. Proto se snažili stáhnout ji zpět. Mnozí si ji však schovali. Proto imperátor nařídil ji zabavit. Každému, kdo ji skrývá, pohrozil trestem. Avšak žádné hrozby nemohly zničit, co jednou bylo napsáno, protože se to dostalo do mnoha rukou. Tolik o tom.

1. V Sirmiu se konaly 3 synody. První byla r. 351 proti Fotinovi, druhá r. 357 jednala o Hosiovi (Osiovi) a Potamiovi, třetí za konsulů Eusebia a Hypatia r. 359, na které byla sepsána tato Markova formulace.

31 KAPITOLA CORDOBSKÝ BISKUP HOSIUS

Poněvadž jsme se zmínili, že cordobský biskup Hosius přišel na synodu v Sirmiu nerad, řekněme o něm něco. Krátce předtím byl Hosius podvodným jednáním ariánů poslán do vyhnanství. Přece však v té době úsilím biskupů,

kteří se sešli v Sirmiu, se stalo, že imperátor jej povolal v úmyslu buď jej přesvědčit nebo přinutit, aby souhlasil s biskupy tam shromážděnými. Kdyby se tak stalo, byla by víra biskupů potvrzena překrásným svědectvím. Proto, jak jsem řekl, přišel na synodu nerad. Když tento stařec odpíral souhlasit s jejich vírou, zbili jej a jeho údy napínali na skřipec. Proto když v té době byla vydána formulace jejich víry, byl donucen s ní souhlasit a podepsat. Takto skončily události v Sirmiu.
Imperátor Konstantius čekal v Sirmiu na výsledek války proti Magnentiovi.

32 KAPITOLA MAGNENTIUS PORAŽEN

Magnentius hned jak snadno dobyl hlavní město Řím, zabil mnoho senátorů a nemálo prostých lidí. Když Konstantiovi velitelé sebrali římské vojsko a rychle proti němu vytáhli, Magnentius ustoupil z Říma a odešel do Gallie. Tam se strhly četné boje. Jednou vítězila ta, podruhé ona strana. Konečně u Mursy – je to gallská pevnost – Magnentius poražen uzavřel se v pevnosti. Tam prý se událo něco zvláštního. Magnentius ve snaze povzbudit vojáky ochromené porážkou, vystoupil na tribunu. Vojáci, jak to bývá zvykem u imperátorů, snažíce se provolávat slávu Magnentiovi jako by mimovolně začali provolávat slávu Konstantiovi. Jedněmi ústy provolávali augustem ne Magnentia, ale Konstantia. Magnentius to považoval za zlé znamení. Spěšně odešel z této pevnosti a uprchl do Zadní Gallie. Konstantiovi vojáci jej rychle pronásledovali. Konečně došlo k bitvě u jakéhosi místa zvaného Miltoseleucus, kde Magnentius poražen sám se dal na útěk. Chvátal do Gallského města Lugdunum (Lyonu) vzdáleného od Mursy tři dny cesty. Jak přišel do Lugdunum, nejprve zabil svou matku, potom bratra, kterého ustanovil césarem, a nakonec sám spáchal sebevraždu. To se stalo za šestého konsulátu Konstantiova a za druhého konsulátu Konstantia Galla 15. srpna.[1] Nedlouho potom druhý Magnentiův bratr Decennius se oběsil. Ačkoli takto skončila Magnentiova tyranie, ve státě přece nenastal klid. Ihned potom se totiž objevil jiný tyran Silvanus. Konstantiovi velitelé jej ihned porazili v Gallii, kde znepokojoval stát.

1. R. 353 po třech letech a šesti měsících své vlády.

33 KAPITOLA ŽIDÉ V PALESTINSKÉ DIOCAESAREI

Po těchto událostech záhy vypukla vzpoura na Východě. Židé, kteří bydleli v palestinské Diocaesarei se vzbouřili proti Římanům a začali napadat ta nejvzdálenější místa. Gallus nazývaný také Konstantius, kterého imperátor Konstantius učinil césarem a poslal jej na Východ s vojskem, jim vypověděl válku. Město Diocaesareu přikázal srovnat se zemí.

1. Diocaesarea (Seforis) kdysi významné město, které římský velitel Gabinius učinil r. 57–55 př. Kr. sídlem židovského synedria.

34 KAPITOLA GALLUS CÉSAREM, JULIANUS

Gallus však nedovedl skromně snášet dech štěsteny, ale usiloval o převrat proti samému Konstantiovi, který jej učinil césarem, ve snaze stát se samovládcem. Konstantius zanedlouho prohlédl jeho úmysl. Gallus totiž zbavil prefekta Východu a hlavního questora pravomoci, aniž co imperátorovi oznámil. Konstantius to těžko nesl a povolal Galla k sobě. Gallus dostal velký strach a nerad šel k němu. Když Gallus obsadil východní části území a byl již na ostrově Flavona,[1] kázal jej Konstantius sesadit. Po krátké době ustanovil Gallova bratra Juliana césarem a poslal jej do Gallie proti barbarům. Gallus nazývaný také Konstantius byl zabit za osmého Konstantiova konsulátu a za třetího svého konsulátu. Julianus[2] v následujícím roce za konsulů Arbetiona a Lolliana 6. listopadu se stal césarem. O Julianovi promluvíme v další knize. Konstantius zbaven těchto těžkostí obrátil svou pozornost k válce s církví. Ze Sirmia se odebral do císařského města Říma a tam ihned svolal synodu biskupů. Některým východním biskupům a biskupům západním přikázal rychle přijít do Itálie. Mezitím co se tito chystali do Itálie, zemřel římský biskup Julius,[3] který řídil tamní církev 15 let. Po něm nastoupil biskup Liberius.

1. Flavona městečko v Jugoslávii na pobřeží Jaderského moře.
2. R. 355.
3. R. 352.

35 KAPITOLA AETIUS, UČITEL EUNOMIA

V Antiochii v Syrii vystoupil jiný původce hereze Aetius přijmením Atheus. Aetius smýšlel jako Arius a byl téhož názoru, přece se však odloučil od ariánů, protože Aria přijali do společenství. Arius, jak jsem řekl, jinak smýšlel, jinak mluvil. V Nicei přistoupil na formulaci tam schválenou a podepsal ji. Imperátora, který tehdy vládl, obelstil. Proto se Aetius zcela odloučil od ariánů. Aetius ještě předtím byl heretikem a velmi přál Ariovu učení. V Alexandrii se naučil číst a psát a odtud odešel do syrské Antiochie. Zde se narodil a antiochijský biskup Leontinus jej vysvětil na diakona. Krátce potom ohromil svým důvtipem ty, kteří se náhodou účastnili rozmluvy. Své důkazy opíral o aristotelovské sofisty – svou knihu nadepsal Syntagma. Jejich pomocí vysvětloval své klamné závěry, když nevěděl jak dál. Velmi málo znal Aristotelovy poučky. Aristoteles totiž kvůli sofistům, kteří se tehdy vysmívali filozofii, napsal pro jinochy, jak mají diskutovat, a tím se stavěl proti sofistickým závěrům. Akademici, kteří vysvětlují spisy Platona a Plotina, vytýkají

Aristotelovi to, o čem tak duchaplně diskutoval. Aetius i když vůbec nenásledoval učitele Akademika, přidržel se jeho úskoků. Proto nemohl pochopit, jak je to se zrozením nezrozeného a proč je to, co se zrodilo, věčné jako to, co zrodil. Neznal učení církve, neznal Písmo svaté, avšak sofistiku a snahu se hádat si přisvojil. Co však lze čekat od nevzdělaného a neučeného člověka? Nejen se nic nenaučil od starých spisovatelů, kteří vykládali svatá Písma mající vztah ke křesťanské víře, ale naprosto zavrhl Klementa, Africana a Origena, muže velmi moudré a v každém ohledu zkušené spisovatele. Imperátorovi Konstantiovi a jiným psal dopisy plné hloupostí, hašteřivosti a lsti. Proto jej nazývali Atheus-Bezbožný. Ačkoli tvrdil totéž co ariáni, přece jej považovali za heretika, poněvadž nemohli pochopit jeho sofismata. Když jej vyloučili ze své církve, přece jen chtěl budit zdání, že se od nich sám dobrovolně odloučil. Jeho přívrženci se v té době nazývali aetiáni, teď však eunomiáni. Nedlouho potom se totiž Eunomius, který byl písařem, od něho naučil zvrácenému a pokřivenému učení a stal se představeným této heretické sekty. O Eunomiovi řekneme na jiném místě.

36 KAPITOLA MILÁNSKÁ SYNODA

V té době se biskupové sešli v Itálii. Východních biskupů bylo málo. Většina jich byla pokročilého věku a překážkou byla i dlouhá cesta. Ze západních biskupů jich přišlo více než 30. Imperátor totiž nařídil svolat synodu do Milána.[1] Když tam přišli východní biskupové, nejprve žádali, aby se všichni vyslovili proti Athanasiovi. Kdyby se tak stalo, domnívali se, že tím bude naprosto znemožněn Athanasiovi návrat do Alexandrie. Když to vystihli biskup Paulinus[2] z Trevíru v Gallii, Dionysius a Eusebius – Dionysius byl biskupem v předním italském městě Albě[3] a Eusebius biskupem v ligurském městě Vercelli – napjali všechny síly, aby nebylo odhlasováno rozhodnutí proti Athanasiovi. To proto, aby nebyla otřesena víra. Vstali a hlasitě řekli, že by jejich lstivým a podvodným jednáním bylo podlomeno křesťanské náboženství. Řekli, že obvinění Athanasia je jasně vymyšlené, že si to jen vymyslili, aby rozvrátili víru. Synoda byla rozpuštěna.

1. Synoda (podle Baronia) se konala r. 355.
2. Podle Baronia nebyl na milánské synodě, nýbrž na arelatské (v Arles) r. 353.
3. Alba – místo Milán.

37 KAPITOLA ARIMINSKÁ SYNODA

Když se to imperátor dozvěděl, přikázal Paulinovi a Eusebiovi odejít do vyhnanství a pojal úmysl svolat všeobecný koncil. Tam chtěl přivést k jednotě všechny východní i západní biskupy. Uvážil však, že by to pro velkou vzdále-

nost bylo velmi nesnadné a proto přikázal rozdělit koncil na dvě části. Biskupové, kteří byli v Miláně, se měli sejít v italském městě Arimini.[1] Východním biskupům písemně přikázal sejít se v bithynském městě Nikomedii. Rozhodnutí imperátora selhalo, neboť to nebyl jednotný, ale rozdělený koncil. Biskupové, kteří se sešli v Arimini, nesouhlasili, a východní biskupové v isaurijském městě Seleukii vyvolali nové schisma. Proč se tak stalo, vysvětlíme v dalším pojednání, až něco málo řekneme o Eudoxiovi. Téměř v téže době zemřel Leontius,[2] který heretika Aetia povýšil do diakonského stavu, a biskupem v syrském městě Germanicia se stal Eudoxius. Tento byl tehdy v Římě a považoval za vhodné vrátit se na Východ. Aby se mohl vrátit, velmi obratně požádal imperátora o návrat. Že prý město Germanicia velmi nutně potřebuje jeho útěchu a pomoc. Imperátor neuváženě člověka pustil. Za pomoci imperátorových komorníků opustil město a lstí se stal biskupem v Antiochii. Snažil se uvést Aetia znovu do církve a na biskupské synodě usiloval Aetia znovu ustanovit diakonem. Nemohl to prosadit, poněvadž hněv proti Aetiovi dopomohl spíše k vyhnání Aetia než k úsilí Eudoxia znovu Aetia ustanovit. O tom však není třeba více hovořit. Východní biskupové shromáždění v Arimini přešli spor s Athanasiem mlčením a prohlásili, že se sešli z jiného důvodu. Ursacius a Valens to velmi schvalovali. Tito z počátku prosazovali Ariovo učení, později však římskému biskupu písemně prohlásili, že, jak jsem řekl, souhlasí s vírou „jedné podstaty – homousios" Tito dva se vždy dovedli přizpůsobit. K nim se přidali také Germanius, Auxentius, Demofilus a Gaius. Na tomto shromáždění biskupů Ursacius a Valens prohlásili, že vše, co kdysi bylo předáno o víře, nesmí platit a že musí schválit formulaci víry, kterou předtím biskupové složili v Sirmiu. Pak dali přečíst list, který měli v ruce. Předložili však jinou formulaci víry, než jakou předtím složili v Sirmiu a, jak jsem řekl, kterou utajili. Byla přeložena z latiny do řečtiny a zněla takto:

„Před naším pánem Konstantiem za konsulů Flavia Eusebia a Hypatia byla ohlášena den před červnovými kalendami (22. května) tato katolická víra: Věříme v pouze jednoho pravého Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele a Tvůrce všeho.

Věříme i v jednoho jednorozeného Božího Syna, který byl před věky, před každým počátkem a před každým časem, jak jen možno to postihnout. Postihnout jej může jedině Bůh Otec. Je zrozený, netrpí. Skrze něho jsou stvořeny jak věky tak i vše. Je jediný, jednorozený, zrozený pouze z Otce. Je Bůh z Boha, podobný Otci, který jej zrodil, jak dosvědčují Písma. Jeho zrození nikdo nepoznává krom Otce, který jej zrodil. Víme o něm, že je jeho jednorozeným Synem, že na Otcův pokyn sestoupil z nebe, aby zahladil hřích; že se narodil z Panny Marie, pobýval mezi svými učedníky a vůlí Otce splnil všechno dílo spásy. Byl ukřižován, trpěl, zemřel, vstoupil do předpeklí a všechno tam zařídil Když to viděli strážci předpeklí, užasli. Třetí den vstal z mrtvých, znovu pobýval s učedníky a po 40 dnech vstoupil na nebesa, sedí po pravici Otce. V poslední den přijde ve slávě Otce, aby odplatil každému podle jeho skutků. Věříme i v Ducha Svatého, kterého přislíbil sám Boží Syn Ježíš Kristus, že jej, Utěšitele, pošle lidem, jak je psáno: „Jdu k svému Otci; a budu prosit svého

Otce, a jiného Utěšitele vám pošle, Ducha pravdy; on ze mně vezme a poučí vás a připomene vám vše" (J 20). Poněvadž slovo „ousia – podstata" uvedli Otcové bez vysvětlení a lidé nevědí, co to znamená, a mnozí to slovo napadají, protože není v Písmech, rozhodli jsme se odstranit je a když mluvíme o Bohu, neuvést to slovo „podstata" Písmo svaté slovo „podstata" Syna a Ducha Svatého nikdy neuvedlo. Tvrdíme však, že Syn je ve všem podobný Otci, protože to svatá Písma uvádějí a potvrzují."
Když to přečetli, biskupům se zdálo, že se vysmívají. Vstali a řekli: „Nepřišli jsme proto, abychom se zřekli víry, ale abychom se postavili proti novotám, které ji rozvracejí. Víru, kterou jsme od počátku přijali, neporušeně zachováváme. Nejsou-li však to novoty, co zde bylo přečteno, odsuďte ariánský blud tak, jako starý církevní zákon odsoudil jiné bludy jako rouhání." Že Ariovo učení je plné rouhání a až dosud plodí neklid v církvi, je velmi dobře známo celému světu. Poněvadž nebylo přijato, co uvedli Ursacius, Valens, Germanius, Auxentius, Demofilus a Gaius, bylo po jednotě v církvi. Jedni s tím, co bylo na synodě v Arimini přečteno, souhlasili; druzí zase víru nicejského koncilu znovu potvrdili a vysmáli se přečtené formulaci víry. Zvláště Athanasius. Ten napsal tento dopis[3]:

„Jaké učení postrádala katolická církev, že si vymýšlejí novou víru? Co s tím mají společného konsulové? Ursacius, Valens a Germanius učinili něco, co se nikdy v církvi nestalo a co nikdy nebylo slyšet u křesťanů. Napsali tam totiž něco, o čem si myslili, že patří k víře. Uvedli konsuly, měsíc a konečně i den, aby všichni rozvážní muži věděli, že jejich víra nezačala před vládou Konstantia. Svůj blud potvrdili na papíru. Rozhodli se psát o Pánu, ale jmenovali jiného pána, totiž Konstantia. Ten jim otevřel okno pro jejich bezbožnost. Odepřeli Božímu Synu věčnost – až k takové špatnosti sáhli tito nepřátelé Krista – a prohlásili imperátora za věčného. Snad je přivedli k tomu svatí proroci, kteří dobu, ve které žili, uváděli podle konsulů. Opravdu, kdyby se odvážili toto tvrdit, prozradili by svou vlastní nevědomost. Ačkoli svatá proroctví se zmiňují, že Izaiáš a Ozeáš žili ve dnech Oziových, Jonathana, Achaze a Ezechia; že Jeremiáš žil v době Josuově, Ezechiel a Daniel v době vlády Kyra a Dareia a jak je tomu u jiných proroctvích z doby proroků, přece tito proroci nepočítali svou víru ani začátek božského náboženství od této doby. Kristus existoval před dobou proroků, vždy i před stvořením světa, který nám Bůh připravil skrze Krista. Proroci tím neoznačili dobu, kdy jejich víra započala. I před tím byli věřícími. V té době prostřednictvím jich byla oznámena přislíbení. Přislíbení se týkalo nejspíše vtělení našeho Spasitele. Co bylo k tomu připojeno, týkalo se jak Židů tak pohanů. Jak jsem řekl, v té době, kterou zaznamenali, nezačala teprve víra. Proroci tyto události prorokovali v době, ve které žili. Naši mudrci však ani nelíčí události ani nepředpovídají, co se stane, ale píší „naše víra katolická byla dána" a ihned k tomu dodávají, že se to stalo za konsulů v tom a tom měsíci a dni. Jako svatí muži popisují dobu, kdy se něco stalo a kdy to psali, tak tito uvádějí dobu, kdy jejich víra začala. Kéž by psali jen o víře. Oni též stanoví počátek víry, jako by předtím neexisto-

vala, a o tom chtějí diskutovat. Nepíší „tak věříme", ale „katolická víra byla oznámena" A tak jejich drzost jasně prozrazuje jejich nevědomost. Jejich nově složená formulace víry se jasně vyrovná ariánské herezi. Takto písemně potvrdili, kdy začali věřit. Svou víru ohlašují nejinak než jak je tomu u evangelisty: „Bylo dáno nařízení o soupisu." Toto nařízení předtím neexistovalo, ale začalo existovat od oněch dnů. Evangelista začal tím, kdo to nařídil. Když tito píší „Byla dána víra", ukazují, že svůj blud si vymyslili nedávno a že předtím neexistoval. Připojují-li slovo „katolická", řítí se tím nerozvážně do katafrygijské zvrácenosti, která se obyčejně takto vyjadřuje: Nám byla zjevena křesťanská víra, u nás začala. A jako katafryžští jmenují svým pánem Maximillu a Montana, tak tito místo Krista jmenují Konstantia. Začala-li víra v jejich době a za oněch konsulů, co bude s Otci a blaženými mučedníky? Co bude s těmi, které sami vyučili víře a kteří zemřeli před těmito konsuly? Proč je nevzkřísí a nevyrvou z nich, čemu je naučili, co již vymyslili, napsali a do nich naseli? Jejich předstírané důvody jsou tak nejapné a zavrženíhodné, že mohou být snadno usvědčeny a zavrženy."
Toto obsahuje Athanasiův dopis poslaný jeho přátelům. Kdo chce, může si to přečíst a poznat, co v něm vážně a podrobně Athanasius probírá. Uvedli jsme část tohoto dopisu a pokud možno zkráceně. Nutno také vědět, že Valens, Ursacius, Auxentius, Germanius, Gaius, Demofilus byli synodou sesazeni, protože se vzpěčovali vyslovit ariánskému názoru anathema. Těžce nesli své sesazení a proto se odebrali k imperátorovi, aby mu sdělili formulaci víry přečtenou na synodě. Synoda vysvětlila své rozhodnutí imperátorovi v dopise přeloženém z latiny do řečtiny. Toto je jejich názor:

Dopis synody v Arimini imperátorovi[4]

„Podle Božího příkazu i nařízení Tvé zbožnosti soudíme, že naší pomocí musí být upevněno, co kdysi bylo rozhodnuto o víře. Všichni biskupové ze západních měst, kteří jsme se sešli v Arimini, jsme se jednomyslně shodli, že víra obecné katolické církve musí být ještě krásnější a že její protivníci musí být odhaleni. Po dlouhé úvaze jsme se rozhodli, že nutno pevně zachovávat a stále chránit víru, která trvá odedávna až dodnes a kterou proroci, evangelisté a apoštolové hlásali z milosti Boha našeho Pána Ježíše Krista, tvého obhájce a ochránce. Je absurdní, a je zločinem něco měnit na tom, o čem bylo správně a upřímně rozhodnuto a co bylo ode všech na nicejském koncilu za pomoci Tvého otce, nejjasnějšího imperátora Konstantina pečlivě prošetřeno. Jejich názor uznali všichni a veřejně to bylo ohlášeno. Ariova hereze byla přemožena a pomocí imperátora uhašena. Imperátorovou pomocí byly i jiné hereze vykořeněny. K rozhodnutí o víře není třeba nic dodávat a je nebezpečné z něho něco ubírat. Kdyby se stalo jedno nebo druhé, budou nepřátelé beztrestně páchat, co budou chtít. Ursacius a Valens vsáli dříve do sebe ariánské učení a proto byli vyloučeni z našeho společenství. Litovali však svého jednání – jejich svědomí jim vytýkalo, čeho se dopustili –, takže konečně byli přijati do společenství. Jejich dopis dosvědčuje, že prosili o milost. Proto jim bylo vše

odpuštěno a prominuto. To se stalo tehdy, když se konala synoda v Miláně v přítomnosti kněží římské církve. Když tedy poznáváme, že Konstantin, který by měl být po své smrti uchováván v paměti všech potomků, se snažil, aby víra v Nicei písemně oznámená byla co nejpodrobněji prošetřena, považujeme za nesprávné, když on po přijetí křtu zemřel a v klidu již odpočívá, něco na víře měnit. Nepovažujeme za správné pohrdat starým ustanovením katolické církve, s kterým tolik svatých vyznavačů a mučedníků, kteří byli původci tohoto učení, souhlasilo a pevně se toho drželi. Bůh skrze Pána našeho Ježíše Krista jejich víru dovedl až do doby tvé vlády. Jeho pomocí rostlo Tvé imperium, takže vládneš nad celým světem. Naproti tomu politováni hodní ubožáci schopní bezbožně zaútočit se snaží prohlašovat se za hlasatele bezbožného učení a tak rozvrátit pravdu. Svou lstivou škrabošku totiž odhalili, když z Tvého příkazu se sešla synoda. Jakmile zpozorovali, že Germanicius, Auxentius a Gaius, kteří se začali hádat a tříštit jednotu, nesouhlasí s učením církve, pokoušeli se lstí a křikem o něco nového. Jejich učení překonalo všechno rouhání. Když však poznali, že biskupové nesdílejí jejich názor ani s nimi nechtějí táhnout za jeden provaz, odebrali se na naše shromáždění s úmyslem přečíst své písemné prohlášení o víře. Zanedlouho je všichni biskupové snadno prohlédli. Aby v církvi znovu nezavládl neklid, uznali jsme za velmi vhodné vyloučit je z našeho společenství, a tím aby byla stará rozhodnutí zachována. Tvé dobrotivosti jsme poslali posly s dopisem, aby ti sdělili smýšlení a názor synody. Přikázali jsme jim, aby ve jménu autority a svědectví zákonů, které kdysi potvrdili pravdu, naznačili Tvé spravedlnosti, že – nikoli jak řekli Ursacius a Valens – nebude pokoj, budou-li řádná ustanovení rozvrácená. Kdo rozlomili pouta pokoje, mohou být původci pokoje? Naznačili jsme také, že propukne nepokoj i v jiných městech i v samotné římské církvi. Proto prosíme Vaši dobrotivost, abys klidně vyslechl naše posly a nedovolil urážet ty, kteří zemřeli, ale abys nám umožnil pevně setrvat v tom, co rozhodli a stanovili naši předkové, o kterých je známo, že s pomocí Ducha Svatého moudře a obezřetně jednali. Novoty vnášejí do duší věřících nevěru a do duší nevěřících krutost. Prosíme také, aby se biskupové, kteří žijí v cizích krajinách a dělá jim obtíže stáří a jsou chudí, mohli bezpečně vrátit domů. Jejich nepřítomností jejich církve velmi trpí. Kromě toho žádáme, aby ze starých rozhodnutí nebylo nic odstraněno ani nic k nim přidáváno, ale aby vše, co Tvůj otec rozhodl a je dodnes zachováváno, zůstalo pevné. Prosíme také, abys nám v ničem nedělal obtíže, abys nás nenechával nepřítomné v našich církvích, ale abychom jako pastýři byli se svými stády a mohli tak v klidu Boha zbožně uctívat a prosit za Tvé zdraví a aby Bůh milostivě dopřával Tvé říši stále pokoj. Naši poslové ti sdělí, kteří biskupové podepsali, a podrobně svědectvím svatých Písem Tvou milostivost podrobně zpraví o rozhodnutích."

Tak to napsala synoda a biskupové poslali. Ursacius a Valens, kteří je předešli, začali u imperátora synodu osočovat a ukazovali mu svou formulaci víry, kterou sebou přinesli. Imperátor nakloněn ariánskému názoru vzplanul hněvem proti synodě a Ursacia a Valenta začal zahrnovat velkými poctami. Proto biskupové poslaní synodou, ač dlouho čekali na imperátorovu odpověď, ne-

mohli přinést žádnou odpověď. Konečně prostřednictvím jiných poslal imperátor synodě tento přípis:

„Konstantius, Vítěz a Triumfator biskupům shromážděným v Arimini.[5]
Vaší svatosti jistě není neznámo, že jsme vždy se starali o ctihodné božské Kristovo náboženství. Přece však nebylo vhodné ke mně připustit 20 biskupů, které Vaše moudrost ke mně poslala, neboť jsme byli zaměstnáni výpravou proti barbarům. Jak víte, je dobré, aby ten, kdo hodlá pojednávat o úkolech přesvatého náboženství, měl duši oproštěnou od jakékoli starosti a neklidu. Proto jsem nařídil biskupům, aby očekávali náš příchod v Hadrianopoli (Palmyře). Tam, až budou vyřízeny všechny státní záležitosti, je pozorně vyslechnu. Ať tedy Vaše důstojnost nepovažuje za obtíž čekat na jejich příchod. Až se vrátí, přinesou Vám naši odpověď, abyste mohli splnit to, co bude ku prospěchu katolické církve.

Když biskupové dostali tento dopis, takto odepsali imperátorovi:

Velmi spravedlivý imperátore, přijali jsme dopis Tvé jasnosti. Z něho jsme se dozvěděli, že nemáš čas kvůli nutným státním záležitostem přijmout naše posly. Přikazuješ nám, abychom očekávali jejich návrat, až Tvá moudrost pozná, o čem ve shodě s ustanoveními našich předků jsme rozhodli. Již tímto dopisem přiznáváme a Tobě potvrzujeme, že jsme od svého úmyslu ani názoru nijak neustoupili. Totéž jsme nařídili svým poslům Vám oznámit. Proto prosíme, abys přečetl tento dopis napsaný Tobě ve vší pokoře. Také jsme našim poslům uložili, abys dobře a s klidem vše uvážil. Mimo to Tvá dobrotivost stejně jako my poznává, jak je smutné a trpké, že tolik církví za Tvé velmi šťastné vlády je bez biskupů. A proto Tvou jasnost znovu a znovu prosíme, nejvznešenější imperátore, abys ještě před zimním nepočasem – což jistě Tvá zbožnost rozhodne – nám umožnil vrátit se ke svým církvím, abychom mohli všemohoucího Boha Otce a našeho Pána a Spasitele Krista, jeho jednorozeného Syna stále spolu se svým lidem prosit za Tvé království, jak dosud nepřestáváme činit."
Když toto napsali, zanedlouho jim imperátor odpověděl. Někteří se pak vrátili ke svým obcím. Imperátor již předtím zamýšlel rozsévat v jednotlivých církvích ariánský názor a usiloval, aby pozvolna převládl. Aby svůj záměr uskutečnil, vzal si za záminku návrat biskupů. Řekl, že nedbali na jeho příkazy a proti jeho vůli že opustili synodu. Ursacia zplnomocnil, aby postupoval proti církvi, jak bude chtít. Nařídil, aby formulace víry přečtená na ariminské synodě byla přečtena v církvích a poslána také církvím v Itálii. Kdo by ji nechtěli podepsat, aby byli vyhnáni ze svých církví a na jejich místa dosazeni jiní. Římský biskup Liberius[6] na počátku odepřel souhlasit s touto vírou a Ursacius jej poslal do vyhnanství. Týž Ursacius vybral k této hodnosti násilně přívržence ariánské sekty diakona římské církve Felixe.[7] Všechny západní krajiny byly těmito novotami velmi pobouřeny, když jedni byli násilím vyhnáněni a druzí na jejich místa dosazováni. Násilím byla prováděna imperátorova

nařízení, která poslal na Západ. Poněvadž se římský lid bouřil, byl zanedlouho Liberius povolán z exilu zpět a znovu usedl na biskupské křeslo a Felix vyhnán z církve. Imperátor s tím nerad souhlasil. Ursacius opustil Itálii a odešel na Východ do thráckého města Niké. Tam se dlouho zdržel a svolal do tohoto města synodu. Formulaci víry, která – jak jsme napsali, byla přečtena v Arimini a přeložena do řečtiny, začal uvádět jako na všeobecném koncilu vyhlášenou a schválenou nicejskou víru s tím úmyslem, aby nezkušené a prosté lidi podobností jména uvedl do bludu. Lidé si myslili, že je to ta víra, která byla kdysi potvrzena v bithynském městě Nicei. Netrvalo to však dlouho, neboť zanedlouho poznali, že se stali hříčkou v Ursaciových rukou. Tolik o událostech na Západě.

1. Nynější Rimini v Itálii na pobřeží Jaderského moře.
2. Leontius, antiochijský biskup. Zemřel r. 356, když Konstantius byl v Římě (Baronius).
3. Epistola de synodile Arimini et Seleuciae celebratis (z r. 359).
4. Vzat z Athanasiova dopisu De synodis.
5. Vzato rovněž z Athanasiova dopisu De synodis.
6. Liberius zvolen římským biskupem po Juliovi r. 352. Byl poslán do vyhnanství do thráckého města Beroe.
7 Na biskupa jej vysvětil caesarijský biskup Acacius.

38 KAPITOLA MACEDONIUS

Začněme vyprávění událostmi, které se v této době udály na Východě. Ariánští biskupové povzbuzeni rozhodnutím imperátora začali mnohem odvážněji dávat události do pohybu. Proč přinutili svolat synodu, uvedu zanedlouho, až uvedu, o čem se usnesli před synodou. Acacius[1] a Petrofilus vyhnali jerusalémského biskupa Maxima a na jeho místo ustanovili Cyrilla. Macedonius se pokusil rozvrátit provincie a města sousedící s Konstantinopolí pomocí svých pomocníků dosazených tam proti vůli církví. Za biskupa cyzicenské církve totiž ustanovil Eleusia, v Nikomedii Marathonia. Macedonius jej předtím ustanovil diakonem a pak jej schválně ustanovil správcem mužských a ženských klášterů. Teď již povíme, jak Macedonius usiloval rozvrátit provincie a města v sousedství Konstantinopole. Když získal biskupství, bezmeznými útrapami stíhal ty, kteří nesdíleli jeho názor. Nejen vyhnal ty, o kterých se domníval, že jej nebudou podporovat na koncilu, ale vyhnal i novatiány – o nich věděl, že lpí na víře v soupodstatnost – a způsobil jim nesnesitelná muka. Jejich biskup Agelius hledal spásu v útěku. Krom toho mnozí zbožní byli pronásledováni a mučeni, protože se vzpírali sdílet s ním společenství. Byli mučeni a násilím nuceni účastnit se jejich mysterií. Dřevem jim otevírali ústa, aby mohli vyslovit souhlas s jejich mysteriemi. Kdo podstoupili toto mučení, tvrdili, že Macedonius je horší než samo mučení. Ženy i děti nutili účastnit se na svých mysteriích. Kdo se vzpíral či jim odporoval, byl zbit, v poutech

uvržen do vězení a přinucen podstoupit jiná krutá muka. Uvedu, jak krutě zacházel s jinými v té době velmi známými. Ženám, když se vzpíraly účastnit se jejich mysterií, byly prsy přitlačeny na okraj umyvadel a pak uťaty. Jiné ženy pálili rozpáleným železem nebo hodně horkými vejci. Tento nový způsob mučení neslýchaný ani u pohanů si vymýšleli ti, kteří si říkali křesťané. Toto jsem slyšel od Auxanonta, o kterém jsem se zmínil v 1. knize a který žil velmi dlouho. Ačkoli byl knězem novatiánské církve, přece připomínal, že nemálo trpěl od ariánů, ještě než byl knězem. Spolu s Alexandrem Paflagonem, který jako on žil přísným a zbožným životem, byl uvržen do vězení, bit a mučen. Alexander že po četném bití zemřel a blízko břehu řeky vlévající se do byzantského zálivu Keras byl pohřben. Je tam novatiánský kostel nazvaný po Alexandrovi. Na Macedoniův příkaz rozbořili kostely v jiných městech a také novatiánský kostel v Konstantinopoli nedaleko Pelarga. Povím, co jsem se dozvěděl od velmi starého Auxanonta. Imperátorovým zákonem a Macedoniovou zvůlí bylo přikázáno, aby kostely těch, kteří vyznávali víru v soupodstatnost, byly zpustošeny. Tento zákon spolu s Macedoniovou zvůlí vybízel k rozvrácení církve. Kdo byli připraveni vykonat tento zločin, rychle se chopili díla. Když pomyslím na novatiánský lid, kolik péče věnoval svému kostelu, jakou lásku kostelu věnovali ti, které tehdy zloba ariánů vyhnala z kostelů a kteří již odpočívají v pokoji, musím je obdivovat. Když jim totiž byly zbořeny kostely, pustili se ihned do práce. Velmi mnoho novatiánů a některých jiných, kteří také vyznávali víru v soupodstatnost, místo zbořeného kostela začali stavět nový kostel na jiném místě, v místě ležícím na území města zvaném Sykas. Je to 13. obvod Konstantinopole. Ve velmi krátké době byl tam kostel postaven. Velké množství velmi horlivých lidí se rozhodlo postavit kostel. Jedni přinášeli na Sykas tašky na střechu, jiní kameny, jiní dřevo, jiní zase jiný materiál. Pomáhaly ženy i děti. Pomáhali i ti, kteří se tam chtěli modlit. Takto tedy byl postaven tehdy novatiánský kostel v Sykas. Po smrti Konstantia přikázal Julianus vrátit novatiánům místo, kde kostel původně stál. Lid tu stavěl nový kostel týmž způsobem jako dříve. Snášel materiál na místo, kde kostel dříve stál. Postavili mnohem krásnější než byl dřívější a nazvali jej Anastasis – Vzkříšení. Jak jsem řekl, byl tento kostel znovu postaven za vlády Juliana.[2] V té době byli vyháněni jak ti, kteří zachovávali víru církve, tak novatiáni. Poněvadž katolíci se nechtěli shromažďovat ve chrámech, ve kterých se scházeli ariáni, scházeli se společně s novatiány ve třech jiných kostelích. Tolik jich totiž měli ve městě. Modlili se společně a málo chybělo, aby byli svázáni poutem jednoty a svornosti, kdyby novatiáni se nezdráhali uchovat si své staré ustanovení. Jinak byli k sobě velmi laskaví, že by jeden za druhého rád i zemřel. Byli vyháněni nejen v Konstantinopoli, ale i v jiných provinciích a městech. Nedlouho potom biskup v Cyziku Eleusius napodobiv Macedonia vypravil se proti křesťanům. Začal je všude pronásledovat, mučit a kostel novatiánů v Cyziku srovnal se zemí. Macedonius prý tomu nasadil korunu. Když totiž uslyšel, že mnoho přívržencu novatínské sekty je v Paflagonii[3] a především v Mantineu a když poznal, že nemůže takové množství lidí prostě vyhnat, z rozhodnutí imperátora poslal 4 kohorty vojáků do Paflagonie.

Vojáci tam měli přinutit lidi přijmout ariánský názor. Velmi věřící obyvatelé Mantinia neohroženě v mocném šiku se postavili proti vojákům. Jedni s kosami v ruce, jiní se sekerami, jiní s tím, co právě měli po ruce. V boji padlo mnoho Paflagonských a vojáci až na několik málo padli všichni. Mnoho Paflagonců to ještě pamatuje. Já jsem to slyšel od paflagonského venkovana, který říkal, že byl v té bitvě. Macedonius se velmi provinil proti křesťanskému náboženství. Zabíjel, posílal do otroctví, podněcoval vzpouru. Tento zločin vyvolal zaslouženou nenávist vůči němu jak u těch, kterým ublížil, tak i u svých přívrženců. Imperátor se od něho odvrátil jednak kvůli tomuto případu jednak i z jiného důvodu. Chrám, ve kterém byla uložena rakev s tělem imperátora Konstantina, hrozil zhroucením. Macedonius si tedy usmyslil přenést ostatky Imperátora, aby zřícený chrám nezasypal rakev. Když to lid poznal, snažil se mu v tom zabránit. Namítal, že je hříchem přenášet imperátorovy ostatky a že by to bylo, jako kdyby byly z hrobu vykopány. Lid se rozdělil na dvě strany. Jedna se necítila přenesením mrtvého těla uražena, druhá to považovala za zločin. Kdo zastávali víru v soupodstatnost, postavili se za obecné mínění. Macedonius však málo na to dbal a přenesl tělo do kostela, ve kterém bylo uloženo tělo mučedníka Akacia. Když se to stalo, množství lidí nesouhlasících s tím se sběhlo do tohoto kostela. Obě strany se okamžitě spolu utkaly. Bylo pobito tolik lidí, že celá podlaha byla pokryta krví. Od přilehlého podloubí kostela a z náměstí bylo vidět, co se stalo. Když se imperátor dozvěděl o politování hodném nešťastném činu, rozhněval se na Macedonia. Jednak proto, že dal tolik lidí zabít, jednak proto, že bez jeho svolení se odvážil přenést otcovo tělo. Imperátor svěřil správu západní části imperia césarovi Julianovi a sám se odebral na Východ. Jak Macedonius jako zasloužený trest za tolik zločinů byl krátce potom sesazen, o tom řeknu zanedlouho.

1. Akacius se stal biskupem v Caesarei po Eusebiovi Pamphili.
2. Julian (Apostata) r. 361–63.
3. Provincie u Černého moře v nynějším severním Turecku.

39 KAPITOLA SYNODA V SELEUCII

Nyní budu vyprávět o druhé synodě, která se podobala synodě v Arimini a která byla z příkazu imperátora svolána na Východ. Třebaže se biskupové měli shromáždit v bithynském městě Nikomedii, velké zemětřesení – byla zničena Nikomedie[1] – jim to znemožnilo. Stalo se to za konsulů Tatiana a Cerealia 18. srpna. Chtěli synodu přeložit do velmi blízké Nicee. Pak změnili svůj úmysl a rozhodli se sejít se v kilikijském městě Tarzu.[2] Ani to se všem nehodilo. Proto se sešli v izaurijském městě Seleucia zvaném Drsná – Tracheia. Stalo se to v témže roce za konsulů Eusebia a Hypatia. Sešlo se tam 160 biskupů. Mezi nimi byl i Leonas, muž velmi vážený u imperátorova dvora. Měl předsedat shromáždění. Imperátor nařídil jednat o víře. Veliteli Lauriciovi, který byl s vojskem v Izaurii, nařídil pomáhat biskupům, bude-li toho

třeba. Zde 17 září shromáždění věc projednávali a projednané písaři zapsal do protokolu. Byli tam totiž velmi rychlí písaři, kteří zapisovali, co tam bylo řečeno. Je to v knize Sabina nazvané Synagogé Souhrn jednání na koncilech podrobně vyloženo a kdo chce, může se podrobněji o tom poučit. My uvedeme ve stručnosti hlavní události. První den, když se sešli, nařídil Leonas, aby každý přednesl svůj názor. Přítomní řekli, že nikdo z chybějících nesmí být vyšetřován, dokud se nedostaví. Chyběli totiž konstantionopolský biskup Macedonius, Basilius z Ancyry a ještě někteří. Nepřišli, poněvadž cítili, že budou vyšetřováni. Macedonius se vymlouval na nemoc, Patrofilus na záně očí. Proto prý se musí držet v předměstí Seleucie. Když Leonas prohlásil, že i přes jejich nepřítomnost se má věc prošetřit, odpověděli biskupové, že nelze o tom jednat, dokud se podrobně neprošetří život a jednání obviněných. Již předtím byli obviněni jerusalémský biskup Cyril, Eustathius z armenského města Sebastie a někteří jiní. Mezi přítomnými z toho vznikl velký spor. Jedna část tvrdila, že se musí napřed prošetřit jednání obviněných. Druhá zase, že se nemá s vyšetřováním začít dříve, než se bude jednat o víře. Sporu napomohl dvojsmyslný návrh imperátora. Jeho listy přinesené na synodu nařizovaly jednou to, podruhé ono, co se má projednávat. Z toho vzniklý spor rozdělil přítomné a tím se synoda v Seleucii rozdělila na dvě strany. Jedni, biskup Akacius z palestinské Caesaree, Georgius z Alexandrie, Ursacius z Tyru a Eudoxius z Antiochie a s nimi 30 jiných byli proti, ale byli ve většině. Druzí, biskup Georgius ze syrského města Laodicee, Sofronius z Pompeiopole v Paflagonii, Eleusius z Cyzika a s nimi velmi mnozí byli pro. Když zvítězil názor, který chtěl nejprve projednávat věroučné věci, naznačili ti, kteří byli na Akaciově straně, že je nutno nicejskou víru odmítnout a novou složit. Kdo však patřili ke druhé straně – a bylo jich hodně – schvalovali vše, co bylo schváleno na nicejském koncilu, bude-li odmítnuto slovo „jedné podstaty“. Když se až do večera hádali, Silvanus, představený církve v Tarzu velmi hlasitě prohlásil, že nesmí být sepsána žádná nová formulace víry, ale že musí být zachována neporušená ta, která byla sepsána v Antiochii při posvěcení chrámu. Když to řekl, Akaciovi příznivci se podřídili. Antiochijské formulace víry stranili ti, co byli nakloněni druhé straně. Když to bylo projednáno, synoda se ještě toho dne rozešla. Pozitří se sešli v Seleucii v kostele, zavřeli bránu a přečtenou formulaci víry svými podpisy potvrdili. Místo nepřítomných podepsali jejich lektoři a diakoni. Nepřítomní totiž naznačili, že prostřednictvím jich schválí rozhodnutí o víře.

1. Zemětřesení bylo r. 358.
2. Rodiště sv Pavla.

40 KAPITOLA VÝSLEDEK SYNODY V SELEUCII

Akacius a jeho strana velmi vytýkali synodě, že biskupové podepsali za zavřenými dveřmi. Co se dělá v tajnosti, je velmi podezřelé a nemůže být schváleno.

Říkal to proto, že měl sebou již připravenou novou formuláci víry. Tu přečetl před vysokými státními úředníky Lauriciem a Leonasem. Akacius chtěl prosadit jen tu svou formulaci. To se stalo druhého dne, jinak nic. Třetí den se Leonas snažil, aby se obě strany sešly. Toho dne byl přítomen konstantinopolský biskup Macedonius a Basilius z Ancyry. Když tito dva přišli, Akaciova strana nechtěla přijít na synodu. Akacius řekl, že by měli vyloučit ze synody ty, kteří byli již sesazeni a byli obviněni. Když po dlouhém sporu nabyla Akaciova strana vrchu, obvinění odešli ze synody. Na jejich místo nastoupil se svými přívrženci Akacius. Tehdy Leonas prohlásil, že od Akacia dostal písemné prohlášení, ale poněvadž formulace stranila názoru opačné strany, byl proti ní. Když se shromáždění uklidnili, rozhodli se přijmout písemné prohlášení i formulaci víry. Formulace víry složená Akaciem byla schválena a přečtena. Zní takto:

„My, kteří jsme se včera 29. září z příkazu imperátora sešli v isaurijském městě Seleucii, jsme velmi usilovali o zachování pokoje v církvi. Shromáždili jsme se, abychom jednali o víře, jak nás o ní poučují proroci a evangelia a jak to nařídil velmi zbožný imperátor Konstantius, a abychom do víry církve neuváděli nic, co by bylo proti svatým Písmům. Na synodě někteří jedny uráželi, umlčovali, zakazovali jim mluvit, jiné jako nežádoucí vylučovali. Některé z různých provincií, kteří byl sesazeni, proti starému církevnímu zákonu vzali sebou. To, jak i velmi vznešený prefekt na vlastní oči viděl, velmi synodu pobouřilo. Proč? Víte, že víru při slavnosti posvěcení kostela v Antiochii vyloženou a potvrzenou neodmítáme, ale zde ji uvádíme. Je známo, že v té době naši otcové ve sporu o víře dali jí svůj souhlas. Slova „jedné podstaty" a „rovné podstaty" dříve i dosud některé velmi znepokojují. Kdo tvrdí, že Syn není podobný Otci, říkají, že se tu zavádí nějaká novota. Proto jak slovo „homousios, jedné podstaty" tak slovo „homoiousios, podobný podstatou" zavrhujeme jako slova odporující Písmům. Rovněž zavrhujeme slovo „anomois, nepodobný" a všechny, kdo se zastávají tohoto slova, považujeme za zcela odcizené církvi. Veřejně vyznáváme, že Syn je podobný Otci.[1] V tom následujeme Apoštola, který říká o Synu toto: „Je obrazem neviditelného Boha." Vyznáváme a věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země, všeho viditelného i neviditelného. Věříme i v našeho Pána Ježíše Krista, jeho Syna, zrozeného Otcem před věky bez jakékoli žádostivosti, Boha Slovo, zrozeného z Boha, Světlo, Život, který je Pravda, Moudrost a skrze něhož je stvořeno vše na nebi i na zemi, viditelné i neviditelné. Věříme, že v čase přijal tělo ze svaté Panny Marie, aby zahladil hříchy; stal se člověkem, trpěl za naše hříchy, vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa, sedí po pravici Otce a znovu přijde ve slávě soudit živé i mrtvé. Věříme i v Ducha Svatého, kterého náš Pán a Spasitel nazval Utěšitelem a slíbil, že po svém odchodu jej pošle svým učedníkům a také jej poslal. Skrze Ducha Svatého posvěcuje věřící v církvi pokřtěné ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého. Vylučujeme z církve, kdo by mimo tuto víru kázali něco jiného."

Toto byla formulace víry sepsaná Akaciem. Akacius a jeho přívrženci, které jsem předtím jmenoval, ji podepsali. Když byla přečtena, biskup z paflagonské

Pompeiopole Sofronius se ozval proti. Užiju jeho slov: „Jestliže tato formulace víry má být vyjádřením naší vůle a názoru, nemůžeme připustit, aby v tak krátké době mohla být přesně vyjádřena pravda." Takto jsme slyšeli, že mluvil Sofronius. Podle mého názoru, kdyby tu byli se Sofroniem starší než on, stále by připomínali víru nicejského koncilu a uhasili by bouřlivý spor a nebylo by v církvi nic, co by vnášelo neklid. Jak je tomu skutečně, vidí ti, kdo mají víc rozumu. Po četných hádkách o této záležitosti i o těch, kteří měli být obviněni, se synoda rozešla. Čtvrtý den se všichni sešli a opět byly slovní potyčky. Akacius tam pronesl tuto myšlenku: Když nicejská víra byla kdysi a potom často měněna, nic nestojí v cestě, aby byla sepsána nová formulace víry. Na to odpověděl Eleusius: „Dnešní synoda byla svolána, ne aby se dozvěděla, co má učit, ani aby přijala víru, kterou neměla, ale aby ve víře svých otců pokračovala a až do posledního dechu svého života se od ní neodchýlila." Tím vyšel Eleusius vstříc Akaciovi, protože vírou otců nazval víru předloženou v Antiochii. Proti tomu by bylo možno namítnout: Proč, Eleusie, nazýváš otci ty, kteří se sešli v Antiochii, a jejich předky nepovažuješ za otce? Kdo byli na koncilu v Nicei a souhlasili s vírou „jedné podstaty", ti spíše mohli být nazýváni Otci jednak proto, že byli dříve, jednak proto, že zbavili kněžské důstojnosti ty, kteří se sešli v Antiochii. Jestliže ti shromáždění v Antiochii se odřekli svých vlastních otců, tudíž jejich potomci následují svatokrádežníky. A proč, prosím, považují jejich zvolení a vysvěcení za řádné a vznešené, avšak jejich víru za málo upřímnou a za porušenou? Jestliže předkové neměli Ducha Svatého, který svěcením na ně sestoupil, pak ani tito nedostali kněžství. Jak by je mohli přijmout, když nebyl, kdo by jim je dal? To se může plným právem říci o názoru Eleusia. A vyvstala i jiná sporná otázka. Když totiž Akaciova strana po přečtení formulace víry tvrdila, že Boží Syn je podobný Otci, ptali se, v čem je podobný Otci. Akacius odpověděl, že Syn je podobný Otci ne podstatou, ale vůlí. Protivná strana stále tvrdila, že Syn je podobný Otci podstatou. Hádali se o tom celý den. Akacius byl právem odmítnut, když se jej Eleusius zeptal, proč ve svých knihách tvrdil, že Syn je ve všem podobný Otci a přece popírá, že Syn je podobný Otci podstatou. Odpověděl mu takto: „Nikdo si nepamatuje ani kdysi ani nyní, že by někdo měl být souzen kvůli knihám, které napsal." Když obě strany to podrobně rozebíraly a nemohly se dohodnout, vstal Leonas a rozpustil synodu. Tak skončila synoda v Seleucii. Druhý den jej stále prosili, ale on se s nimi nechtěl sejít. Řekl, že imperátor jej poslal, aby sjednal na synodě jednotu, když však se nemohou mezi sebou dohodnout, nemohu, řekl, se zúčastnit; odejděte a povídejte si o těch hloupostech ve svých církvích. Akaciova strana když propásla vhodnou příležitost, na synodu nechtěla přijít. Ti z druhé strany se sešli v kostele, povolali Akacia a jeho přívržence, a jerusalémský biskup Cyril je tam sesadil. Zde je třeba vědět, že již předtím byl Cyril obžalován – nevím z čeho – a zbaven biskupského úřadu. Jak je o Cyrilovi známo, byl velmi často předvolán, a aby se vyhnul obvinění, již po celé dva roky se vůbec neukázal. Po svém sesazení poslal odvolání k těm, kteří jej sesadili, a odvolal se i k vyššímu soudu. Imperátor Konstantius podporoval jeho odvolání. Cyril byl první a jediný, kdo se odvolal k laickým soudcům.

Bylo to proti církevnímu kánonu. Konečně přišel do Seleucie, aby tam byl sesazen. Jak jsem předtím uvedl, povolali biskupové Akacia a jeho přívržence a rozhodli se sesadit nejen Cyrila, ale také viníky, kteří se utekli k Akaciovým přívržencům. Když opět předvolaní nepřišli, sesadili Akacia, alexandrijského biskupa Georgia, Ursacia z Tyru, Theodora z frygijského města Chaeretaporum, Theodosia z lydské Filadelfie, Evagria z ostrova Mitylenes, Leontina z lydské Tripolis a Eudoxia. Eudoxius byl nejprve biskupem v Germanicii a potom biskupem v Antiochii, kde byl chladně přijat. Také předvolali Patrofila, poněvadž kněz Dorotheus jej obvinil, že nevedl řádný život. Pouze tyto sesadili. Asteria, Eusebia, Abgara. Basilika, Fila, Filedia, Eutychia, Magna a Eustathia exkomunikovali. Ti mohou zůstat, když přiznají své provinění. Potom poslali církvím sesazených dopis, aby je zpravili o jejich sesazení, a Aniana ustanovili biskupem v Antiochii místo Eudoxia. Tohoto Akaciova strana chytila a předala Leonovi a Mauriciovi. Tito jej poslali do vyhnanství. Biskupové, kteří vysvětili Aniana dovolávajíce se proti Akaciovým přívržencům svědků Leonase a Lauricia, označili rozhodnutí synody za nesprávné. Když to nic nepomohlo, obrátili se rovnou do Konstantinopole, kde imperátora zpravili o tom, co se stalo na synodě.

1. Vyznání víry vyhlášené na 3. synodě v Sirmiu r. 357 se liší od tohoto v Seleucii a konstantinopolského sepsaného téhož roku. Synoda v Sirmiu prohlásila, že Syn je ve všem podobný Otci. Tato v Seleucii všeobecně formulovala, že Syn je podobný Otci a přece odsoudila anomoeny (proti nim vystupoval i sv. Jan Zlat.). Synoda v Konstantinopoli tvrdila totéž o podobnosti Syna s Otcem jako synoda v Seleucii, přesto neodsoudila anomoeny.

41 KAPITOLA AKACIÁNI POTVRDILI FORMULACI Z ARIMINI, SYNODA V KONSTANTINOPOLI

Imperátor se totiž do Konstantinopole vrátil z východních částí imperia. V témže čase zbavil prokonsula úřadu a Honorata ustanovil prefektem Konstantinopole. Akacius je však předešel a pomluvil je u imperátora. Začal imperátora poučovat, že jimi sepsaná formulace nesmí být připuštěna. A tak imperátor rozmrzen nařídil rozpustit jejich společenství a zákonem stanovil, aby ti, kteří zastávali veřejné úřady – někteří byli ze senátorského stavu, někteří spravovali úřady v provinciích – odešli do soukromí. Po takovém rozruchu Akacius se svými přívrženci zůstali v Konstantinopoli, povolali biskupy z Bithynie a svolali jinou synodu.[1] Bylo jich 50 – přišel i chalcedonský biskup Maris – a potvrdili formulaci víry přečtenou v Arimini, na níž byli uvedeni i konsulové. Bylo by zbytečné ji uvádět, kdyby k ní nic nepřidali. Poněvadž však přidali některá slova, je nutné ji uvést. Zní takto:

Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, z něhož všechno pochází,

věříme v jednorozeného Syna, zrozeného přede všemi věky i před každým začátkem z Boha. Věříme, že toliko On je jednorozený, zrozený pouze z Otce; že je Bůh z Boha, podobný Otci, který podle Písma jej zrodil. Jeho zrození, jak dosvědčuje Písmo svaté, nikdo nezná krom Otce, který jej zrodil. Toho jsme poznali jako jednorozeného Božího Syna Otcem poslaného. Sestoupil z nebe, jak je psáno, pobýval s učedníky a splniv dle vůle Otce veškeré dílo spásy byl ukřižován, zemřel a byl pohřben. Sestoupil do podsvětí a strážce podsvětí se jej lekl. Třetí den vstal z mrtvých, pobýval s učedníky, a po 40 dnech byl vzat do nebe a sedí po pravici Otce. V poslední den při vzkříšení přijde ve slávě Otce, aby odplatil každému za jeho skutky. Věříme i v Ducha Svatého, kterého sám jednorozený Boží Syn Kristus Pán a Bůh náš slíbil poslat lidem jako Utěšitele, Ducha pravdy, jak je psáno, a kterého poslal, když vstoupil na nebesa. Avšak slovo „podstata – usia", které mnozí připojují bez vysvětlení, lid nezná a zní jako urážka. Bylo tedy rozhodnuto odstranit to slovo, poněvadž se nikde v Písmu nenachází a poněvadž božské výroky nemluví v podstatě Otce, Syna. Podstata (usia, subsistentia) Otce, Syna a Ducha Svatého nesmí být uváděna. Jak nás Písmo svaté poučuje, říkáme, že Syn je podobný Otci. Všechny hereze již dříve odsouzené i ty nynější, jestliže této právě vyložené formulaci víry budou odporovat, buďtež proklety."

Tato formulace víry byla v té době přečtena v Konstantinopoli. Stručně uvedeme labyrint formulací. Po formulaci víry vydané na nicejském koncilu napsali biskupové v době posvěcení chrámu v Antiochii dvě jiné. Gallští biskupové, kteří byli s Narcissem, složili třetí a věnovali ji imperátorovi Konstantinovi. Čtvrtá Eudoxiova byla poslána biskupům v Itálii. V Sirmiu byly vydány tři, z nichž jedna s uvedením konsulů byla přečtena v Arimini. Osmá byla rozšířena v Seleucii, o co se postarala Akaciova strana. Devátá poslední byla vyložena při příchodu do Konstantinopole. V ní bylo přidáno, že nemá být připojena zmínka o podstatě či subsistenci Boží. S tou gotský biskup Vulfila napřed souhlasil. Předtím totiž po příkladu Theofila, který byl gotským biskupem a na nicejském koncilu podepsal, přijal nicejskou víru.

1. Synoda v Konstantinopoli byla zahájena v prosinci r. 359 a pokračovala v dalším roce. Na této synodě se vytvořily dvě strany: semiariáni, kteří zastávali názor, že Syn je podobný Otci, a aetiáni, kteří tvrdili, že Syn má jinou podstatu (heteroousios). Zvítězili semiariáni a Aetius byl odsouzen a poslán do exilu.

42 KAPITOLA MACEDONIUS SESAZEN

Akacius a Eudoxius se svými straníky velmi usilovali v Konstantinopoli sesadit své protivníky biskupy. Nesmíme přehlédnout, že obě strany sesazovali biskupy ne kvůli víře, ale z jiných důvodů. I když jejich víra nebyla stejná, přece při vzájemném sesazování se nijak druhé straně nevytýkali víru. Akacio-

va strana se snažila využít imperátorův hněv vůči Macedoniovi i vůči jiným ve svuj vlastní prospěch. Nejprve sesadili biskupa Macedonia. Obviňovali jej z mnoha vražd a že diakona přistiženého při smilství přijal do společenství. Cyzického biskupa Eleusia obviňovali, že pokřtil a povýšil na diakona jakéhosi Heraklida, kněze v tyrské Herkulis. Basilia, který se jmenoval Basilas a byl biskupem v Ancyře za to, že jistého člověka mučil a v okovech uvrhl do vězení a že pomlouval a konečně že svými dopisy pobouřil církve v Africe. Drakoncia vinili z toho, že opustil Galatii a odešel do Pergamu. Na synodě sesadili seluckého biskupa Neona. Rovněž sesadili biskupa v macedonském městě Satalů[1] Elpidia a biskupa v paflagonské Pompeiopolis Sofronia. Cyrila z Jerusaléma a jiné sesadili z různých důvodů.

1. Satala, město v Armenii.

43 KAPITOLA EUSTATHIUS, BISKUP V SEBASTÉ

Biskupovi v arménské Sebasté vytýkali, že se neospravedlnil za to, že od svého vlastního otce Eulalia, biskupa v kappadocké Caesarei byl již dříve sesazen, protože se oblékal do šatů nedůstojných kněze. Eustathia nahradili biskupem Meletiem. O tom řeknu později. Eustathius na gangrenské synodě[1] svolané kvůli němu byl potrestán, protože po svém sesazení na synodě v Caesarei se pokoušel zavádět mnohé, co bylo proti církevním ustanovením a zvyklostem. Eustathius zakazoval sňatky; učil, že je nutno se postit; že rozloučil některá manželství. Těm, kteří nechtěli jít do kostela, radil, aby ve svých domech konali shromáždění. Pod rouškou zbožnosti odváděl pánům služebníky. Nosil šat filozofů a své přívržence nutil nosit prosté šaty. Chtěl, aby ženy byly ostříhány. Učil nepostit se v předepsaných dnech a postit se v neděli. V domech, kde byli manželé, zakázal se modlit. Společenství a požehnání ženatého kněze, který se zákonitě oženil ještě jako laik považoval za velký hřích. Když mnoho jiného podobného učil a učinil, synoda v Gangře (Gangris) paflagonské, jak jsem řekl, jej zbavila biskupského úřadu a jeho učení odsoudila. To se však stalo až později. V této době, kdy byl vyhnán Macedonius a antiochijský biskup Eudoxius se stal biskupem v Konstantinopoli, Akacius zase zbavil biskupství Eudoxia. Rozhodovali pokaždé jinak. Na místo jeho nastoupil Drakontius. A když Drakontius byl sesazen, ustanovili znovu Eudoxia biskupem v Konstantinopoli. Když toto učinili, předepsali, jakou závaznou formulaci víry přečtenou v Arimini, veřejně ji vyhlásili a přikázali, kdo se budou vzpírat ji podepsat, že budou imperátorovým výnosem potrestáni vyhnanství, Těm na Východě, kteří sdíleli s nimi stejný názor a biskupu ve Skythopolis Patrofilovi – ten ze Seleucie odešel rovnou do své obce – oznámili své rozhodnutí. Když se Eudoxius stal biskupem ve významném městě Konstantinopolis, byl posvěcen onen velký kostel zvaný Sofia-Moudrost za 10. konsulátu Konstantiova a za třetího konsulátu césara Juliana 15. února.[2] Eudoxius pronesl s biskupského křesla tento názor, který koluje mezi lidmi: Otec prý není

zbožný, Syn však že je zbožný. Vzniklo z toho velké pobouření. Neznepokojujte se tím, pravil, Otec není zbožný, poněvadž nikoho neuctívá; Syn je zbožný, poněvadž ctí Otce. Když to Eudoxius řekl, neklid ustal. Místo pobouření se ozval v kostele smích. Ještě dnes se tomu lidé smějí. Takové hloupé žerty nestoudně uvádějí původci bludů. Libují si v takových nicotných slovech, aby rozrušili jednotu v církvi. Synoda v Konstantinopoli skončila.

1. Gangra (Gangris), hlavní město v Paflagonii. Synoda podle Valesia (Migne PG 67,351) mohla být r. 361/2.
2. R. 360. Toto bylo druhé posvěcení. První za konstantinopolského biskupa Eusebia. Později se kostel zřítil a za císaře Konstantia obnoven a Eudoxiem posvěcen (Chronicum Alexandrinum).

44 ANTIOCHIJSKÝ BISKUP MELETIUS

Abychom již něco řekli o Meletiovi. Po sesazení Eustathia, jak jsem řekl krátce přetím, byl Meletius zvolen biskupem v arménské Sebastě. Ze Sebasté se potom stal biskupem v syrském městě Beroe. Na synodě v Seleucii podepsal formulaci víry složenou stranou Akacia a ihned se vrátil do Beroe. Brzy na konstantinopolské synodě, když Antiochijští zjistili, že Eudoxius pohrdl jejich kostelem a kvůli bohatství odešel do Konstantinopole, povolali z Beroe Meletia a ustanovili jej biskupem při hlavním antiochijském kostele. Ačkoli napřed nekázal o článcích víry, přece časem jim víru vysvětloval a učil, že Syn je stejné podstaty s Otcem. Když se to imperátor dozvěděl, přikázal jej vypovědět z Antiochie a ustanovit biskupem Euzoia, který předtím spolu s Ariem byl sesazen. Kdo byli proti Meletiovi, opustili ariánskou stranu a svolali zvláštní shromáždění. Poněvadž trvali na víře v soupodstatnost, vzpírali se sdílet s ním společenství jednak proto, že Meletius pomocí ariánů se stal knězem, jednak že Meletiovi přívrženci byli pokřtěni ariány. Antiochijská církev se rozdělila na dvě strany, i když měla stejný názor.
Mezitím když imperátor poznal, že Peršané vypověděli Římanům válku, se spěšně odebral do Antiochie.

45 KAPITOLA MACEDONIOVA HEREZE

Macedonius, když byl vyhnán z Konstantinopole, těžce nesl toto rozhodnutí, ale nedal pokoj. Přešel ke druhé straně, která sesadila Akacia a jeho přívržence, a prostřednictvím poslů vyjednával se Sofroniem a Eleusiem. Vybízel je, aby se pevně drželi formulace víry sepsané v Antiochii a pak v Seleucii potvrzené. Rovněž je horlivě povzbuzoval, aby užívali slova „homoioousios, podobné podstaty" Získal nemálo přívržençů. Podle něho se nazývají macedoniáni. Ale i ti, kteří na synodě v Seleucii nesouhlasili s Akaciem teď slovo „podobné podstaty" veřejně vyslovují, ač předtím to slovo nevyslovovali.

nevyslovovali. Macedonius také tvrdil, že Duch Svatý není tak vznešený jako Otec a Syn, a nazval jej služebníkem. Všude se povídá, že tento blud nevymyslil první Macedonius, ale spíše Marathonius, který předtím byl biskupem Nikomedii. Proto ty, kteří straní tomuto bludu, nazvali marathoniány. K nim se připojil také Eustathius, který byl – jak jsem uvedl – z tohoto důvodu vyhnán ze Sebastie. Macedonius, když upíral Duchu Svatému božství, které mu patří v Trojici, řekl tehdy Eustathius: „Nenazývám Ducha Svatého Bohem, ani se neodvažuji nazývat jej stvořením. Proto ti, co zastávají víru v soupodstatnost je nazývají „pneumatomachoi" To jest, že napadají Ducha Svatého. Na vhodném místě řeknu, proč je Hellespont plný macedoniánů. Akaciova strana, protože nebyla spokojena s tím, že Syn je zcela podobný Otci, usilovala, aby byl svolán sněm do Antiochie. Proto následujícího roku za konsulů Taura a Florentina se sešli v syrské Antiochii, kde v té době Euzoius řídil tamní církev a byl tam také právě imperátor. Někteří uvedli v pochybnost, o čem dříve sami rozhodli. Tvrdili, že slovo „podobný" má být odstraněno z ariminské i konstantinopolské formulace. Netajili se svým názorem a veřejně tvrdili, že Syn není podobný Otci ani podstatou ani vůlí. Tvrdili jako Arius, že Syn je z toho, co není (z ničeho). Tomuto názoru přáli i ti, kteří tehdy v Antiochii stranili aetiánské sektě. Proto krom toho, že byli ariány, se nazývají jednak anomoeniáni, to jest ti, kteří se domnívají, že Syn je nepodobný Otci, a jednak exukontiáni, to jest, kteří tvrdí, že Syn je z toho, co není (z ničeho). Tak je nazývali antiochijští, kteří hájili víru v soupodstatnost a kteří v této době, jak jsme uvedli, byli kvůli Meletiovi rozděleni. Na dotaz, proč nyní říkají, že Syn není podobný Otci, a proč se odvážili tvrdit, že Syn je z ničeho, když ve své formulaci víry tvrdili, že Syn je Bohem z Boha, vyhýbavě odpověděli. Ono „Bůh z Boha" prý je totéž jako u Apoštola „Všechno je z Boha" Proto Syn je z Boha, poněvadž v tom slovu „všechno" je zahrnut i Syn. Proto prý v našich formulacích víry je připojeno „podle Písma" Původcem tohoto výkladu byl laodicejský biskup Gregorius, který se v tom příliš nevyznal a také nevěděl, proč v dřívější době Origenes podrobně vysvětloval výrazy, kterých užíval Apoštol. Akaciovi přívrženci byli obviňováni, že kladli takové úskočné otázky. Nedbali na urážky a přečetli tam tu formulaci víry, kterou přečetli v Konstantinopoli. Pak se někteří vrátili do svých obcí. Georgius odešel do Alexandrie a za tím co se Athanasius musil skrývat, je tam dosud představeným a těžce sužoval ty, kteří s ním nesouhlasili. V Jerusalémě místo Cyrila byl jmenován biskupem Eremius. Je jisté, že po něm nastoupil Herakleios a po něm Hilarius. Cyril se později vrátil do Jerusaléma a byl znovu biskupem církve. V této době vznikl takto nový jakýsi blud.

46 KAPITOLA APOLLINARISTÉ A JEJICH HEREZE

V syrském městě Laodicei žili dva muži: otec a syn. Oba se nazývali Apollinarius. Otec se stal knězem v této církvi, syn byl lektorem. Oba učili světským

naukám. Otec vyučoval gramatice,[1] syn rétorice. Otec, alexandrijský rodák si nejprve otevřel školu v Berytu, potom se odstěhoval do Laodicee, kde se oženil a kde se mu narodil syn.Oba v této době byli v Laodicei velmi vážení. Působil tu sofista Epifanius, a s ním uzavřeli přátelství. Často se stýkali. Biskup tamní církve Theodotos z obavy, aby častým stykem se nestali pohany, jim zakázal k němu docházet. Nedbali na biskupovu radu a přátelili se nadále s Epifaniem. Theodotův nástupce Georgius, když je nemohl přesvědčit, aby se nestýkali s Epifaniem, vyloučil je ze společenství. Mladý Apollinarius se urazil a spoléhaje na svou výmluvnost vlastní sofistům vymyslel novou herezi, která v té době byla nazývána podle původce apolinárskou. Někteří tvrdí, že nejen pro toto neuposlechli Georgia, ale že také zpozorovali, že Georgius učí věcem, které si navzájem odporují. Že Georgius sice učí, že Syn je podobný Otci, jak tomu bylo na synodě v Seleucii, ale kloní se k Ariovu názoru. Z tohoto důvodu od něho odešli. Když jim nikdo nevěnoval pozornost, snažili se zavést nový druh náboženství. Nejprve tvrdili, že člověk, kterého na sebe vzal Bůh Slovo, byl při vtělení bez duše. Potom jako by se omlouvali, připustili, že přijal duši, která však nebyla obdařena rozumem, a že Bůh Slovo je v člověku uzavřen místo duše. Tvrdí, že v tom se neshodují s obecnou církví. Podle nich se nazývají apolinaristé. Tvrdí, že Trojice je „homousion" to jest „soupodstatnost" O apolinaristech řekneme na jiném místě.

1. Gramatica – vysvětlování literárního díla, dnešní filologie.

47 KAPITOLA KONSTANTIOVA SMRT

Zatímco imperátor Konstantius byl v Antiochii, césar Julianus se utkal v Gallii s četnými barbary. Když je přemohl, vojáci si jej oblíbili a prohlásili jej imperátorem. Když to Konstantius uslyšel, onemocněl z toho. Přijal křest od Euzoia a vypověděl Julianovi válku. Došel až k pramenům Mopsu ležícím mezi Kappadocií a Kilikií a zde jej z přílišného rozčílení ranila mrtvice a zemřel. Stalo se to za konsulů Taura a Florentina 3. listopadu v prvním roce 285 olympiady.[1] Konstantius žil 45 let, vládl 38 let, z toho 13 let spolu s otcem a po smrti otce 25 let.
Tolik let obsahuje tato kniha.

Konec druhé knihy

1. Zemřel r. 361.

OBSAH

SOCRATES SCHOLASTICUS 7

I KNIHA

1. – kapitola – Předmluva 11
2. – kapitola – Konstantin křesťanem 12
3. kapitola – Válka mezi Konstantinem a Liciniem 13
4. kapitola – Pokračování 13
5. kapitola – Arius 14
6. kapitola – Sesazení Aria 14
7 kapitola – Konstantin posílá biskupa Hosia do Alexandrie 18
8. kapitola – Synoda v bithynské Nicei o víře 20
9. kapitola – List koncilu o jeho rozhodnutích a vyloučení Aria a jeho přívržence 25
10. kapitola – Imperátor volá novátiánského biskupa Acesia na koncil 32
11. kapitola – Biskup Pafnutius a kyperský biskup Spyridion 32
12. kapitola – Pokračování 33
13. kapitola – Mnich Eutychianus 34
14. kapitola – Eusebius z Nikodemie a Theognis z Nicee se vrátili z vyhnanství na svá dřívější místa 35
15. kaptila – Sv Athanasius alexandrijským biskupem 36
16. kapitola – Byzantium přejmenováno na Komstantinopolis 36
17 kapitola – Sv. Helena nalezla Kristův kříž 37
18. kapitola – Konstatnin buduje kostely 38
19. kapitola – Pokřestění Indů 39
20. kapitola – Iberové přijali víru 40
21. kapitola – Mnich sv. Antonín 42
22. kapitola – Původ manichejské sekty 42
23. kapitola – Eusebius a Theognis proti nicejskému rozhodnutí 43
24. kapitola – Synoda v Antiochii 44
25. kapitola – Kněz se přimlouvá za Aria 45
26. kapitola – Ariovo prohlášení 46
27 kapitola – Arius se vrací do Alexandrie 47

28. kapitola – Synoda v Tyru 48
29. Kapitola – Athanasius na synodě v Tyru 49
30. kapitola – Athanasiova nevina 49
31. kapitola – Athanasius se brání proti dalšímu nařčení 49
32. kapitola – Athanasius znovu sesazen 50
33. kapitola – Synoda z Tyru svolána do Jeruzaléma 50
34. kapitola – Dopis imperátora 50
35. kapitola – Athanasius poslán do exilu v Gallii 51
36. kapitola – Biskup Marcellus z Ancyry a sofista Asterius 52
37 kapitola – Arius se vrátil do Alexandrie 53
38. kapitola – Ariova smrt 53
39. kapitola – Smrt imperátora Konstantina 54

II KNIHA

1. kapitola – Předmluva 57
2. kapitola – Eusebius z Nikomedie propaguje Ariovo učení, Athanasius se vrátil do Alexandrie 57
3. kapitola – Pokračování 58
4. kapitola – Akacius biskupem v Caesarei po Eusebiovi Pamphili 59
5. kapitola – Smrt Konstantina Mladšího (II.) 59
6. kapitola – Smrt konstantinopolského biskupa Alexandra 60
7 kapitola – Konstantius vyhnal biskupa Pavla a ustanovil konstantinopolským biskupem Eusebia 60
8. kapitola – Synoda v Antiochii 60
9. kapitola – Eusebius Emisenus 60
10. kapitola – Biskupové na synodě v Antiochii se snaží vnutit Ariův názor 61
11. kapitola – Athanasiův útěk 63
12. kapitola – Pavel opět biskupem v Konstantinopoli 63
13. kapitola – Biskup Pavel podruhé vyhnán z Konstantinopole 63
14. kapitola – ARiáni odvolali Gregoria 64
15. kapitola – Athanasius a Pavel v Římě 64
16. kapitola – Pavel poslán do exilu a na jeho místo dosazen Macedonius 65
17 kapitola – Athanasius znovu utíká do Říma 66
18. kapitola – Konstans žádá Konstantia, aby mu poslal ty, kteří zavinili sesazení Athanasia a Pavla 67
19. kapitola – Rozsáhlé prohlášení o víře 67
20. kapitola – Synoda v Sardice 70
21. kapitola – Obhajoba Eusebia Pamphili 71
22. kapitola – Athanasius a Pavel se vracejí na svá místa 72
23. kapitola – Pokračování 73
24. kapitola – Athanasius v Jeruzalémě 77

25. kapitola – Tyrani Magnentius a Britanio, Konstantiova porážka 77
26. kapitola – Athanasius a Pavel znovu vyhnáni 78
27 kapitola – Konstantinopolský biskup Macedonius 79
28. kapitola – Athanasiovo svědectví o ariánu Georgiovi 79
29. kapitola – Heresiarcha Fotinus 80
30. kapitola – Sirmijské vyznání víry 81
31. kapitola – Cordobský biskup Hosius 84
32. kapitola – Magnentius poražen 84
33. kapitola – Židé v palestinské Diocaesarei 85
34. kapitola – Gallus césarem, Julianus 85
35. kapitola – Aetius, učitel Eunomia 85
36. kapitola – Milánská synoda 86
37 kapitola – Ariminská synoda 87
38. kapitola – Macedonius 92
39. kapitola – Synoda v Seleucii 94
40. kapitola – Výsledek synody v Seleucii 95
41 kapitola – Akaciáni potvrdili formulaci z Arimini 98
42. kapitola – Macedonius sesazen 99
43. kapitola – Eusthatius, biskup v Sebasté 100
44. kapitola – Antiochijský biskup Meletius 101
45. kapitola – Macedoniova hereze 101
46. kapitola – Apollinaristé a jejich hereze 102
47 kapitola – Konstantiova smrt 103
OBSAH 105

V edici TEOLOGICKÉ STUDIE dosud vyšlo

1. Pocta spolupatronům Evropy. Sborník uspořádal Ladislav Pokorný
2. Věřím a vyznávám – Ladislav Pokorný
3. Sborník teologických statí, uspořádal Gustav Čejka a Ladislav Pokorný
4. Dvě liturgická pojednání Ladislav Pokorný
5. David a Saul Jarolím Adámek
6. Sborník teologických statí II, uspořádali Gustav Čejka a Ladislav Pokorný
7. Poselství pro dnešek a zítřek, sborník uspořádal Jiří Huber a Ladislav Pokorný
8. Patristická čítanka – Josef Novák
9. Stopami koncilu, sborník uspořádal Ladislav Pokorný
10. Evangelium pokoje – František Janoušek
11. Sborník teologických statí III, uspořádal Ladislav Pokorný
12. O katolickém kněžství, sborník uspořádal Gustav Čejka
13. Žiji ve víře v Syna Božího – Alois Honek
14. Věřím a vyznávám – Ladislav Pokorný, II. vydání
15. Sborník teologických statí IV, uspořádal Gustav Čejka
16. Úvahy nad evangeliem Pokoje – sborník uspořádal Ladislav Pokorný
17. Žiji ve víře v Syna Božího – Alois Honek, II. vydání
18. Druhá patristická čítanka – Josef Novák
19. Slovo ke dni, I. díl – Ladislav Pokorný
20. Litera slovem oživená, sborník uspořádal Ladislav Pokorný
21. Sborník teologických statí V, uspořádal Gustav Čejka
22. Slovo ke dni, III. díl – Ladislav Pokorný
23. Třetí patristická čítanka – Josef Novák
24. Slovo ke dni, II. díl – Ladislav Pokorný
25. Odkaz Soluňských bratří, sborník uspořádal Ladislav Pokorný
26. Sborník teologických statí VI, uspořádal Gustav Čejka
27. Čtvrtá patristická čítanka – Tertullianus, Apologeticum – Josef Novák
28. Bibliografie českých překladů celé bible i jejích částí – František Verner
29. Na počátku – František Hochman
30. Hledání – Vladimír Benda
31. Věřím a vyznávám – Ladislav Pokorný, III. vydání
32. Žiji ve víře v Syna Božího – Alois Honek, III. vydání
33. Mír – hodnota bez hranic, sborník uspořádal Gustav Čejka
34. Sborník teologických statí VII, uspořádal Gustav Čejka
35. Patristická čítanka – Josef Novák, II. vydání

26. Eusebius Pamphili – Pátá patristická čítanka – Josef Novák
37 Nacházení – Vladimír Benda
38. Písmo sv. a Maria, sborník uspořádal Gustav Čejka
39. Zahrada Eden – František Hochman
41. Šestá patristická čítanka – Sv Augustin, Výklad k 1. listu sv. Jana – Josef Novák
42. První čtení, rok A, první díl – Karel Flossman
43. Sedmá patristická čítanka, Socrates scholasticus, Církevní dějiny, první díl – Josef Novák

TEOLOGICKÉ STUDIE

Sedmá patristická čítanka – SOCRATES SCHOLASTICUS,
CÍRKEVNÍ DĚJINY

první díl – Josef Novák

Vydala Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství r. 1989. Obsahově zajišťuje Sdružení katolických duchovních Pacem in terris ČSR.

Vytiskly Východočeské tiskárny, n. p., Pardubice, závod 4, Havlíčkův Brod.

AA 8.55 – VA 9,13 Kčs 20,–